

Momčilo Krković

PREDGOVOR

Uzbudljivi i bogat život do sada pređiveo vajar Momčilo Krković. Doduše, svaki ljudski život koji je stigao do prve ili druge starosti, uzbudljiv je i bogat, jer se nijedan ne ponavlja, nego kao što su linije dlana ili otisak prsta kod svakog čoveka drugaćiji, tako su i naši životi jedinstven otisak na neshvatljivo prostranoj Božjoj mapi ljudskih sudbina. Da li je život umetnika ipak strastveniji i raskošniji od života čoveka koji se posvetio nekom drugom zanimanju? Možda, verovatno je, mi u takvu mogućnost verujemo, naročito kada nam je umetnik drag, kada volimo njega ili njegova dela, nekad oboje.

Momčilo Krkovića nije teško zavoziti, i kao čoveka i kao umetnika - skulptora. Još kada nam se on iskreno i obilno predstavi, opet i kao čovek i kao umetnik, onda ne izgleda teško (bar u prvi mah) i pisati o Momčilu Krkoviću.

Ne znam da li ne preteruje savremena psihologija i pedagogija, i ja, kao psihijatar i psihoterapeut zajedno sa njima kada kažemo, a tako i mislimo i verujemo, da su prve godine detinjstva (najkasnije do polaska u osnovnu školu) ključne i odlučne, da li i sudbonosne, za čitav kasniji život i razvoj u tome životu nekog čoveka. Sve što je, međutim, narod iskustvom saznao i kroz poslovice o detinjstvu iskazao - Ruka koja kolevku lJulja upravlja svetom, ili, Što kolevka zaljuljala, to motika zakopala, ili, Što nije naučivo Jovica, neće ni Jovan, ili, Dete je otac čovekov, itd. - potvrđuje danas savremena psihologija. Samo Božije čudo može da učini da od nekog deteta koje sve do školskog uzrasta nije videlo prirodu, čulo mukanje krave, meketanje koze, rzanje konja, deteta odraslog bez roditelja, ili samo sa jednim i to surovim roditeljem, deteta bolešljivog ili uplašenog jer ga je jednom ili više puta, u ranom detinjstvu, smrtno uplašio pijani otac ili majka, koji su se jedan drugom, od mržnje ili besa izobličenog lica obračunavali u prisustvu deteta, deteta tučenog, ponižavanog, ropski pokornog - samo Božije čudo koje se svakog dana zbiva učini da i od ovakvog deteta izraste čovek, nekada veliki umetnik ili naučnik, a češće, običan čovek koji voli svoju porodicu, svoju zemlju, svoju mali posao od koga živi, koji zavoli i Boga. I opet, Božije je čudo da neko gradsko dete, odraslo bez znanja o zelenoj šumi, jarebici ili prepelici, o hrastu i boru, o preslici i trlici, satima zablenutuo u pogubni televizijski ekran, naključano od predškolskih nogu, kao guska za klanje, svakovrsnim, savršeno suvišnim informacijama, da takvo jedno dete, kažem, gle neverovatnog čuda, izraste u umetnika i filosofa ili samo običnog, čestitog, porodičnog čoveka.

Drukčije Božije čudo se odigralo sa Momčilom Krkovićem. Moma je ostao živ kada je šest nedelja posle rođenja preležao zapalenje pluća posle troputnog potpunog potapanja u ledenu vodu prilikom krštenja, usred jednog zimskog dana, jer je prota glamočlija bio ubeden da je samo tako čovek zbilja kršten, pomolivši se za dete rečima: "Daće Bog da budeš dugovečan". Vera prota glamočlije da će tako i biti učinila je čudo: jer je bila jača od njegovog nehata ili i gluposti (ko bi se danas od sveštenika usudio da na sličan način obavi krštenje novorođenčeta!) i Momčilo Krković, živ i zdrav, dočekuje 2005. sedamdeset i sedmi rođendan! Ako bismo ostali u realnosti - i ako nema čvršće realnosti od čovekove vere - valja dodati da naš Moma dočekuje nove rođendane zahvaljujući zdravoj, srpskoj, banijskoj lozi, ali i onim livadama, odkosima sena i najviše dvojnicama deda - Jove koji su mu rano detinjstvo ispunili zelenom i plavom bojom, zvucima reza kose u travi i , najviše miloštom srca onih koji su ga voleli. Deda Jova je svirao u dvojnice, a baka Marija je umela da priča i sve pokaže radoznalom, inteligentnom detetu Momčilu.

Uzburdlijiv je i literarno lepo oblikovan Momčilov opis retkih susreta sa deda Jovom (očevim ocem) koji ga je kao malog držao na krilu, svirao u dvojnice i zajedno sa prijatnim njenim zvukom prenosiо detetu ljubav, toplinu, zaštitu, spontanu osećajnost koju je Moma zadržao celog života. Deo prirode i prirodnog ponašanja, više ili manje, tokom celog svog dosadašnjeg života, Momčilo Krković ima opet da zahvali prirodnim ljudima svoje Banije. Najpre deda - Đuri (majčinom ocu), tetka - Ani i Sofiji koji su i pre Mome i mnogo pre njegovog rođenja "naučili" i onda potomcima prenosili ono što se ne može nikada naučiti: selektivno zaboravljanje. Ono se ima ili nema u krvi. Pošto se Momčilo Krković nije rodio pored televizijskog ekrana među čutljivim, smutljivim, posvađanim roditeljima koji ostavljaju nekog svog Momčila da se "zabavlja" sa veštačkim slikama, već se rodio usred nevine banijske prirode u kojoj se tačno "znao", jer i osećalo što je što, Momčilo je mogao da završi dva fakulteta, da živi decenijama u Beogradu, da se oženi i stekne porodicu, a da pritom zadrži i dalje neguje "selektivno zaboravljanje". Za one koji možda ne znaju što ovaj psihološki termin znači, jednostavno je, a tačno je, prevesti ga ovako: zaboravljam sve što je nepotrebno i suvišno, a zadržavam ono što će me kreativno unaprediti.

Imali i danas još ovakvih susreta između deda - Jove i Đure i unuka Momčila, između baba-Marije i unuke ili unuka, ako su već davno odnosi roditelja sa decom postali racionalniji? Na čemu zapravo svet počiva? Na "glavi", novcu, kostima umrlih, betonu? Ne, već na

drhtaju biljke kada joj prilazi neki grubijan, na pogledu "oka u oko", na jedva primetnom dodiru kože dragog čoveka, na "muzici sfera" koja je muzika deda-Jovinih dvojnica. Kada i ako jednom u dalekoj budućnosti bude iščezao ovakav treptaj i trepet, nagoveštaj i slutnja zvukova i boja koje razgaljuju, iščeznuće i svet.

Čovek se pita dok čita autobiografske zapise Momčila Krkovića, nije li Momčilo idealizovao svoje detinjstvo, bar do 1941. godine, videći u njemu samo ono što je lepo, dobro, harmonično? Izgleda da nije. Stotinama godina, sa povremenim prekidima koji su donosili ratovi, poplave, zemljotresi, suše živilo se relativno mirno u Baniji (i ne samo tamо); mi kažemo živilo se patrijarhalno, jer patrijarh (otac porodice, države i crkve) vodio život porodice relativno skladno, probitačno i mudro, i bez škole i bez pismena. Bili su to, kažem, prirodni ljudi i bila su to prirodna vremena. Ali neki crv sumnje ostaje u nama, današnjim ljudima kada o patrijarhalnom vremenu bliže i dalje prošlosti čitamo ili od još živih svedoka slušamo. Zar je moglo biti sreće i mira u tim starim srpskim porodicama, rasutim, odavno, po čitavoj teritoriji "brdovitog Balkana", kada su često i brzo umirala mala deca, porodilje, a i krepki mladići i devojke od neke bolesti koja se danas izleći za jedan dan? Kako se dozivao ili dovlačio doktor da spase jedan život u porodici u selu, kada i onaj koji se probijao kroz smetove snega, oluju, preko nabujalih reka, da stigne do doktorovog stana, udaljenog nekad više desetina kilometara - nije bio siguran da će živ stići do doktora i još ga nać i umoliti da se sa njime vrati kroz istu mečavu? Nema struje, nema poštara, nekada ni vode koja se nekom prirodnom nepogodom zagadi i na duže vreme. Ovakva i slična pitanja postavlja danas gradski čovek, odrastao između zida i kamena, između prljavog pločnika i neba čije plavetnilo danju ili zvezde noću, ili je retko viđao, ili se nije ni setio (jer ga niko nije podsećao) da ih pogleda.

Srećnom detinjstvu ipak jednom dođe kraj. Srbima rođenim u Hrvatskoj, izgleda, pre nego što drugim Srbima rođenim u Srbiji. Treba li da komentarišem Momčilova sećanja na građane Siska koji 1941. godine dočekuju nemačke tenkove sa cvećem, veselo, čak i radosno? Ako u prvi mah i posumnjamo u spontanost svih građana Siska u ovim "manifestacijama sa cvećem", ne možemo posumnjati u naivnost Srba koji su 1918. godine poverovali u "bratstvo Srba Hrvata i Slovenaca", kao i njihovu ponovljenu naivnu veru u "bratstvo i jedinstvo naroda" u Titovoј Jugoslaviji. Zar se nije dosta znalo da Hrvati nisu ževeli Jugoslaviju 1918. godine? Ako je onda želeo da se ona ipak ostvari? Srbi i Evropa ili Evropa i Srbi? Kako to funkcioniše svetska politika?

Ne liči li ona na igru sa kockama u dečijoj sobi u kojoj se detetu postavlja zadatak da od raznobojnih kocki napravi kuću. Dete može i da je napravi, ali sa pogrešnim kockama na pogrešnim mestima!

Kada je detinjstvo nekome, kao Momčilu Krkoviću bilo relativno srećno, nikakva nesreća, "trauma i stres" kasnije, ne može bitno da poremeti plemenitu osobinu karaktera koji je mogla da se ugradи u život dečaka Momčila. Ni drhtanje i cvokotanje u skrívniči kukuruza pred ustašama koji odvode Srbe iz stanova, i bekstvo u Beograd leta 1941, i cvokotanje i drhtanje na mrazu beogradske ulice pri prodaji peciva, ni bombardovanje "saveznik" 1944. godine, kada umalo nije cela Momčilova porodica poginula, i povratak u "oslobodenji" Sisak u kome se razboleo od tuberkuloze (izrazito psihosomatske bolesti); nije mu mogao ništa ni SKOJ u koji su ga ugurali aktivisti da bi i sami u Partiji napredovali, jer srpsko "ispravljanje krive Drine" i borba za pravednost u društvu, začudo, nije bila pelcovana Momčilu u detinjstvu od apolitičnih roditelja, pa je, srećom, svoje jogunastvo mogao Momčilo da upravi u nešto lepo - umetnost, slikanje i vajanje.

Siguran sam također da je naklonjeno srce Momčila Krkovića u čestitoj banjaskoj porodici sačuvalo budućeg umetnika i dok je bio član KPJ u kojoj se - po starom kabalističkom pravilu: Izigravajući sablast, čovek postaje sablast! - moglo posle nekoliko godina ketmana ili istinskog prihvatanja marksističkih ideja, lako skliznuti, ili u ideološki fanatizam ili u doživotnu mimikriju "ispranog mozga"! Postojale su i gore posledice po naše ljude uvučene u političke mahinacije, kao što je duševno razboljevanje, najčešće od depresije sa završnim suicidom ili hroničnim alkoholizmom. Momčilo Krković se od svih ovih zala sačuvao, on sam piše "kao da je neka viša, brižna volja čuvala moje sokove za neke druge mladice", ili na jednom drugom mestu: "Imao sam prirodno ugrađene odbrambene mehanizme koji su, kao neka od Boga data predohrana, brinuli o mom postojanju". Osim Božje nevidljive zaštite, Momčila je spasla genetika, rano detinjstvo i talenat! Naravno, relativno rano i - izlazak iz Partije koji je Momčila oslobođio, ne samo dvoličnosti ponašanja, već koji ga je naučio tolerantnosti prema drukčijem mišljenju, ali najvažnije, ovo spasavanje od neprekidnog tutorstva oslobođilo je u njemu energiju za stvaranje.

Kao svi pravi umetnici i Momčilo Krković je ispoljio svoj talenat u detinjstvu. Istina je, da je dobio zbog svog slikarskog "pokazivanja" (na belom svežem okrećenom zidu zgrade Opštine) propisne batine, ali one nisu delovale, kao ni slične batine kod mnogih drugih umetnika u detinjstvu obeshrabrujuće. Umetnik

Momčilo Krković

se ipak, po svoj prilici, rađa!

Zanimljivo mi je bilo da Momčilo Krković svoj put u Poljsku 1959/60, na dalje usavršavanje skulptorske umetnosti označava kao "prelomni događaj u umjetičkom radu", kao "moju prvu individuaciju", čak kao "datum moga rođenja kao vajara". Putovanje u inostranstvu naših umetnika, i onda i sada, smatrao sam presudnim za razvoj mnogih dobrih umetnika. Za umetnike pravoslavnih zemalja ovakav podsticaj za dalji njihov razvoj smatram njihovo posećivanje zapadnih evropskih zemalja a i obrnuto. Prepostavka uspešne coincidentio oppositorum, jest prethodno valjano poznavanje tradicije sopstvenog naroda i, naravno, svoje vere.

Uočio sam još jedan zgodan detalj u Momčilovom traganju o njegovom boravku u Poljskoj. Momčilo piše kako su njegovi dobri poljski drugovi, umetnici, pre partijskog sastanka svraćali u crkvu. Šta je tu meni zanimljivo? I danas moje čuđenje marksistima onog vremena koji su zamišljali da će najstariji arhetip u čoveku, onaj religiozni (a u Poljskoj dubok arhetip katolički religioznog hrišćanstva) moći, u toku jedne ili dve generacije "marksista", iskoreniti i zameniti internacionalističkim (arhetipom). I drugo moje razmišljanje, nije li poljski socijalizam uspešno obeležio poljski katolički fanatizam (pored Irske i donekle Hrvatske, Poljska je važila kao najkatoličija zemlja sveta)?

Zanimljive su sa psihološkog ali i metafizičkog stanovišta relativno rane Momčilove skulpture i njegovo zanimanje za teme: čovek-tvrđava, čovek-grad. Sećam se da je jednom Isidora Sekulić napisala da je čovek: "palata, tvrđava i hram". I Momčilo Krković je imao, nagonsku i stvaralačku potrebu, da najpre sebe zaštiti, i od sopstvenih strahova i od plime soc-realizma, ali onda da i drugima pokaže da je čovek "Božija tvrđava" (potresno je i delo svete Tereze Avilske pod naslovom: "unutrašnja tvrđava"), a kada je to postao onda je ona nesalomljiva i postojana, ipak, uvek otvorena za čoveka, njegovu patnju i nejgovu radost.

Momčilo Krković piše da je u Varšavi došao do novog odnosa prema čoveku i prirodi "do njegove moguće transformacije, njegove prisutnosti u prirodi, počev od fosila do tvorca svega postojećeg i svega što je postojalo". Ovo saznanje Krkovićevo nesumnjivo je označavalo rađanje u sebi značajnog umetnika. Trebalo je u umetnosti vajanja povratiti čoveku njegovu mesto u kosmosu, a to je bilo moguće doživljajem sveprisutnosti života u kosmosu i na Zemlji, zbilja od fosila ili minerala u kome već ima života, sve do čoveka koji se već odavno počeo raščlanjivati i rasparčavati;

trebalo je u skulpturi pokazati mogućnost povratka čoveka čoveku, bez luciferske i gorkijevske zablude o "gorkom čoveku"! Ovakvu mogućnost Momčilo Krković je pokazao u ciklusima "čovek-tvrđava" i "čovek-grad".

K.G. Jung je pisao o prvoj i drugoj polovini života čovekova, koji se razlikuju i treba da se razlikuju u više pravaca. Za razvoj svakog čoveka, nazvali mi ovaj razvoj "individuacioni proces" (prema Jungu) ili oboženje (prema pravoslavnom učenju), ovaj prelaz, preokret, smena jednostavno, jednog "stila života" drugim i drugaćijim, potreban je, podsticajan i plodan. Za svakog dobrog umetnika (ali i filosofa, pa i naučnika i religioznog mislioca) ovaj prelaz u "drugu polovinu života", neophodan je i skoro je pravilo. Krize (na grčkom jeziku, između drugih značenja, ova reč znači i sud - nekada je to zbilja početak prvog, pravog suđenja samom sebi) mogu biti fizičke i psihičke prirode. Momčilo Krković srećno oženjen, otac muškog deteta (budućeg umetnika), morao je u svojoj pedesetoj godini da doživi jednu jaku i neprijatnu fizičku krizu, koja posle nekog vremena lečenja bila savladana, ali Momčilo Krković više nije bio isti Momčilo. Ciklus "pojavljivanje zaboravljenih prostora", u kome su na izložbi prikazane 52 skulpture i 120 crteža (ne više u vernom kamenu koji je umetnik napustio, zarad zemlje, terakote), zreo je plod krize (krize kao šanse!), ali i duge inkubacije koja je nagovestila krizu posle koje počinje nešto drugo i novo.

Izvornost novog završenog dela, kao što je to poznato i kod drugih umetnika - ali i kod religioznih mističara - i kod Momčila Krkovića bila je potvrđena i izražena jakim doživljajem o "dorečenosti i konačnosti, reklo bi se nepogrešivosti, ličilo je na nešto što se dešava poslednji put". Kada mističar doživi neopisivu radost blaženog prosvetljenja (isti je mistički doživljaj svih autentičnih mističara sveta), on uvek govori o "dorečenosti i konačnosti", o "nepogrešivosti" doživljaja sa jedva prisutnom senkom pomešane tuge i straha da ej sa ovakvim doživljajem stigao i kraj ovog života i vaskrsenje u novi život, jer se više ništa ne želi, ne očekuje, ne moli.

Verujem da je Momčilo Krković radeći na skulpturama za svoj novi ciklus bio blizu pomenutog mističnog doživljaja (bio ga on svestan ili ne), potvrđujući tako jedinu istinsku bliskost čoveka i Boga - kod mističara religioznim ozarenjem i kod umetnika ostvarenim delom. Postoji, međutim, i jedna značajna razlika između mističara i umetnika. Dok mističar, posle doživljenog oboženja, može da očekuje ili blizak kraj ovozemaljskog života, ili da još neko vreme isijava božansku svetlost iz sebe na svoju okolinu, pravi

umetnik (i kada je duboko religiozan), kao da je i dalje gonjen furijama prometejskog stvaranja, ne može da prestane sa stvaranjem i pored neoborivog doživljaja da je već jednom dostigao vrhunac svog stvaralačkog dela. Za ovu razliku zna i Momčilo Krković i piše da se "dešavaju čuda", ciljujući na nove skulpture koje su se zbilja, posle pomenutog ciklusa "Pojavljivanje zaboravljenih prostora" pojavljivale i dalje se pojavljuju. Dokle? Verovatno do poslednjeg daha umetnika, jer umetnik ipak nije mističan koji je sam sebi glina, drvo ili kamen, muzička nota ili napisani stih.

Taj novi ciklus radova, pod nazivom "Ispod dna vremena", imali smo prilike i da vidimo, na Krkovićevoj izložbi aprila 1997. godine u Beogradu, ciklus inspirisan novim stradanjem banijskog i sveg ostalog srpskog naroda u Hrvatskoj. Još jednom, po nekoj neumitnosti balkanske tužne istorije, umetnik mora da ustukne pred blizinom ili već jednom i postignutom kosmopolitskom sjedinjeničcu sa svim ljudima - ostvarujući delo dostoјno ovog mističkog doživljaja u kome su fosili i tvorac i biljka i čovek jedno - i da se vrati stvarnosti svoga nacionalnog bića koje onda, u nekom trenutku (ovo može da se vidi ili oseti i u delu umetnika) postaje glasnije od svoje verske prakolevke. Tako umetnik, a i umetnik Momčilo Krković posvedočuje da u svakom čoveku žive neprestano u dinamičkom odnosu, često i u sukobu, naše večno pagansko (plemensko - arhaično), starozavetno (zakonsko i strogo) i novozavetno biće (jedino spremno da verom u Hrista sve oprosti i okrene neprijatelju drugi obraz).

Umetnik ne može da bude iznad svoga naroda i svoga vremena, kao što Srbija ne može da bude "iznad Istoka i Zapada". Umetnik Momčilo Krković svakog Srbina danas, pokušavajući svojom tvorevinom da pokaže i sebi i njemu smisao stradanja ili, možda, da ukaže na apokalitički kraj svih stradanja (da li onda apokaliptički kraj samo srpskog naroda ili celog sveta?); i Momčilo Krković živi životom čoveka i umetnika Zemlje koji želi da svojim delom pokaže svim ljudima smisao života uopšte i tako, možda, odloži apokalipsu (apokalipsa je prema originalnoj viziji ruskog religioznog filosofa Nikolaja Fjordova iz 19. veka, uslovna i zavisi od čoveka). Dinamika sukoba ova dva čoveka (a zar samo dva?) u Momčilu Krkoviću energetski je potencijal za njegova buduća umetnička ostvarenja.

Vladeta Jerotić

Hronologija života i rada

Hronologija života i rada

1929.

Roden je 12. marta 1929. u selu Mali Gradac kod Gline, na Baniji, od oca Ilije, koji je bio opštinski beležnik, i majke Evice, rođene Vrga.

dfkajdflajkfd

1929-1937.

"O vremenu do moje osme godine koje sam proveo u Malom Gradcu, mogu da govorim kao o snu i kao o javi. U sferu sna bih stavio sagledanu lepotu prirode, ljubav i toleranciju u porodici, lagodan i smiren život povezan sa tokom godišnjih doba, saglasnost sa svim promenama bez otpora; slikovito bi se moglo reći: bilo je to plutanje na vodi, oslobođeno briga, sa punim osećanjem lagodnosti i tela i duše". "Tkanica mog života u tom uzrastu bila je izatkana od tri osnovna elementa: odnosa unutar uže porodice (majka, otac, sestra), očeve porodice (deda Jova, baba Danica i tetka Soka, kao i dva strica, Petar i Stanko, o kojima sam tada samo slušao kako su otišli u svet za kruhom) i majčine porodice (deda Đuro, baba Marija, tetke Sofija i Ana i ujak Jovan, koji je isto službovao negde u dalekom svetu)".

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

1937-1941.

Porodica se 1937. preselila u Sisak, jer je otac dobio posao u Majuru kod Kostajnice.

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

1941-1947.

"Došla je i 1941. godina ☺ već sam bio u gimnaziji, proleće, april, maj. Komešanje na ulicama; odnekud su se pojavili odjednom neki vojnici. Prvi put sam tada video crne uniforme i trake sa kukastim krstovima, neku usplahirenost starijih đaka koji su nešto organizovali, marširali po školskom dvorištu i ulicama, pevali neke pesme o ustašama, slobodi, hajli-hajlo...". Kako bi izbegla prevođenje u katoličku veru, porodica Krković je 23. avgusta 1941. moralna da pobegne iz Nezavisne države Hrvatske i stigla je u Beograd. Tu je nastavio školovanje započeto u Sisku. Ubrzo je krenuo da pohađa časove crtanja kod Ivana Tabakovića, u ondašnjem Muzeju kneza Pavla. Veliku maturu u Šestoj muškoj gimnaziji položio je 1947. godine.

dfkajdflajkfd

Momčilo Krković

1947-1957.

Posle mature upisao se na studije slavistike na Filozofskom fakultetu, gde je diplomirao 1952. godine. Još kao student slavistike, 1950, upisao se na Likovnu akademiju, gde je bio u klasi profesora Jovana Kratohvila i Lojzeta Dolinara. Sa njim u klasi su bili: Vida Jocić, Olja Ivanjicki, Pavle Radovanović, Mira Sandić, Mira Jurišić, Momčilo Milovanović i dr.

"Ubrzo nakon dolaska na Akademiju moje emociju su ponovo buknule i razvile se u snažnu i dugotrajnu ljubav prema Miri Jurišić, budućoj supruzi i nezamenljivom saradniku i saputnici, sve do njene nedavne smrti. Ja i sada teško mogu da zamislim pozitivne, divne, otvorene prostore moje duše u to vreme. Sve je tada oko mene i u meni lebdeло na krilima neslućene lepote, a Bog me je obdario energijom koja je bila tolika da je uvek pretila".

Venčali su se 9. jula 1955. Zajedno su potom otišli na studijsko putovanje u Veneciju i Firencu.

Kao student, 1954, uradio je bistu narodnog heroja Vasa Đurovića u Durakovcu.

Diplomirao je 1955, a specijalni kurs kod Dolinara završio 1957. godine.

Po završetku specijalnog kursa na Akademiji služio je vojni rok u Surdulici i Nišu. Izložba sa Buranom Šandrom u Surdulici, 1956. godine.

U svom rodnom mestu, Malom Gradcu, 1957. je uradio spomenik palim borcima i žrtvama fašizma.

dfkajdfajkfd

dfkajdfajkfd

dfkajdfajkfd

dfkajdfajkfd

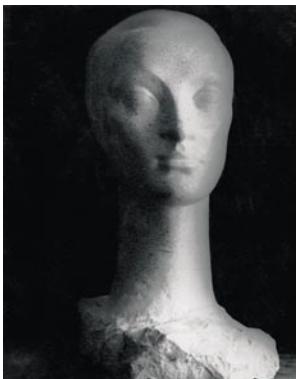
Chronologija života i rada

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

1958.

Otkup na konkursu za spomenik u Kragujevcu (saradnik arh. Svetislav Ličina)

1959.

Na konkursu poljske vlade dobio je jednogodišnju stipendiju za usavršavanje na Likovnoj akademiji u Varšavi, kod profesora Marijana Vnuka.

Sa arhitektom Svetislavom Ličinom učestvovao je na međunarodnom konkursu koji je krajem 1958. raspisan u Montevideu za spomenik preminulom predsedniku Urugvaja Hose Batleu Ordonjezu. Njihov rad ušao je u uži izbor i dobio jednu od šest ravnopravnih nagrada.

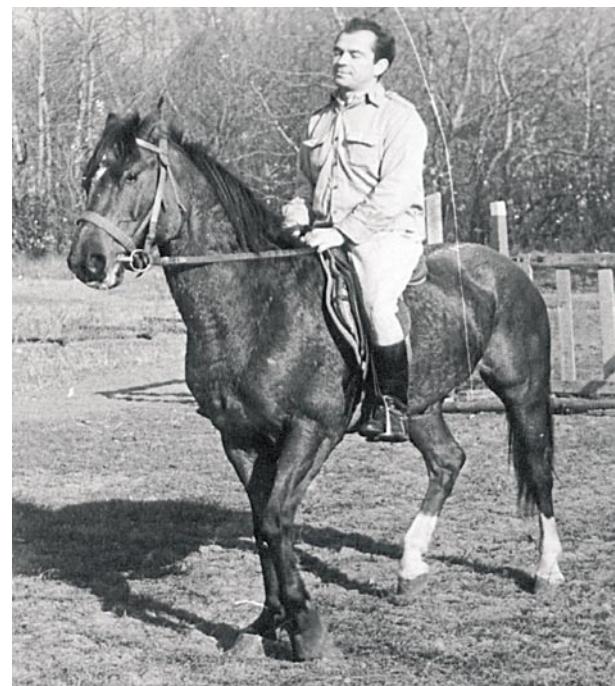
Žiri Međunarodnog konkursa za spomenik Heroju Varšave otkupio je projekat koji je uradio zajedno sa poljskim arhitektima Janom Tereščenkom i Andžejom Panjkovskim. Otkupljeno je 26 od 107 prispelih radova. Otkup na konkursu za spomenik na Bubnju kod Niša (saradnik arh. Svetislav Ličina).

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

1960.

Samostalna izložba u Galeriji Krivo kolo u Varšavi.
Za Narodni muzej u Varšavi otkupljena je skulptura
Buđenje.

Izložba u Galeriji ULUS-a u Beogradu: "Domaća
kritika kroz tekstove Pavla Vasića i Đorđa Popovića,
pa Radeta Predića, Marije - Bebe Pušić i teksta Olge
Jevrić na otvaranju izložbe izrekla je za to vreme važnu
konstataciju – da se pojavio vajar čiju je skulpturu na prvi
pogled moguće prepoznati, a upravo prepoznatljivost
u xungli savremenih pravaca i ogromne produkcije
je najvažniji element, čak važniji od kvaliteta, jer za
potvrđivanje kvaliteta potrebno je vreme."

Izložbe sa Mirom Jurišić u Novom Sadu, Subotici i
Somboru.

Spomenik palim šumarskim radnicima otkriven je 29.
novembra u šumi Pogledić kod Gline.

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

Momčilo Krković

1961.

Spomen objekti u čačanskom srežu, povodom proslave 20-godišnjice ustanka.

Spomenik žrtvama fašizma u Bojni.

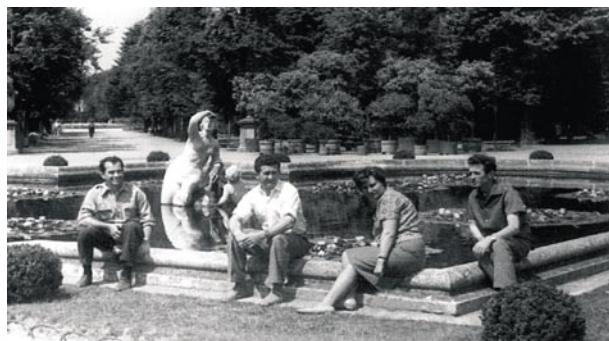
Treća nagrada na konkursu za spomenik S. S. Kranjčeviću ispred Filozofskog fakulteta u Zagrebu (saradnici arh. Svetislav Ličina i Aleksandar Đokić).

Otkup na konkursu za spomenik revolucije u Kamenskom (saradnik arh. Svetislav Ličina).

Izložbe u Somboru, Subotici, Novom Sadu, Rijeci, Sisku, Valjevu

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

1962.

Ispred Opštine Zvezdara u Beogradu postavljena je fontana Lira.

Spomenik palim borcima na Rudniku, otkriven 7. jula.

Biste narodnih heroja u Gornjem Milanovcu.

U okviru jugoslovenske izložbe na sajmu u Lozani ispred paviljona izložio je svoje delo, zajedno sa drugim jugoslovenskim vajarima.

Prva nagrada na konkursu za idejno rešenje spomenika palim borcima NOB u Čačku, sa arh. Aleksandrom Đokićem, saradnik Mira Jurišić.

Otkupna nagrada na konkursu za urbanističko rešenje kompleksa gradskog centra u Leskovcu, sa arh. Aleksandrom Đokićem i Ivković Streljom.

Treća nagrada na konkursu za spomenik Revolucije u Ljubljani, sa arh. Aleksandrom Đokićem.

Izložba u Sisku.

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

1963.

Rodio se 4. jula sin Ilija koji će, krenuvši stopama svojih roditelja, kasnije završiti slikarski odsek Akademije likovnih umetnosti. Uselili su se u novoizgrađenu kuću na Zvezdari. Učešće na Međunarodnom simpozijumu vajara u Santa Margareti u Austriji. Izveo je skulpturu Svetilište. Nagrada za skulpturu na IV oktobarskom salonu. Spomenik inženjerima Vlastimiru Đorđeviću i Josipu Štimcu koji su poginuli prilikom rušenja skele na Morači, postavljen je na Novom groblju. Izložba u Sisku. Projekat za spomen kosturnicu u Titovom Velesu.

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

1964.

Predlog za spomenik u Tunisu.
Predlog spomenik u Skoplju.
Spomenik borcima Prvog i Drugog svetskog rata u Selu Mladenovac.
Skulptura Buđenje postavljena je na ulazu u Gradski park u Skoplju kao poklon građana Prilepa, povodom godišnjice zemljotresa.
Učešće na simpozijumu skulpture "Mermer - Prilep".
Nagrada za obeštećenje na konkursu za likovnu obradu Spomen doma radnim akcijama omladine Jugoslavije.
Nagrada na konkursu za mural na Domu omladine u Beogradu (saradnik Aleksandar Đokić).
Predlog za spomenik u Gnjilanu.

Momčilo Krković

1965.

Spomenik u Ravnom Rašču.

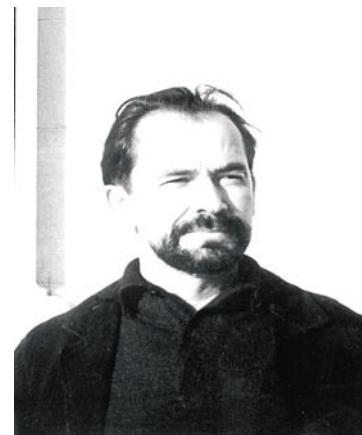
Spomenik porodici Šćepanović u Lužnici kod Bijelog Polja.

Ispred osnovne škole "Vladimir Ilić Lenin" u Beogradu postavljena je skulptura Buđenje.

Rad M. Krkovića i Aleksandra Đokića za spomenik kikindskom partizanskom odredu ušao je u uži izbor od dva idejna projekta.

Otkupna nagrada istim autorima na konkursu za urbanističko rešenje Parka prijateljstva u Beogradu.

Predlog za spomenik na Plaja Hiron, Kuba.

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

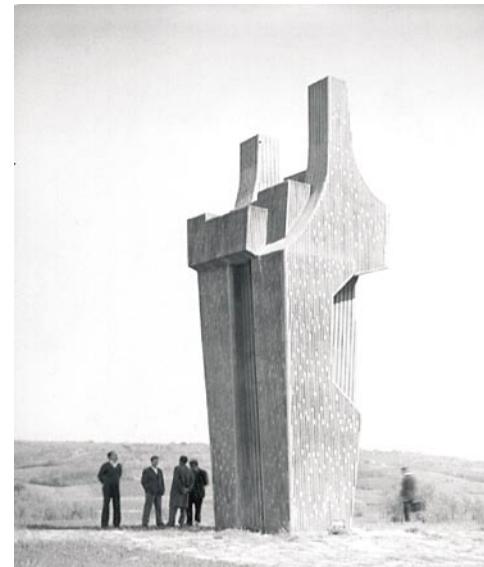
dfkajdflajkfd

1966.

Učešće na vajarskom simpozijumu u Vrnjačkoj Banji - izveo je skulpturu Čovek u tvrđava.

Spomenik ærtvama Banjičkog logora u Malom Poæarevcu.

Izložba u Beogradu, sa arh. Aleksandrom Đokićem.

dfkajdflajkfd

1967.

Otkupna nagrada na konkursu za idejno rešenje spomenika palim borcima u Peći (saradnik arh. Aleksandar Đokić).

Izložba u Sisku, sa arh. Aleksandrom Đokićem.

1968.

Spomenik Jevrejima žrtvama fašizma u Boru.

Nakon realizacije spomenika zajedno sa suprugom bio je gost Saveza jevrejskih opština u Mađarskoj, u Budimpešti i Sentandreji.

Treća nagrada na konkursu za spomenik žrtvama sela Podhum - grupa beogradskih autora na čelu sa M. Krkovićem i Mirom Jurišić.

Nagrada na konkursu za simbol grada Siska.

dfkajdflajkfd

1969.

Spomen plaketa i diploma grada Beograda za rad i zalaganje na razvoju Beograda u periodu 1944-1969.

Kolonija vajara u starom gradu Ostrošcu kraj Bihaća. U kamenu bihacitu izvedena je skulptura Marija Glinska. Otkup na konkursu za spomenik na Kosmaju (sa arh. Aleksandrom Đokićem).

Predlog za spomenik na Vracama kod Sarajeva.

dfkajdflajkfd

1970.

Učešće na vajarskom simpozijumu FORMA VIVA u Mariboru. Izvedena je skulptura Susret.

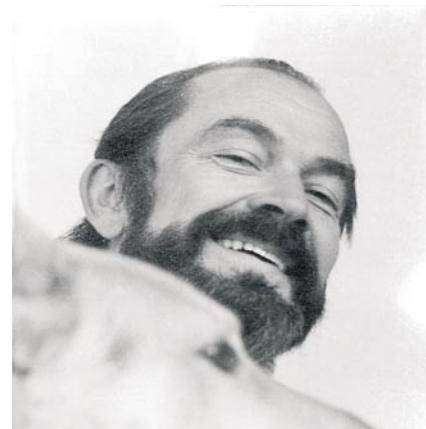
Diploma Opštinskog veća KPZ Zvezdare za izuzetno zalaganje u radu.

Otkup na konkursu za spomenik u Kučevu (sa arh. Aleksandrom Đokićem).

Predlog za spomenik u Kumanovu.

1971.

Vajarski simpozijum u Dubravi kod Labina, izvedena skulptura Niki Labinska.

dfkajdflajkfd

1972.

Spomenici Đorđu Jovanoviću u Slatini (Kosmaj) i palim borcima u Soporu.

Otkupna nagrada na konkursu za spomen obeležje "Borba naroda južnog Banata" u Deliblatskoj peščari - sa arh. Petrom Vulovićem i saradnicima.

Otkup na konkursu za spomenik Lenjinu, sa arhitektom Aleksandrom Đokićem.

Počinje da vodi vajarski atelje u Šestoj beogradskoj gimnaziji, kroz koji će proći preko pet stotina mlađih ljudi, "koji su u radnoj i prijateljskoj atmosferi nalazili utoчиšte, zaklon od štetnih uticaja ulice, a neki i svoj životni put".

dfkajdflajkfd

1973.

Spomenik žrtvama bombardovanja 1944. od strane saveznika na Centralnom groblju u Beogradu.

Otkupna nagrada Rovinjske umetničke kolonije.

Izložba u Vrnjačkoj Banji, sa arh. Aleksandrom Đokićem.

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

1974.

Kao korisnik stipendije "Moša Pijade" boravio je u Parizu i Londonu mesec dana i u povratku proveo tri dana u Milatu, gde se u to vreme održavala jugoslovensko italijanska izložba skulptura u slobodnom prostoru, među kojima je bio i njegov rad.

Bista narodnog heroja Slavka Rodića u Geodetskoj školi u Beogradu. Biste trojice narodnih heroja u Soporu.

1975.

Izložba u Salonu Muzeja savremene umetnosti - Ciklus Čovekograd.

"Stao sam osećajno na stranu poniženog čoveka, pa sam, u početku spontano, a kasnije svesno nastojao da nađem ono što je u čoveku snaga i dalje, vezu te snage sa otpornošću ljudskog dela. Na taj način sam došao, najpre u sebi, a kasnije u skulpturi, do sinteze tih elemenata. Iz misaonog značenja onoga što me je pokretalo na rad rodila se i forma. čovek u skulpturi za mene nije više mogao da bude splet mišića, on je postao građevina, bedem, stena, poistovećen je sa prirodnim elementima i arhitektonskim oblicima - dehumanizirani čovek je preobražen u humanizirani kamen."

Povelja ULUS-a povodom tridesetogodišnjice rada Udruženja.

Otkup na Konkursu za spomenik u Jajincima (saradnik arh. Konstantin Krpić).

1976.

Nagrada grada Rovinja - "Velika Batana".

Spomenik u Jabukovcu (Hrvatska).

1978.

Spomenik bratstvu i jedinstvu u Novim Banovcima.

Ispred sportskog centra u Kragujevcu postavljena je skulptura Početak oslobođanja.

Predlog za spomenik u Prijepolju.

1979.

Zlatno dleto za skulpturu na Prolećnoj izložbi ULUS-a,
za delo Uspon.

Predlog za spomenik u Petrinji.

Predlog za spomenik Matiji Gupcu u Stubici.

1980.

Vajarski atelje "Dara Pavlović" u vaspitno obrazovnoj organizaciji "Zvezdara" (ranije Šesta beogradska gimnazija) dobio Oktobarsku nagradu grada Beograda za najbolje radove i uspehe učenika.

Prešao da predaje vajarstvo na Višoj pedagoškoj školi u Beogradu. "U Višoj pedagoškoj školi radilo se po određenim programima, i tu sam imao dvojak odnos. Prema svima sam bio korektan, a onima kod kojih sam osetio izraženiji talenat posvećivao sam posebnu pažnju. Mnogi od tih mlađih ljudi krenuli su na studije likovnih umetnosti i postigli određenu afirmaciju." Tokom rada u toj školi vodio je studente u Italiju, Španiju, Grčku i Čehoslovačku.

Zbog teških zdravstvenih problema nije mogao da se bavi vajarstvom, ali se tokom mirovanja iskristalisala ideja za budući ciklus skulptura u terakoti "Pojavljivanje zaboravljenih prostora", koji će raditi narednih godina. Izložbe u Rovinju i Petrinji.

1981.

Ssimpozijum skulpture "Beli venčac" u Aranđelovcu, rad na skulpturi Pesnik.

1982.

U Aranđelovcu postavljena skulptura "Pesnik", urađena na simpozijumu "Beli Venčac" prethodne godine. Izložba u Beogradu.

1983.

Spomen bista narodnog heroja Ljubivoja Gajića u Grockoj.

1984.

Započeo je rad na projektu spomen obeležja žrtvama pokolja u glinskoj pravoslavnoj crkvi 1941. godine, koji će biti do kraja realizovan desetak godina kasnije.

Spomen bista hroničara Rovinja Antonija Segariola.

Na Adi Ciganliji u Beogradu postavljena je skulptura Lučonoša.

Izložba u Glini sa Dragom Čubrićem.

dfkajdflajkfd

1985.

Četvrti simpozijum vajara u Kikindi
Biste trojice narodnih heroja u Glini.
Prihvaćen je idejni projekat memorijalnog prostora u
Glini, delo M. Krkovića i D. Čubrića.

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

1987.

Predložen je za Oktobarsku nagradu grada Beograda
Idejni projekat spomenika u Banskom Grabovcu
Izložba u Paviljonu Cvijeta Zuzorić – Ciklus Pojavljivanje
zaboravljenih prostora.

“Osetio sam prлив неиздржive energije koja je nakon toga tri godine, skoro bez mog svesnog učešća, isterivala, izbacivala, cedila iz mene neslućene sadržaje i formirala vajarske oblike i vizije u crtežima, neke drugačije, vidjene & neviđene stvarnosti. Bilo je to Pojavljivanje zaboravljenih prostora, novi početak. Kako mi oporavljeno telo nije više bilo u stanju da kleše kamen, spontano sam prešao na novi materijal - zemlju, terakotu, tako spontano kao što neprimetno prelazi leto u jesen. I tada sam se prvi put setio onih osećanja iz detinjstva kada sam bio jedno sa prirodom, koju sam, ne znajući to, sledio svim svojim čulima. U tom razdoblju imao sam utisak da je moj organizam odjednom postao svestan postojanja duše i da je to neka prostorna, svevideća duša koja mi otvara neki unutarnji vid koga do tada nisam bio svestan. Tada sam postao svestan svog integriteta, osetio i priznao, prihvatio svoju jedinstvenost, pa je iz mene išezla svaka potreba da dominiram nad drugima ili nad bilo čime, kao i da se bilo kome ili čemu povinujem.”

1988.

Izložbe u Rovinju i Poreču.

1989.

Izložbe u Sarajevu i Sisku.

1990.

U martu je otišao u penziju sa punim radnim stažom.

dfkajdflajkfd

1991.

Član žirija za izradu spomenika Branislavu Nušiću u Beogradu.

1992.

Desetodnevni boravak u umetničkoj koloniji "Sopoćanska viđenja".

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

1993.

Postavljena je bista Pjera Križanića u Glini.

1994.

Nastaju prvi radovi iz ciklusa Ispod dna vremena, kojim će biti zaokupljen sledećih godina.

Postavljena bista Pjera Križanića u zgradi Politike.

1995.

Činom osvećenja koje je obavio patrijarh srpski gospodin Pavle 31. jula otkriven je spomenik žrtvama stravičnog zločina nad srpskim stanovništvom u crkvi u Glini 1941. godine. Nepunu nedelju dana kasnije u "redarstvenoj akciji hrvatske vojske" Oluja srušen je do temelja. Na tom mestu je kasnije postavljena skulptura Materinstvo Antuna Augustinića.

"Rešenje Spomen-obeležja prostorno je pratilo tlocrt nepostojeće crkve. Na određenoj udaljenosti od ulice postavljene su Dveri, dvodelna skulptura koja asocira ulaz u crkvu. Svojim izraženim vertikalizmom, svojom usmerenošću (težnja ka zbližavanju), svojom arhitekturnom gradom sa dovoljno

jasnim asocijacijama na figurativnost, dakle, svim tim sadržajima, likovnim i misaonim, skulptura Dveri poprima oblik simbola uz to što je i stvarni objekat, ostatak dveri jednog nepostojećeg hrama, mesto sećanja, poništavanje zaborava. Dveri svojim dostojanstvenim rastom postaju prolaz iz spoljnog svakodnevnog sveta u unutrašnji svet memorijala, prolaz osećajni, misaoni i stvarni.

Nakon ulaska kroz Dveri bočno od depresije amfitreatalnog trga postavljena su dva razuđena zida, Äzidovi narikačaÄ. Karakteristika ovih horizontalnih skulptura u odnosu na Dveri je dramatičnost koja je postignuta umnožavanjem oblika, transponovanih figura narikača čime se simbolički ostvaruje osećanje neumitnosti strašnog događaja. U nišama ovih zidova kao na grudima narikača postavljeno je oko dvadeset kvadratnih metara bronzanih ploča sa reljefnim slovima i imenima 1567 žrtava zločina u glinskoj crkvi.

Kroz centralni deo kompleksa Spomen-obeležja postavljena je crna granitna staza, Ästaza tugeÄ, koja u svom toku prolazi od ulice pa sve do kraja ulaznog hola zgrade Spomen-doma. Na taj način granitna staza prostorno povezuje elemente eksterijera Spomen-obeležja sa enterijerom čime se ostvaruje jedinstvena sinteza u spomeničkim rešenjima.

Završni deo memorialne kompozicije smešten je u centralni hol Spomen-doma. Dva bočna zida kao i centralni apsidni oslikani su scenama inspirisanim događajima u tehnici mozaika autora mr Dragana Čubrića, slikara. Leva zidna površina sadrži masovnu scenu nasilno i na prevaru dovedenih ljudi na krvavi pokrst a na drugoj strani je slika sa prizorima njihovog tragičnog okončanja. Na frontalnom apsidnom zidu je likovna kompozicija sa prikazom porušene crkve i stihovima Jure Kaštelana: ÄMi znamo kako rana peče i kako boli nož. Istina je naša krvlju zapisanaÄ, kao i dve bronzane ploče sa tekstrom izjava ustaškog xelata Hilmije Berberovića i prezivelog svedoka pokolja Ljubana Jednaka.

Na kraju Ästaze tugeÄ ispred apsidnog zida postavljena je bronzana skulptura Sećanje, čiji je autor vajarka Mira Jurišić. Ova ekspresivno modelovana skulptura puna je snage i izvorne inspiracije i sadrži jasne asocijacije na mučeničku smrt. Skulptura je u potpunoj simbiozi sa scenama kojima su oslikani zidovi ovog svojevrsnog svetilišta i dobra vez između spoljašnjeg spomeničkog ambijenta i memorialnog muzeja kao čuvara dokumentarne istorijske građe smeštenog na spratu ovog zdanja".

Izložba u Beogradu.

1996.

Izložba u Aranđelovcu.

1997.

Izložbe u Beogradu (ciklus Ispod dna vremena), Čačku, Nišu, Kikindi, Vrnjačkoj Banji, Vršcu..

"Predviđljivi, čak predviđani događaji koji su zadesili našu zemlju, a posebno srpski narod u mojoj Krajini posle 1990. godine, pokrenuli su u meni nove nemire koji su me izbacili iz arkadijskog mira zaboravljenih prostora, i iznudili novi ciklus skulptura i crteža koji sam prikazao na izložbi u ULUS-ovoј galeriji aprila meseca 1997. godine pod opštим nazivom Ispod dna vremena. Dorađujući prethodni ciklus Pojavljivanje zaboravljenih prostora otkrio sam neke nove, "nepoznate prostore", naseljene lobanjama i krstovima i kroz njih izrazio sve svoje teskobe i gorka saznanja da XX vek ostavljamo kao teško breme koje nam nije dozvolilo da se popnemo na vrhove njegovih dostignuća, već nas je zadržalo ispod dna vremena.

Lobanja kao čuvar svih ljudskih mogućnosti nije u ovom veku, i ne samo u ovom, bila uvek na čovekovim ramenima; često je i, nažalost, sve češće sastavni deo tla na koje je padala i pada i sa kojim se integrisala upravo zbog toga što se u njoj nisu obavili neki očekivani procesi koji bi čoveku omogućili, na globalnom planu, da se uzvisi iznad brutalnosti, zla, nerazumnosti."

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

1998.

Supruga Mira Jurišić preminula je 1. januara.

Ušao je u uži izbor za Politikinu nagradu.

1999.

Tokom NATO bombardovanja, 31. maja ujutru, od razorne bombe koja je pala u neposrednoj blizini, teško je oštećena kuća i atelje - pored ostalog i veliki broj skulptura.

"Spontano sam pogledao na sat. Četiri sata i četiri minuta. Spavao sam i nisam čuo bruhanje aviona. Dve potmule eksplozije su me probudile. U deliću sekunde probudio sam se i seo na rub kreveta. Usledila je eksplozija praćena bleskom. U sledećem delu sekunde sve se slomilo uz škripu i zvezket. Izvaljeni prozori, vrata, srušeni plafoni, police sa knjigama, delovi nameštaja, uz prasak kratkih spojeva i urlik pasa koji je dopirao sa

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

ulice, učinili su da miran dom, uređen za udoban život, postane gomila šuta i stakla.

Taj prasak, udar, doživljaj paklenog zbivanja nema, makar u meni poznatom zbiru postojećeg, ničeg sa čime bih ga mogao uporediti. Moguće je samo zamisliti neki sličan događaj u vasioni, ali samo zamisliti.

Kroz Zagubljivi dim i prašinu, sa baterijskom lampom koja mi je svih ratnih noći bila pod uzglavljem, potrcao sam u susednu sobu, gde su spavali snaha, sin i dva unuka. Gomila šuta i stakla ličila je u toj sobi na živi brežuljak ispod koga su počeli da izlaze živi i nepovređeni moji ukućani".

Posle ovog događaja usledio je umetnikov "posthumni period", kako ga je sam nazvao, koji je rezultirao nizom novih skulptura i tri izvedena spomenika.

Izložba Slomljene figure koje će povratiti formu u Beogradu.

Učešće na umetničkoj koloniji "Pale", tokom jula meseca.

dfkajdflajkfd

Momčilo Krković

2000.

Postavljeno je spomen svetilište na Palama, Republika Srpska.

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

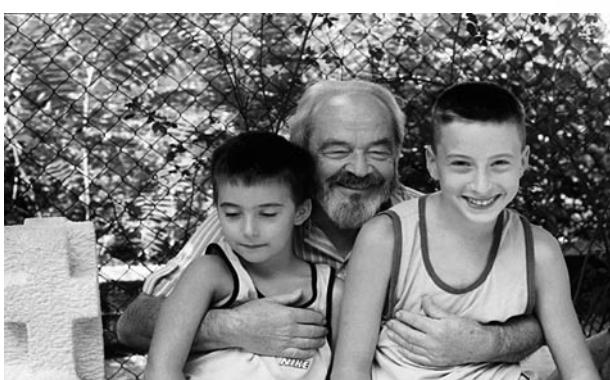
dfkajdfajkfd

dfkajdfajkfd

dfkajdfajkfd

dfkajdfajkfd

dfkajdfajkfd

2001.
Spomenik borcima rata 1990-95. u Sokolcu, Republika Srpska.

Momčilo Krković

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

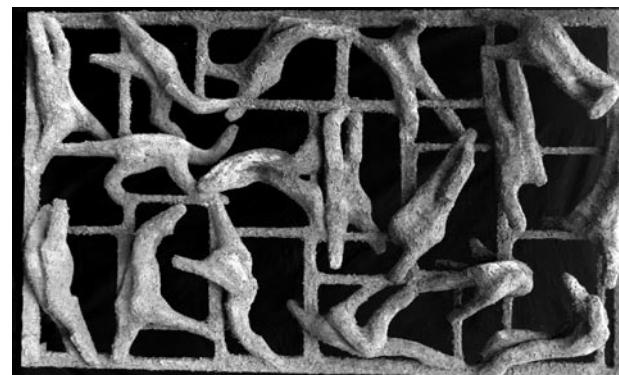
dfkajdflajkfd

2003.

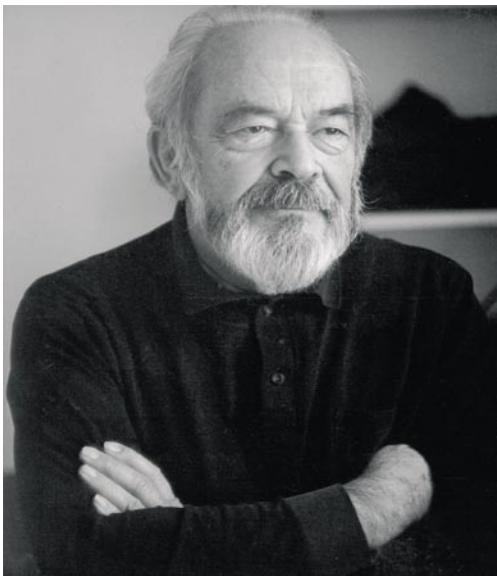
Predlog za spomenik solunskom borcu u Sokolcu.
Usvojen predlog za spomenik u Srpskom Sarajevu u
saradnji sa arhitektom Aleksandrom Kostićem i slikarem
Ilijom Krkovićem.

dfkajdflajkfd

dfkajdflajkfd

dfkajdfajkfd

2004.

U parku Muzeja savremene umetnosti u Beogradu

postavljena je skulptura u kamenu Apokalipsa.

Predlog spomenika na Zvezdari.

Predlog za spomenik na Slaviji u Beogradu.

dfkajdfajkfd

dfkajdfajkfd

Momčilo Krković

Bibliografija

BIBLIOGRAFIJA

Članci, rasprave, prilozi i beleške u knjigama i časopisima

1958.

Harmonija pokreta i boja:

sa izložbe trojice ulusovaca u Svetozarevu.

– Novi put. – God. XI, br. 21 (24. maj 1958).

Izložba Petra Aranđelovića, Tomislava Šebekovića i Momčila Krkovića u Svetozarevu.

1959.

Žunković, Zoran

Umetnost nema granice :

Art knows no limit : L'art n'a pas de frontiers.

– Mozaik. – Br. 10 (1959), str. 60-64, 100-101. – ilustr.

O spomeniku Hoze Batleu u Montevideu.

1960.

Predić, Rade

Krković. – Vidici. – Br. 51-52 (1960). – ilustr.

Vajar Momčilo Krković. – Polja (Novi Sad).

– God. VI, br. 48 (30. novembar 1960).

Odlomci iz recenzija i kritika povodom izložbi u Varšavi, Beogradu i Novom Sadu.

1961.

Kolacio, Zdenko

Spomenik palim lugarima u Glini:

kipar Momčilo Krković / Z. K. – Arhitektura.

– God. XV, br. 1-2 (1961), str. 11. – ilustr.

1962.

V. A.

Fontana - beogradski raritet. – Mozaik.

– jul-avgust 1962.

Pominje se fontana ispred Doma kulture

"Vuk Karadžić", koja je i reprodukovana.

Minić, Oliver

Konkurs za spomenik palim borcima u Čačku.

– Arhitektura urbanizam. – God. III, br. 17 (1962),

str. 50-51. – ilustr.

Prva nagrada na konkursu.

Ravnikar, E.

Konkurs za spomenik revolucije u Ljubljani.

– Arhitektura urbanizam. – God. III, br. 17 (1962), str. 48. – ilustr.

Druga nagrada na konkursu.

1968.

U Boru podignut spomenik jevrejskim prinudnim radnicima žrtvama fašizma. – Jevrejski pregled.

– God. XIX, br. 11-12 (1968), str. 7, 8.

1969.

Bogdanović, Kosta

Skulpture Momčila Krkovića. – Arhitektura urbanizam.

– God. X, br. 59 (1969), str. 48-49. – ilustr.

1970.

Trifunović, Lazar

Putevi i raskršća srpske skulpture. – Umetnost.

– Br. 22 (1970), str. 29.

1975.

Jovanović [Simeonović-Ćelić], Ivana

Momčilo Krković : Salon Muzeja savremene umetnosti.

– Umetnost. – Br. 43 (1975), str. 72.

1976.

Vasić, Pavle

Krković i Đokić. – u: Umetnički život:

kritike, prikazi i članci 1961-1970 : knjiga druga.

– Beograd : Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1976. – str. 410.

M. Krković se pominje i u tekstovima:

Oktobarski salon 1961, str. 55,

Oktobarski salon 1962, str. 102,

Oktobarski salon 1963, str. 155,

Oktobarski salon 1966, str. 395,

Treći trijenale likovnih umetnosti, str. 465,

Oktobarski salon 1968, str. 561.

1980.

Ssimpozijum skulpture "Beli Venčac" Aranđelovac.

– Aranđelovac : "Mermer i zvuci", 1980. – str. 132, 133.

1985.

Vasić, Pavle

Varia: Krković, Nikolić, Boldižar. – u: Umetnički život

: kritike, prikazi i članci 1971-1975 : knjiga treća.

– Beograd : Univerzitet umetnosti u Beogradu,

1985. – str. 306. M. Krković se pominje i u tekstu

Oktobarski salon 1975, str. 328.

Bibliografija

1987.

Pušić, Marija

1988.

Šulentić, Zlatko

Umjetnici glinskog kraja. – u: Glina : glinski kraj kroz stoljeća / grupa autora. – Glina : Skupština općine, 1988. – str. 530 : ilustr. Izvodi iz tekstova Vande Ekl (1961), Pavla Vasića (1975) i Juraja Baldanija (1980).

1990.

Trifunović, Lazar

Putevi i raskršća srpske skulpture. – u: Studije, ogledi, kritike / priredio Dragan Bulatović. – Beograd : Muzej savremene umetnosti... i dr., 1990, str. 183. - (Srpski kritičari ; 3) Prethodno objavljeno 1970, u časopisu Umetnost, br. 22.

1992.

Predić, Rade

Mira Jurišić i Momčilo Krković. – u: Vidici : Rade Predić : likovne kritike i članci / priredio Pavle Vasić. - Beograd : Nezavisna izdanja - Slobodan Mašić, 1992. – str. 275-276, 279. – (Biblioteka Nova ; 85). Prethodno objavljeno maja 1960. godine.

Predić, Rade

Momčilo Krković. – u: Vidici : Rade Predić : likovne kritike i članci / priredio Pavle Vasić. - Beograd : Nezavisna izdanja - Slobodan Mašić, 1992. – str. 275-276, 279. – (Biblioteka Nova ; 85). Prethodno objavljeno u časopisu Vidici, mart-april 1960. godine.

1995.

Likovna enciklopedija Jugoslavije

1997.

Likovna manifestacija dece i omladine za nagradu slikara Paje Jovanovića : XXXVIII izložba 1997. – Vršac : Narodni muzej u Vršcu, 1997. – str. 4. Plaketa za nagradu slikara Paje Jovanovića delo je Mire Jurišić, inspirisano skulpturom Momčila Krkovića.

1999.

Kostić, Bratislava

Novo groblje u Beogradu. - Beograd : JKP "Pogrebne usluge", 1999. – str. 27, 208.

2000.

Jevtić, Miloš

Reka smisla Momčila Krkovića. – Beograd : Beogradska knjiga ; Valjevo : Kej. – 147 str. – ilustr. Razgovor sa M. Krkovićem.

Jevtović, Jevta

Gospodar kamena i gline. – u: Reka smisla Momčila Krkovića / Miloš Jevtić. – Beograd : Beogradska knjiga ; Valjevo : Kej. – str. 19-26.

Jerotić, Vladeta

Zaboravljeni i ponovo otkriveni prostori. – u: Reka smisla Momčila Krkovića / Miloš Jevtić. – Beograd : Beogradska knjiga ; Valjevo : Kej. – str. 7-17.

2001.

Rajčević, Balša

Momčilo Krković : Galerija ULUS-a, Beograd 1997. – u: Skriveni smisao viđenog : izabrane likovne kritike, 1971-2001. – Beograd : "Đuro Salaj" : ULUS, 2001. – str. 206-208.

Simeonović Ćelić, Ivana

Momčilo Krković : Salon Muzeja savremene umetnosti. – u: Boje vremena. - Beograd : Clio, 2001, str. 376-377. Prethodno objavljeno 1975 u časopisu Umetnost, br. 43, str. 72.

2004.

Markuš, Zoran

Skulpture Momčila Krkovića : autentični svet oblika : Salon Muzeja savremene umetnosti u Beogradu. – u: Strast i sumnja / priredila Radmila Matić-Panić. – Beograd : Clio, 2004. – str. 145-146. Prethodno objavljeno u Borbi, 9. juna 1975.

Katalozi izložbi

1958.

XXVI izložba likovnih umetnika Srbije. – Beograd : ULUS, 1958, str. 10.

1960.

Boronjski, Njieslanj

Momčilo Krković : Jugoslanjia : njystanja rzezby Momcilo Krkovic. – Njarszanja, Galeria "Krzynje Kolo", 1960.

I biennale mladih / predgovor Božo Bek, Lazar Trifunović, Boris Vižintin. – Rijeka : Galerija likovnih umjetnosti, 1960, str. [16], [24]. – ilustr.

Izložba Udruženja likovnih umetnika Srbije. – Zagreb, 1960, str. [13].

Momčilo Krković : izložba skulptura. – Beograd : [ULUS], 1960. - presavijen list ([4] strane).

1961.

Narodno oslobođilačka borba u delima likovnih umetnika Jugoslavije 1960.-1961. / uvodni tekstovi Đorđe Radišić, Marij Pregelj. – Beograd : Dom JNA, 1961, str. [33].

Oktobarski salon 1961. – Beograd, 1961, str. 36, 148. Reprodukcija kat. br. 28, Grupa.

1962.

XXXIII izložba Udruženja likovnih umetnika Srbije. – Beograd : ULUS, 1962, str. [8].

Oktobarski salon 1962. – Beograd, 1962, str. 25, 145. Fotografija kat. br. 30, Svetovid.

1963.

Oktobarski salon 1963. – Beograd, 1963, str. [5], [19]. Reprodukcija kat. br. 17, In memoriam.

1964.

Izložba nagrađenih dela na dosadašnjim oktobarskim salonima. – Beograd : Galerija KNU, 1964. – presavijen list ([4] str.) Nagrada za vajarstvo 1963. godine.

Oktobarski salon 1964. – Beograd, 1964, str. 3, 23. Reprodukcija kat. br. 26, Lelek.

1965.

Oktobarski salon 1965. – Beograd, 1965, str. [2], [28]. Reprodukcija kat. br. 18, Nika Hirošima.

1966.

Narodno oslobođilačka borba u delima likovnih umetnika Jugoslavije / predgovor Đorđe Radišić, Ivan Sabolić. – Beograd : Dom JNA, 1966, str. Š31Ć. – ilustr. Reprodukcija kat. br. 59, Odred..

Oktobarski salon 1966. – Beograd, 1966, str. [2], 32. Reprodukcija kat. br. 23, Stožer.

Projekti za memorijalne spomenike : Momčilo Krković : Aleksandar Đokić. – Beograd : Galerija KNU,

1966. – [8] str. – ilustr.

Symposion europäischer bildhauer St. Margarethen.

– 1966, str. 61, 94. – ilustr.

Učesnik Simpozijuma 1963. godine.

Čovek. – u: ULUS 66 : Zemlja Čovek Mašta / predgovor Milica Stevanović. – Beograd : ULUS,

1966, str. Š55Ć. – ilustr.

Reprodukcijska kat. br. 26, Lučonoša

1967.

Bassin, Aleksandar

Simbolika i znak. – u: 3. trijenale likovnih umetnosti / predgovor: Alekса Čelebonović. – Beograd : Jugoslovenski trijenale likovnih umetnosti, 1967, str. 67, 77.

Reprodukcijska kat. br. 312, Odred.

M. J.

Projekti za memorijalne spomenike : autori: Momčilo Krković, Aleksandar Đokić. – Sisak : Muzej Sisak, 1967. – presavijen list ([4] str.)

Izložba jugoslavenskog portreta Tuzla.

– Tuzla, 1967, str. 54, 83.

Reprodukcijska kat. br. 37, Portret vajarke Mire Jurišić.

Oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti 1967. – Beograd, 1967, str. [5], [29].

Reprodukcijska kat. br. 20, Svetilište.

1968.

Mawsta. – u: ULUS 68 : Grad Čovek Mawsta.

– Beograd : ULUS, 1968, str. [133].

Reprodukcijska kat. br. 60, Zgarište.

Oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti 1968. – Beograd, 1968, str. [5], [24].

Reprodukcijska kat. br. 39 Kataklizma.

1969.

Deseti otkobarsko salon likovnih i primenjenih umetnosti 1969. – Beograd : Jugoslovenski trijenale likovnih umetnosti, 1969, str. [7], [20].

Reprodukcijska kat. br. 129, Kraljević Marko.

Izložba akademskih umjetnika učenika gimnazije u Sisku. – Sisak : Muzej Sisak, 1969, str. [3].

Bibliografija

ULUS 69 : Revolucija / predgovor Vladeta Petrić.
– Beograd : ULUS, 1979, str. [10], [83].
Reprodukcijska kat. br. 92, Levi marš.

1970.

Deveti likovni susret : izložba grafike i skulpture učesnika umetničkih kolonija i vajarskih simpozijuma u Jugoslaviji / predgovor Aleksandar Luković.
– Subotica : Likovni susret, 1970, str. [107]. – ilustr.
Reprodukcijska kat. br. 252, Susret.

1971.

XI Annale Poreč : Jugoslavija Danska / predgovor Josip Milićević. – Poreč : Odbor Annala, 1971, str. [60]-[61].
Reprodukcijska kat. br. 49, Susret.

Maria Biljan-Perz, Luciano Ceschia, Josip Diminić, Momčilo Krković : učesnici II mediteranskog kiparskog simpozija Labin 1971. – Labin, 1971, str. [11]-[12].

Narodno osvobodilna borba v delah likovnih umetnikov Jugoslavije. – Ljubljana : Dom JLA, 1971, str. [89].
Reprodukcijska kat. br. 11, Koncentracija - otpor.

12. oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti Srbije 1971. – Beograd, 1971, str. [25].
Reprodukcijska kat. br. 21,
Predlog za spomenik knezu Lazaru.

1972.

ULUS 72. – Beograd : ULUS, 1972, str. [65], [69]. – ilustr.

1973.

Volumen u prostoru vajara M. Krkovića i arhitekte A. Đokića. – Vrњačka Banja : Kulturno-propagandni centar, 1973. – presavijen list ([6] strana).

XIV. oktobarski salon likovnih likovnih i primenjenih umetnosti Srbije 1973. – Beograd, 1973, str. [31].
Reprodukcijska kat. br. 20, Susret.

Razstava likovnih umetnikov Beograda : slikarstvo, kiparstvo, grafika / uvodni tekst Dušan Đokić.
– Beograd : ULUS, 1973, str. [10], [125]. – ilustr.

Sculture all'aperto / uvodni tekstovi: Ješa Denegri, Irina Subotić, Mario de Micheli. – Milano, 1973,
str. [4], [5], [16]-[19]. – ilustr.
Uvodni tekst na srpskom i italijanskom jeziku.

Udruženje likovnih umetnika Srbije : slike, skulpture, grafike / uvodni tekst Pavle Vasić. – Beograd : ULUS, 1973, str. [145], [164].
Reprodukcijska kat. br. 25, Procep.

1974.

XV. oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti Srbije 1974. – Beograd, 1974, str. [22].
Reprodukcijska kat. br. 12, Apokalipsa.

1975.

Pavlović, Moma
Momčilo Krković. – Beograd : Muzej savremene umetnosti, 1975.
Biografija; Samostalne izložbe; Realizacije spomenika i većih skulptura; Učešće na javnim konkursima - otkupi i nagrade; Bibliografija: Grupne izložbe.
Predgovor na srpskom i engleskom jeziku.

VI izložba saveza udruženja likovnih umjetnika Jugoslavije / uvodni tekst Drago Đurović.
– Beograd : SULUJ, 1975, str. [95], [111].
Reprodukcijska kat. br. 487, Sećanje na Maču Pikču.

II. jugoslovanski bienale male plastike z italijanskimi gosti / predgovor Aleksander Bassin. – Murska Sobota : Delavska univerza, 1975, str. 45. – ilustr.

16. oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti Srbije. – Beograd 1975, str. [29]-[30].
Reprodukcijska kat. br. 18, Prolaženje kroz vreme.

Sićevo. – Niš : Galerija savremene umetnosti, 1975, str. [9], [15]. – ilustr.

1976.

17. oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti Srbije. – Beograd, 1976, str. [34].
Reprodukcijska kat. br. 21, Beli grad.

Trideset godina Udruženja likovnih umetnika Srbije : 1945-1975. – Beograd : Ulus, 1976, str. 122, 156.
Reprodukcijska skulptura Svetovid.

1977.

Abadzjeva Dimitrova, Sonja
Contemporary Yugoslavian Art. – Athens : Ministry of Culture and Sciences, 1977, 14, 21, 122, 123.
Uporedni tekst na grčkom i engleskom jeziku.
Reprodukcijska skulptura Dolazak, 1975.

Kadijević, Đorđe

Aktuelnosti u srpskoj likovnoj umetnosti 1972-1977.
– Beograd : Umetnički paviljon "Cvijeta Zuzorić",
1977, str.[6], [8], [28], [75]. – ilustr.

18. oktobarski salon likovnih likovnih i primenjenih umetnosti Srbije. – Beograd, 1977, str. [5], [18]-[19]. Reprodukcija kat. br. 10, Susret.

1978.

Devetnaesti oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti Srbije. – Beograd, 1978, str. [35]. Reprodukcija kat. br. 11, Susret III.

1979.

61. izložba : Udruženje likovnih umetnika Srbije / uvodni tekst Jovan R. Zec. – Beograd : ULUS, 1979, str. [14], [52]. Reprodukcija kat. br. 149, Uspon.

20. oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti Srbije. – Beograd, 1979, str. [34]. Reprodukcija kat. br. 15, Svetilište III.

1980.

Bošnjak, Sreto

Momčilo Krković : izložba skulptura i projekata Petrinja.
– Petrinja : Dom kulture "Moša Pijade",
1980. - [34] str. – ilustr.

Biografija; Popis muzeja, galerija i privatnih zbirki gde se nalaze radovi; Realizacija spomenika i većih skulptura; Otkupi i nagrade; Javna priznanja; Grupne izložbe; Bibliografija; Popis radova.

Ekl, Vanda

Kiparski simpozij u kamenu : 1969-1979 : Dubrava Labin Hrvatska Jugoslavija. – Zageb : Mediteranski kiparski simpozijum, 1980. – str. a46°-a49°. – ilustr.

Ekl, Vanda

Momčilo Krković. – Rovinj : Zavičajni muzej, 1980. - [10] str. – ilustr.
Uporedni tekst na italijanskom jeziku. Izložbe; Otkupi i nagrade; Javna priznanja; Realizacije spomenika i većih skulptura; Muzeji i privatne zbirke gde se nalaze skulpture.

1981.

Sušek, Željko

Skulptura novijeg doba. – u: Skulptura u Sisku.
– Sisak : Muzej Sisak, 1984, str. [25], [28].

5. izložba Narodno oslobodilačka borba u delima likovnih umetnika Jugoslavije / predgovor Milan S. Krsmanović. – Beograd : Dom JNA, 1981, str. [64], [65]. Reprodukcija kat. br. 23, Lelek glinski.

PIJS : 1. pančevačka izložba jugoslovenske skulpture = 1. exposition de la sculpture yugoslave a Pančevo.
– Pančevo : Savremena galerija Centra za kulturu "Olga Petrov", 1981, str. [48]. Reprodukcija skulpture Kataklizma.

Čubrić - Krković. – Glina : Narodno sveučilište, 1984. – ilustr.

Spomen dom u Glini, septembar 1984. Izvodi iz tekstova dr Vande Ekl, Srete Bošnjaka i Juraja Baldanija.

1984.

25 godina Oktobarskog salona : dobitnici nagrada 1960-1984 / Stanislav Živković, Sreto Bošnjak.
– Beograd : Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić, 1984, str. [18].

1985.

19. izložba Likovnog salona Trinaesti novembar.
– Cetinje : Centar za kulturu, 1985,
str. [5], [33], [77]. – ilustr.

Jubilarna izložba ULUS-a : Proleće 1985. / predgovor Pavle Vasić. – Beograd : ULUS, 1985, str. [104]. Reprodukcija kat. br. 181, Početak oslobođanja.

1986.

8 izložba : četrdeset godina Saveza udruženja likovnih umjetnika Jugoslavije : 1946-1986.
– Tuzla : SULUJ, 1986, str. 8, 93.
Reprodukcijska skulptura Ravnoteža.

1987.

Bošnjak, Sreto

Krković, Momčilo

Momčilo Krković : Pojavljivanje zaboravljenih prostora.
– Beograd : ULUS, 1987. – 32 str. – ilustr.
Biografija; Izložbe; Realizacije spomenika i većih skulptura; Javna priznanja; Otkupi i nagrade; Bibliografija.

Drugo lice grada / predgovor Dušan Đokić.
– Beograd : ULUS, 1987, str. [2].

28. oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti Srbije. – Beograd : Kulturni centar Beograda, 1987, str. [9], [57]. – ilustr.

Bibliografija

1988.

Ekl, Vanda

Momčilo Krković : Galerija zavičajnog muzeja Rovinj = Galleria del Museo civico di Rovigno. – Rovinj : Zavičajni muzej, 1988. – presavijen list ([4] str.) Uporedni tekst na italijanskom jeziku.

1989.

Gvozdenović, Andrija

Perišić, Branka

Momčilo Krković : Pojavljivanje zaboravljenih prostora. – Sarajevo : Galerija "Roman Petrović", 1989. – [12] str. – ilustr. Uporedni tekst Branke Perišić na engleskom jeziku. Izložbe; Realizacije spomenika i većih skulptura; Javna priznanja.

1990.

Ulus : Jesenja izložba : 1990. – Beograd :

ULUS, 1990, str. [14]. – ilustr.

1991.

Slikari darodavci Narodnoj biblioteci Srbije.

– Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 1991.

Umetnost grada / [grupa autora].

– Beograd : ULUS, 1991, str. [26]-[27].

Predlog za uređenje Voždovog trga u Beogradu. Propratni tekst M. Krkovića.

1992.

Sopoćanska viđenja '92 / predgovor Vladeta Vojinović.

– Novi Pazar : Dom kulture Oslobođenje,

1992, str. [3]. – ilustr.

1995.

Jesenja izložba '95 / predgovor Natalija Cerović.

– Beograd : ULUS, 1995, str. [4], [23]. – ilustr.

1996.

Bošnjak, Sreto

Krković, Momčilo

Krković. – Aranđelovac : Mermer i zvuci, 1996.

– presavijen list ([6] strana). – ilustr.

Samostalne izložbe; Realizacije spomenika i većih skulptura; Javna priznanja; Nagrade.

Srpsko slikarstvo i skulptura posle 1955. godine / predgovor Ljubica Miljković. – Beograd :

Narodni muzej, 1996.

1997.

Gluščević, Zoran

Racković, Mirjana

Momčilo Krković : skulpture, crteži, reprodukcije realizovanih spomenika. – Čačak : Umetnička galerija "Nadežda Petrović" i dr., 1997. – 16 str. – ilustr. Z. Gluščević, str. 3-4, M. Racković, str. 7.

Izložbe; Realizacije spomenika i većih skulptura; Javna priznanja; Otkupi i nagrade; Muzeji, galerije i privatne zbirke gde se nalaze radovi; Bibliografija; Popis radova.

Bošnjak, Sreto

Krković, Momčilo

Momčilo Krković [Ispod dna vremena]. – Beograd : ULUS ; Vršac : Narodni muzej, 1997. – 15 str. – ilustr. S. Bošnjak, str. 3-4, M. Krković, str. 4-5.

Izložbe; Realizacije spomenika i većih skulptura; Javna priznanja; Otkupi i nagrade; Muzeji, galerije i privatne zbirke gde se nalaze radovi; Bibliografija; Popis radova.

38. oktobarski salon 1997. – Beograd 1997, str. 33.

2002.

Grujić, Vera

Momčilo Krković : skulpture i crteži. – Beograd :

ULUS, 2002. – presavijen list ([4] str.)

Nagrade Oktobarskog salona 1960-2001 / Lidija Merenik. – u: Zum in zum aut : 43. Oktobarski salon. – Beograd : Kulturni centar Beograda, 2002, str. 87, 142. Uporedni tekst na srpskom i engleskom jeziku. Reprodukcija skulpture Svetilište.

2004.

Sarajevska zima 2005 / Vojislav Vujanović,

Dušan Đokić. – Sarajevo, 2004. – str. 29.

Reprodukacija skulpture Sarkofag, sećanje na Heladu.

Članci u novinama

1955.

Mlada kultura. – Student. – God. XVIII, br. 11, 20. april 1955.

Reprodukcijske skulpture Akt i Figura.

1956.

Izložba slika dvojice vojnika. – Borba. – 22. maj 1956.

Momčilo Krković i Buran Šandor.

Momčilo Krković

1957.

Novi spomenik. – Večernji vjesnik. – 28. jul 1957.
Spomenik u Malom Gradcu.

Svečanost u Malom Gradcu.

– Jedinstvo (Sisak). – 27. jul 1957.

Otkrivanje spomenika.

1959.

D. D.

Beogradski projektanti nagrađeni na konkursu u Urugvaju. – Borba. – 10. jun 1959.

Sa arhitektom Svetislavom Ličinom dobio šestu nagradu u Montevideu, na međunarodnom konkursu za spomenik preminulom predsedniku Urugvaja Hose Batleu Ordenezu.

Uspjeh jugoslavenskog kipara u Varšavi.

– Vjesnik. – 17. decembar 1959.

Vest da je žiri Međunarodnog konkursa za spomenik heroju Varšave otkupio projekat M. Krkovića.

1960.

Ač, Jozef

Az ipótízít is a termíset jegyei a szobrokon.

– Magyar Szó. – 26. V 1960.

O izložbi M. Krkovića i Mire Jurišić u Novom Sadu.

Vasić, Pavle

Skulpture Momčila Krkovića u Galeriji ULUS-a / P. V.

– Politika. – 19. mart 1960.

Vidaković, Lajčo

Skulptura : Jurišić - Krković . – Subotičke novine.

– God. XVI, br. 24, 3. jun 1960.

O izložbi u Subotici.

Garztecka, Eva

Rzeźby Momcila Krkovića. – Tribuna Ludu. – 16. I 1960.

Skulpture Momčila Krkovića.

J. M.

Uspeh vajara Krkovića u Varšavi.

– Večernje novosti. – 2. februar 1960.

Konjalska, Božena

Rzeźby Momcila Krkovića.

– Fakty i mysli. – 1-15. III 1960, no 5.

Skulpture Momčila Krkovića.

Povodom izložbe u Varšavi.

Krga, M.

Ljudi i priroda : povodom izložbe vajarskoh radova

Mire Jurišić i Momčila Krkovića u Somboru .

– Dnevnik. – 21. jun 1960.

Ledochonjski, Stanislav

[O izložbi u Varšavi]. – Tygodnik Demokratyczny

(Njarszanja). – 20-26. I 1960.

Popović, Đorđe

U znaku mlađih snaga / Đ. Popović. – Borba.

– 15. mart 1960.

Radzienjicz, Iza

Rzeźba Krkowica. – Od Nonja (Njarszanja).

– 24. I 1960, no 4.

Prikaz izložbe.

HEN

Okiem znanjcu. – SM - Sztandar mtodych (Njarszanja).

– 11. I 1960, no 8.

Vest o izložbi.

[Beleška]. – Kierunki (Njarszanja). – 17. I 1960.

Vest o izložbi.

[Beleška]. – Politika. – 11. jun 1960.

O izložbi u Somboru.

Njustanja prac rzeźbiarza jugoslonjianskiego.

– Tribuna Ludu. – 10. I 1960.

Vest o izložbi.

Izložba vajarskih radova. – Dnevnik (somborsko izdanje). – Br. 4922, 7. jun 1960.

Obaveštenje o otvaranju izložbe M. Krkovića i M. Jurišić u Somboru.

Izložba kipara Krkovića u Varšavi. – Vjesnik.

– 11. januar 1960.

Inspiracija je bila priroda.

– Večernje novosti. – 16. mart 1960.

O izložbi u Galeriji ULUS-a.

Jednym tehem. – Tribuna Ludu. – 9. I 1960.

Vest o otvaranju izložbe u Varšavi.

Jugoslonjanski rzeźbiarz nj galerii "Krzynjego Kola".

– Slonjo ponjzechne (Njarszanja). – 10. I 1960.

Vest o izložbi M. Krkovića u Varšavi.

Bibliografija

- Kontúrok közé zárt ido. – 7 Nap. – 5. VI 1960.
O izložbi u Subotici.
- Nova izložba u Ulici Narodnih heroja.
– Dnevnik. – 15. maj 1960.
Vest o otvaranju izložbe M. Krkovića i M. Jurišić u Novom Sadu.
- Plastyka. – Stolica (Njarszanja). – 24. I 1960.
Vest o izložbi.
- Posle Varšave - Beograd : drugi debi.
– Večernje novosti. – 11. mart 1960.
Izložba u Galeriji ULUS-a.
- [Reprodukacija]. – Komunist. – 17. mart 1960.
Skulptura Čovek-tvrđava, sa izložbe u Galeriji ULUS-a.
- [Reprodukacija]. – NIN. – God. X, br. 479 (13. mart 1960).
Skulptura Čovek-tvrđava.
- Spomenik palim šumarskim radnicima.
– Jedinstvo. – 5. studeni 1960. ??????
Vest da će se 29. studenog otkriti spomenik u šumi
Pogledić, nedaleko od Gline.
- Tri nove izložbe. – Politika. – 11. mart 1960.
- "Tribuna ludu" o izložbi Momčila Krkovića u Varšavi.
– Borba. – 17. januar 1960.
- 1961.**
- Đ. U čačanskom srezu će se podići tri spomenika i nekoliko spomen-obeležja. – Čačanski glas.
– God. XXX, br. 8, 22. februar 1961, str. 4.
Sklopljen ugovor sa M. Krkovićem za izgradnju nekoliko spomen-objekata u čačanskom srezu, koji će biti otkriveni 7. jula.
- Đurić, Đ.
Malo osvježenje. – Telegram (Zagreb).
– God. II, br. 83, 24. novembar 1961.
O izložbi u predvorju Narodnog kazališta u Sisku.
- Ekl, Vanda
Znak u prostoru : samostalna izložba kipara Momčila Krkovića u Rijeci. – Novi list (Rijeka). – 18. oktobar 1961.
- Martini, Lucifer
Mostre d' arte: Momčilo Krković. – La voce del popolo
- (Fiume / Rijeka). – 18. oktobar 1961.
Povodom izložbe u Rijeci.
- M. P.
Izložba skulptura Momčila Krkovića u Domu kulture od 3-10 decembra. – Napred (Valjevo). – God. XV, br. 679, 8. decembar 1961.
- Polšak, Rude
Povodom izložbe akademskog kipara Momčila Krkovića. – Jedinstvo (Sisak). – 4. novembar 1961.
Izložba u Narodnom kazalištu u Sisku.
- F. P.
Objavljeni rezultati natječaja za spomenik Kranjčeviću.
– Borba (Zagreb). – 15. februar 1961.
M. Krković dobio treću nagradu.
- Izložbe u Beogradu : Sitna plastika i grafika. – Beogradska nedelja. – God. I, br. 9, 19. novembar 1961.
- Kamera u šetnji. – Večernje novosti.
– 7. septembar 1961.
Reprodukacija skulpture Peščani sat u Tašmajdanskom parku.
- Prva nagrada: T. Ostoja : natječaj za spomenik S. S. Kranjčeviću, pred Filozofskim fakultetom. – Večernji list. – Br. 516, 6. mart 1961.
M. Krković dobio treću nagradu.
- Rezultati natječaja za spomenik S. S. Kranjčeviću.
– Vjesnik. – 16. februar 1961.
M. Krković dobio treću nagradu.
- 1962.**
- B. J.
Spomenik palim borcima otkriće se 7. jula na Rudniku . – Politika. – 6. jul 1962.
- Lazić, Blagoje
Veliko interesovanje za jugoslovensku izložbu na sajmu u Lozani. – Borba. – 14. septembar 1962, str. 3.
Na travnjaku ispred paviljona postavljene skulpture jugoslovenskih vajara.
- P. V.
Oktobarski salon 1962. – Politika. – 6. novembar 1962.
- P. K.
Na Rudniku otkriven spomenik palim borcima.

– Čačanski glas. – 7. jul 1962, str. 2.
 Pogačnik, Bogdan
 Med pestjo in vertikalo : razmišljanje o osnutkih za spomenik revolucije. – Delo. – 6. jun 1962.

Ravnkar, E.
 Spomenik revolucije. – Naši razgledi.
 – God. XI, br. 12, 23. juni 1962.

Zavod za urbanizam Leskovac objavljuje rezultat konkursa za urbanističko rešenje kompleksa gradskog centra u Leskovcu. – Politika. – 5. maj 1962.
 Sa arh. Aleksandrom Đokićem i Ivković Streljom M. Krković je dobio otkupnu nagradu.

Izložba crteža članova ULUS-a.
 – Politika. – 2. oktobar 1962.

Osnutki za spomenik revolucije v Ljubljani.
 – Delo. – Br. 152, 3. jun 1962.
 Sa arh. Aleksandrom Đokićem M. Krković je dobio treću nagradu na konkursu za spomenik.

Po našem gradu : fontana "Lira".
 – Borba. – 23. maj 1962.
 Best da se dovršava fontana ispred Doma kulture "Vuk Karadžić".

Rezultat opšteg jugoslovenskog anonimnog konkursa za idejno rešenje spomenika palim borcima u NOB u Čačku. – Politika. – 14. novembar 1962.
 M. Krković je dobio prvu nagradu.

[Reprodukcijska]. – Naš glas (Smederevo).
 – Br. 376, 8. septembar 1962.
 Skulptura Kompozicija.

Republički odbor za izgradnju Spomenika revolucije u Ljubljani objavljuje rezultate Konkursa za Spomenik revolucije. – Politika. – God. LIX, br. 17477, 4. jun 1962.
 M. Krković je dobio treću nagradu.

1963.

A. D.
 Otvoren "Oktobarski salon": nagrade dobili Vladimir Veličković, Miodrag Rogić i Momčilo Krković. – Borba.
 – God. XXIII, br. 290, 20. oktobar 1963.

Darijević, Đorđe
 Spomenik neimarima sa Morače.
 – Politika. – 28. jul 1963.

Spomenik dvojici inženjera koji su poginuli prilikom rušenja skele na Morači, postavljen je na Novom groblju.

Đorđević, Dragoslav
 Skulptura u slobodnom prostoru : izložba u Gornjem gradu na Kalemegdanu - jul, avgust, septembar.
 – Borba. – 30. jul 1963.

Đ. D.
 U spomen graditelja na Morači.
 – Pobjeda. – God. XX, br. 31, 28. jul 1963..

Z. B.
 Izložba vojvođanskih slikara u Mostaru.
 – Politika. – 2. april 1963.
 Vest da je grupa umetnika iz likovne kolonije u Bačkoj Topoli priredila izložbu u Mostaru.

Minić, Oliver
 Umetnička lepota spomen-groblja.
 – Politika. – 1. septembar 1963.

Fras, S.
 Letošnji St. Margarethen.
 – Delo. – Br. 293, 25. oktobar 1963.
 Međunarodni simpozijum vajara.

Danas se otvara Oktobarski salon.
 – Politika ekspres. – Br. 17, 19. oktobar 1963.
 Nagrada za skulpturu.

Kod "Pobednika": skulptura u slobodnom prostoru.
 – Večernje novosti. – 18. jul 1963.

Kroz beogradske galerije : Oktobarski salon. – Književne novine. – God. XV, br. 209,
 1. novembar 1963.

Nagrada 16-hiljaditom posetiocu "Oktobarskog salona". – Politika. – 13. novembar 1963.
 20-hiljaditi posetilac će dobiti skulpturu M. Krkovića.

Naš vajar na međunarodnom simpozijumu.
 – Večernje novosti. – 18. jul 1963.
 U Santa Margareti u Austriji.

Otvoren četvrti "Oktobarski salon".
 – Politika. – 20. oktobar 1963.
 Nagrada za skulpturu.

Bibliografija

Projekat koji je dobio prvu nagradu na konkursu za spomen-kosturnicu. Arhitektura juče, danas, sutra.
– Borba. – 22. septembar 1963.

[Reprodukacija]. – Rad. – God. XVIII,
br. 45, 2. novembar 1963.
Svetilište - nagrađeno na Oktobarskom salonu.

Spomenik koji optužuje. – Duga.
– God. XIX, br. 926, 1. septembar 1963.
Spomenik poginulima na Morači.

1964.

Vasiljković, Kosta ????
"Skulptura u slobodnom prostoru". – Beogradska nedelja. – God. IV, br. 150, 2. avgust 1964, str. 12.

V. C.
"Park skulpture" kao stalna izložba vajarskih dela ili: vajarska dela na javnim mestima : uglavnom, posle otkupa da ne ostanu u raznim depoima.
– Politika. – 21. mart 1964.

Gajer, Dragan
Vajari kažu: NE! : hoće li propasti ideja Momčila Krkovića o beogradskom "Parku prijateljstva" i šta ona obećava - vajarima. – Politika ekspres. – 21. mart 1964.

Milošević, Dragan
Konfekcija monumentalnih spomenika : zašto u Lazovića parku na periferiji Čačka neće biti podignut obelisk žrtvama rata iako je za njega već potrošeno preko osam miliona dinara.
– Svet. – Br. 393, str. 3, 5. maj 1964.

N. M.
Mermerna skulptura
- podarok od graganite na Prilep za Skopje.
– Nova Makedonija. – God. XXI, br. 6386, 25. jul 1964.
Skulptura Buđenje, na ulazu u Gradski park u Skoplju.

P. P.
Učesnicite na vajarskot simposium
vo Prilep imaat predlog: vo sad sekoja godina
simposium posveten na Kenedi.
– Nova Makedonija. – 12. septembar 1964, str. 4.

Radević, Milinko
Zašto protiv sebe? : ipak, Park skulpture.
– Beogradska nedelja. – Br. 136, str. 6, 26. april 1964.

Ateljei u alejama parkova : zanimljiv predlog vajara Krkovića. – Politika ekspres. – God. II,
br 142, 16. mart 1964.

Rezultati konkursa za likovnu obradu spomen doma radnim akcijama omladine Jugoslavije.
– Borba. – 14. april 1964.
M. Krković je dobio nagradu za obeštećenje.

[Reprodukacija]. – Politika. – 8. novembar 1964.
Čovek-tvrđava, sa izložbe 20 godina skulpture u Beogradu.

Xamonja i Vozarević pobednici konkursa za likovnu obradu zidova u Spomen domu omladinskih radnih akcija. – Većernje novosti. – 14. april 1964, str. 18.

1965.

M. K.
Vajari i slobodni prostor : simpozijumi u Portorožu, Kostanjevici, Prilepu i Vrnjačkoj Banji. – Politika ekspres. – 2. decembar 1965.

"Buđenje" ispred škole.
– Politika ekspres. – 27. novembar 1965.
Otkrivena skulptura Buđenje ispred škole "Vladimir Ilić Lenjin".

Dodeljene nagrade za urbanističko rešenje "Parka prijateljstva". – Politika. – 17. decembar 1965.
M. Krković je dobio otkupnu nagradu.

Proslava Dana Republike u zemlji : otvoreno više fabrika, industrijskih pogona, saobraćajnica i raznih ustanova. – Politika. – 1. decembar 1965.
Otkrivena skulptura Buđenje ispred škole "Vladimir Ilić Lenjin".

Spomenik Kikindskom partizanskom odredu.
– Politika ekspres. – 2. decembar 1965.
U uži izbor od dva idejna projekta ušao rad M. Krkovića i A. Đokića.

1966.
Vasić, Pavle
Projekti za spomenike / P. V.
– Politika. – 21. decembar 1966.
U Galeriji KNU.

Ekl, Vanda
Simboli zahvalnosti i nezaborava. – Novi list (Rijeka).

– 24. i 25. decembar 1966, god. XX, br. 299.
Izložba u Galeriji KNU.

Živković, Mirjana
Sećanje na apstrakciju : granične vrednosti u delima članova ULUS-a. – Politika. – 2. oktobar 1966.

Jeftić, A.
Optimistička tragedija u kamenu : neobična predistorija jedne skulpture.
– Politika ekspres. – 6. decembar 1966, str. 9.
Skulptura Čovek tvrđava u Vrnjačkoj Banji.

Izložba projekata za memorijalne spomenike.
– Politika. – 6. decembar 1966.
U Galeriji KNU.

Prva izložba projekata za memorijalne spomenike.
– Politika. – 1 i 2. januar 1967, god. LXIII,
br. 19124, 31. decembar 1966.
U Galeriji KNU.

1967.

Vasić, Pavle
Treći trijenale likovnih umetnosti : skulptura i dalje apstraktna. – Politika. – 22. jul 1967,

Vuković, Siniša
Kroz likovne galerije. – NIN. – 3. decembar 1967, str. 10.

Manević, Zoran
Kad je reč o memorijalnim spomenicima : sinteza umetnosti ili saradnja umetnika.
– Politika. – 22. januar 1967.

I ove godine "Skulptura u slobodnom prostoru".
– Politika. – 22. jul 1967.

[Rezultat konkursa]. – Borba. – 12. februar 1967.
M. Krković je dobio otkupnu nagradu na konkursu za spomenik palim borcima u Peći.

1968.

R. Č.
Juče u Boru otkriven spomenik streljanim logorašima.
– Politika. – 18. novembar 1968.
Spomenik je otkriven 17. novembra.

Rezultati konkursa za spomenik žrtvama sela Pothum : prva nagrada grupi zagrebačkih autora.
– Borba. – 2. novembar 1968.

M. Krković, Mira Jurišić i dr. dobili su treću nagradu.
[Reprodukacija]. – Oslobođenje. – 28. maj 1968.

1970.

Most do človeka. – Večer. – Br. 194, 22. avgust 1970.

"Nisem zatajil betona".
– Večer. – Br. 180, 6. avgust 1970.
Razgovor sa M. Krkovićem, povodom otkrivanja skulpture Mariboru, u okviru simpozijuma Forma viva.

Forma viva ob tehniški šoli.

– Večer. – Br. 197, 26. avgust 1970.
O skulpturi M. Krkovića ispred tehničke škole u Mariboru.

1971.

Biard, Ida
Tragom starih majstora klesanja : Mediteranski kiparski simpozij u Labinu. – Vjesnik. – 19. avgust 1971, str. 6.

Ekl, Vanda
Skulptura u krajoliku : nakon II kiparskog simpozijuma u kamenu u Labinu. – Vjesnik. – 24. septembar 1971.

M. P.
Otvoren Porečki likovni anali.
– Vjesnik. – God. XXXII, br. 8784, 2. avgust 1971.

Pavešić, Duša
Osebujna likovna manifestacija : Porečki Anal. – Glas Istre. – 18. avgust 1971.

Rudan, Ive
Svjedočanstvo kamena.
– Glas Istre. – Br. 191, 14. i 15. avgust 1971.
O vajarskom simpozijumu u Labinu.

Sabol, Željko
Vraća li se socijalistički realizam? : izložba "NOB u djelima likovnih umjetnika Jugoslavije", Moderna galerija, Zagreb, studeni 1971.
– Hrvatski tjednik. – 19. novembar 1971.

[Beleška]. – Politika. – 7. avgust 1971.
Reprodukacija skulpture Lučonoša.

Igra voda na kamenu ... : Lira.
– Politika. – 9. oktobar 1971.
O fontani ispred Opštine Zvezdara u Beogradu.

Bibliografija

Kolonija vajara u starom gradu.

– Politika. – 20. maj 1971.
Ostrožac kraj Bihaća.

[Reprodukcijs]. – Odjek (Sarajevo).

– God. XXIV, br. 22, 15-30. novembar 1971.
Čovek tvrđava, Spomenik na Rudniku, Buđenje,
Spomenik u Slatini.

1972.

M. VI.

Proleće - Labudovo brdo.

– Novosti. – 3. februar 1972, str. 10.

Izložba projekata arh. Aleksandra Đokića.

Arhitektura. – NIN. – Br. 1101, 13. februar 1972.

Izložba Aleksandra Đokića.

[Rezultat konkursa za spomen obeležje "Borba naroda južnog Banata u Deliblatskoj peščari"].

– Politika. – 3. maj 1972.
M. Krković je dobio otkupnu nagradu.

1973.

K. P.

Povodom 25. generelne skupštine AICA : slika o jugoslovenskoj modernoj umetnosti.

– Politika. – 13. jun 1973.

Zabeleženo ispred Muzeja savremene umetnosti : vajar vaja u zelenilu. – Politika ekspres. – 8. maj 1973.

Izložba skulptura u Parku prijateljstva.

– Politika. – 22. septembar 1973.

Izložba "Prostor 1973".

Jugoslovenska i italijanska skulptura.

– Politika. – 6. jun 1973.

Izložba jugoslovenskih i italijanskih vajara u slobodnom prostoru MSU.

Likovni praznik na Ušću. – Politika. – 5. jun 1973.

Sećanje na 13 ploča.

– Večernje novosti. – 20. oktobar 1973.

Spomenik žrtvama fašističkog terora na Centralnom groblju u Beogradu.

1974.

Kadijević, Đorđe

Na tragu oseke. – NIN. – Br. 1243, 3. novembar 1974.

[Reprodukcijs]. – Borba.

– God. LII, br. 301, 2. novembar 1974.
Apokalipsa - sa Oktobarskog salona.

Učenici - vajari : vajarski atelje pri Šestoj beogradskoj gimnaziji postoji već dve decenije i jedini je takve vrste u zemlji. – Politika ekspres. – 26. oktobar 1974.

1975.

Bošnjak, Sreto

Krkovićeva skulptura sinteze. – Književne novine.
– God. XXVII, br. 489, 16. jun 1975, str. 8.

Vasić, Pavle

Skulpture Momčila Krkovića :
izložba u Salonu Muzeja savremene umetnosti / P. V.
– Politika. – 7. jun 1975, str. 16.

Vlajić, M.

U poseti vajarskom ateljeu VI beogradske gimnazije :
vajari iz Ijubavi. – Nedeljne novosti. – 22. jun 1975.

V. Por.

U Salonu Muzeja savremene umetnosti : Ljudi i
gradovi. – Politika ekspres. – 26. maj 1975.

Živković, Mirjana

Sitna plastika jugoslovenskih autora / M. Ž.
– Politika. – 22. decembar 1975.

Izložba u Muzeju savremene umetnosti.

Kadijević, Đorđe

Izložbe : Čovek - grad. – NIN. – Br. 1273, 1. jun 1975.

Markuš, Zoran

Autentičan svijet oblika : skulpture Momčila Krkovića
u Salonu Muzeja savremene umetnosti u Beogradu.
– Borba (Zagreb). – 9. jun 1975.

R. S.

Danas u Muzeju savremene umetnosti : skulpture
Momčila Krkovića. – Politika – 22. maj 1975.

R. S.

Zabeleženo u ateljeu Šeste beogradske gimnazije :
snovi, stvaralaštvo i uživanje.
– Zvezdara. – 3. mart 1975.

R. S.

Ljudi sa Zvezdare : trideset tona.
– Zvezdara. – 5. maj 1975, str. 15.

Momčilo Krković

Saratlić, R.

Održano finale takmičenja "Biramo najlepšu skulpturu od peska": pobednik iz Prizrena.

– Politika. – 22. jun 1975.

M. Krković je bio član žirija.

"Ljudi i gradovi" do 16. juna.

– Politika ekspres. – 13. jun 1975.

Krković u Salonu. – Politika ekspres. – 23. maj 1975.

Posle izložbe "Ljudi i gradovi": izuzetno veliko interesovanje. – Zvezdara. – God. II, br. 8, 3. jul 1975.

Potrebe za lepim ostaju u gipsu.

– Borba. – 17. april 1975.

Producena izložba "Ljudi i gradovi".

– Politika. – 10. jun 1975.

[Reprodukcia]. – Politika. – 31. maj 1975.

Skulptura Početak oslobođenja, 1972.

U VI beogradskoj gimnaziji : vajarski atelje.

– Mladost. – Br. 949, 25. april 1975.

1976.

Miličković, Miloš

Potrebna je umetnička galerija : razgovor sa vajarima Mirom Jurišić i Momčilom Krkovićem.

– Zvezdara. – 20. jul 1976.

U Umetničkom paviljonu "Cvijeta Zuzorić" crteži i sitna plastika : raznovrsnost stilova.

– Politika ekspres. – 7. april 1976.

1977.

Bošnjak, Sreto

Vrednosti i vreme : Aktuelnosti u srpskoj likovnoj umetnosti 1972-1977, Umetnički paviljon "Cvijeta Zuzorić". – Književne novine. – God. XXIX, br. 533, 15. april 1977, str. 1, 2.

Popović, R.

Leto umetnosti u Aranđelovcu : "Totalni festival umetnosti". – Politika. – 13. jul 1977.

Budući spomenik borbe i slobode.

– Polimlje. – 25. maj 1977, str. 27.

Spomenik u Prijepolju.

[Reprodukcia]. – Odjek. – Br. 19,

1-15. oktobar 1977, str. 9.

Skulptura Apokalipsa.

1978.

G. V.

Obeleženo 25 godina rada vajarskog ateljea.

– Zvezdara. – 20. decembar 1978.

Vajarski atelje "Dara Pavlović" VI beogradske gimnazije.

1979.

Živković, Mirjana

U Umetničkom paviljonu "Cvijeta Zuzorić" : otvorena Prolećna izložba ULUS-a. – Politika. – 27. april 1979.

M. Krković je dobio Zlatno dleto za skulpturu.

M. M.

Zvezdarski dani kulture :

vajarski atelje "Dara Pavlović" u Zagrebu. – Zvezdara.

– God. VI, br. 55, 20. novembar 1979.

1980.

Anočić, I.

Dogodilo se kod Malog Požarevca : izgrađen put ali ne i spomenik. – Politika. – 17. septembar 1980, str. 14.

Baldani, Juraj

Juraj Baldani o izložbama : Momčilo Krković - Izložba skulptura i projekata u Domu kulture "Moša Pijade" u Petrinji. – Studio. – Br. 861, 4-10. oktobar 1980.

Barszonjsky, Marina

Profonde ombre dichiarano l'espressività delle sculture : personale a Rovigno di Momčilo Krkovi.

– La voce del popolo. – 14. VIII 1980.

O izložbi u Rovinju.

Latifić, S.

Dva dana posla - izložba. – Politika ekspres.

– God. XVIII, br. 5922, 30. avgust 1980.

Tri skulpture M. Krkovića na Adi Ciganlji.

Piškor, Mato

Spomenik hrabrosti i bratstvu : akademski kipar

Momčilo Krković izradio idejni projekt spomenika prvoj partizanskoj akciji u Banskom Grabovcu.

– Jedinstvo (Sisak). – 27. decembar 1980.

[Reprodukcia]. – Politika. – 23. avgust 1980, str. 9.

Skulptura Susret, u okviru teksta "Šta je za vas bio događaj sezone".

Bibliografija

Učenici - vajari : priznanje vajarskom ateljeu
"Dara Pavlović". – Politika ekspres. – 19. oktobar 1980.
Oktobarska nagrada za najbolje radove i uspehe
učenika.

1981.

Kadijević, Đorđe
Ratna tema. – NIN. – Br. 1597, 9. avgust 1971, str. 41.
"NOB u delima likovnih umetnika", u Domu JNA.

R. Đ.

Na simpozijumu skulpture "Beli venčac": četrnaest
novih dela. – Politika. – 29. oktobar 1981.

1982.

Ljudi i događaji. – NIN. – Br. 1660, 24. oktobar 1982.
Skulptura Pesnik postavljena u Aranđelovcu

"Pesnik". – Politika ekspres.

– God. XX, br. 6691, 20. oktobar 1982, str. 8.
Skulptura postavljena u Aranđelovcu.

1984.

M. J.
Doprinos jubileju. – Večernji list. – 27. septembar 1984.
Izložba M. Krkovića i D. Čubrića u Glini.

M. J.

Izložba grafike i skulptura.
– Jedinstvo (Sisak). – 27. septembar 1984.
Izložba sa Draganom Čubrićem u Glini, povodom
obeležavanja 700. godišnjice postojanja grada.

M. K.

Poklon umjetnika Glini.
– Vjesnik. – 21. septembar 1984.
M. Krković i D. Čubrić poklonili Gradskoj galeriji deo
svojih radova.

M. K.

Prigodne izložbe. – Večernji list. – 19. novembar 1984.
Izložba sa Draganom Čubrićem u Glini.

1985.

Ibrajter, Bogdan
Skulpture u ciglani. – Politika.
– 15. novembar 1985, str. 8.

M. J.

Prihvaćen idejni projekt : uređuju spomen-muzej u
Glini. – Večernji list. – 1. novembar 1985.

Autori M. Krković i Dragan Čubrić.

Reljić, Slobodan

Čudo neviđeno u staroj ciglani.
– Ilustrovana Politika. – Br. 1395, 30. jul 1985.
Četvrti simpozijum vajara u Kikindi.

Stepanov, Sava

Povodom ovogodišnjeg okupljanja vajara u Kikindi :
skulpture za pamćenje. – Politika. – 6. septembar 1985.

1986.

Milenković, Aleksandar
Povratak trgu : izložba ostvarenja arh. Aleksandra
Đokića u Muzeju primenjenih umetnosti.
– Politika. – 16. jun 1986, str. 11.

Sekulić, Jovan

Sto godina Novog groblja u Beogradu : dve hiljade
skulptura. – Politika. – 22. novembar 1986, str. 11.

1987.

B. B.
Dve nove izložbe. – Politika. – 3. jun 1987.

Vlajić, M.

Iznenađenje u Paviljonu.
– Večernje novosti. – 8. jun 1987.

Đokić, Dušan

Nova dela : skulpture Krkovića, Bogdanovića i Nuncija.
– Politika ekspres. – 20. jun 1987.

Ivetić, Milan

Naš gost, Momčilo Krković, akademski vajar iz
Beograda : Glina odredila novi smer.
– Komuna (Kikinda). – 16. jul 1987.

Kusovac, Nikola

Rizik bez koristi. – Ilustrovana Politika.
– Br. 1515, 17. novembar 1987.
28. oktobarski salon.

Sujić, Vasilije B.

Novi prostori : izložba skulptura i crteža Momčila
Krkovića u Paviljonu "Cvijeta Zuzorić".
– Novosti. – 12. jun 1987.

Ćirić, Emina

Otkrivanje zaboravljenih prostora.
– Četvrti jul. – 9. jun 1987, str. 14.

Ćirić, Emina

Susreti sa stvaraocima : oblik kao novo rađanje.
– Borba. – 17. jun 1987, str. 8.

Kandidati za Oktobarsku nagradu grada Beograda za
1987. godinu. – Politika. – 27. septembar 1987.

[Oglas]. – Politika. – 3. jun 1987.

Otvaranje izložbe u Paviljonu "Cvijeta Zuzorić"

1988.

D. R.

Otkrivena bista Blagoju Paroviću :
narodni zbor na Čukarici. – Politika. – 5. jul 1988.

Ekl, Vanda

Monumentalan obzor : uz skulpture i crteže Momčila
Krkovića u Rovinju, Galerija Zavičajnog muzeja :
zaboravljeni prostori u simbolima. – Vjesnik. – God.
XLVIII, br. 14687, 6. avgust 1988.

[Reprodukcijs]. – Književna reč.

– Br. 319, 10. april 1988, str. 13.

1989.

Dmitrović, Ratko

Zločin i sećanje : protiv "ubrzanog zaborava".
– NIN. – 10. decembar 1989, str. 26.

O spomeniku u Glini.

Z. B.

Skulpture u teri Momčila Krkovića.
– Oslobođenje. – 18. maj 1989, str. 11.
Izložba u Galeriji "Roman Petrović" u Sarajevu.

Jeličić, V.

Likovni umetnici pomažu preporod Srbije.
– Politika. – 29. avgust 1989, str. 6.

J. G. S.

Danas u Muzeju savremene umetnosti : umetnici za
preporod Srbije. – Politika. – 8. avgust 1989.

M. K.

M. Krković u GLASSU. – Rafinerijski list (Sisak).
– 31. decembar 1989.

Izložba crteža i skulptura u galeriji "Glass"

Poziv uglednim vajarima i arhitektama : Spomenik
prvom srpskom ustanku. – Politika. – 15. mart 1989.

[Reprodukcijs]. – Politika. – 2. septembar 1989, str. 15.

1990.

Đ. Đ., R. D.

Otvorene dve izložbe : uskoro bista poznatog
karikaturiste u Glini. – Politika. – 24. decembar 1990.
M. Krković, bista Pjera Križanića.

1991.

Korać, Č.

Svjedoci užasa : hvatali su za go nož. – Nova riječ.
– 21. septembar 1991.

Milenković, Aleksandar

Rađanje Voždovog trga : Izložba "Umetnost grada"
u Galeriji ULUS-a u Beogradu. – Epoha. – Br. 10, 24.
decembar 1991, str. 28-29.

Ostojić-Pušara, Milica

Da se ne zatre trag zločinu. – Svet.
– 23. januar 1991., O spomeniku u Glini.

Ristić, Snežana

Odgovornost za grad : Umetnost grada i Voždov trg u
Galeriji ULUS-a. – Politika. – 12. decembar 1991, str. 17.

[Konkurs za spomenik Branislavu Nušiću u Beogradu].
– Politika. – 1. jun 1991., M. Krković je bio član žirija.

[Reprodukcijs]. – Politika. – 4. maj 1991.

Skulptura Čun Hazara.

1992.

Arhitektonski projekti : umetnost grada / Branka
ANĐELOVIĆ, Violeta PRAŠTALO.

- 25. januar 1992, str. 16.

1994.

Đorđević, Marija

"Politika" dobila bistu Pjera Križanića : nesalomivi
karikaturista. – Politika. – 11. novembar 1994, str. 20.

1996.

Njegovan, B.

Mermer i zvuci, od danas :
fanfare u Bukovičkoj banji. – Politika. – 7. jul 1996.

1997.

Batinić, D.

Ispod dna vremena. – Komuna (Kikinda).
– Br. 1904, 3. jul 1997, str. 5.
Izložba u Galeriji "Tera", Kikinda.

Bibliografija

V. S.

Ispod dna vremena. – Vršačka kula.
– Br. 366, 16. septembar 1997, str. 6.
Izložba u Narodnom muzeju u Vršcu.

Dević, D.

Likovni život: skulpture i crteži Momčila Krkovića :
Zaboravljeni prostori. – Narodne novine (Niš).
– 15. april 1997.

Đorđević, Marija

Ispod dna vremena : skulpture Momčila Krkovića u
ULUS-u / M. Đ. – Politika. – 10. april 1997.

I. B.

Skulpture Momčila Krkovića u Zamku kulture.
– Naša Borba. – Br. 928, 25. avgust 1997, str. 16.
Izložba u Vrnjačkoj Banji.

Kadijević, Đorđe

Moralno pitanje. – NIN. – Br. 2416, 18. april 1997, str. 43.
Izložba u Galeriji ULUS-a.

Košutić, V.

Galerija "Tera" u Kikindi : Skulpture Momčila Krkovića.
– Borba. – 23. jul 1997.

Košutić, Vladimir

Ispod dna vremena : skulpture Momčila Krkovića u
Vrnjačkoj Banji. – Građanin. – 26. avgust 1997.

Sujić, Vasilije B.

Dno vremena. – Novosti. – 13. april 1997.
Izložba u Galeriji ULUS-a.

Kikinda. – Novosti. – 24. jul 1997.

Izložba u Galeriji "Tera".

Krković. – DT Kultura. – 21. jul 1997.

Izložba u Kikindi.

Retrospektiva. – DT Kultura. – 13. mart 1997.
Izložba u Galeriji "Nadežda Petrović" u Čačku.

1998.

Đorđević, Marija

Uži izbor : u susret dodeli "Politikine" nagrade za
likovnu umetnost / M. Đ. – Politika.
– 13. januar 1998, str. 21.

1999.

B. G., Dragoceni duh radionice Krković.
– Ekspres. – 24. jun 1999, str. 8.

Đorđević, Marija

Kao u košmarnom snu : stradanje ateljea.
– Politika. – 13. jun 1999.

Đorđević, Marija

Majstori, majstori... : obnova ranjenog ateljea / M. Đ.
– Politika. – 17. jul 1999, str. 28.

Đorđević, Marija

Skulptura na dar : poklon školi "Marija Bursać" / M. Đ.
– Politika. – 1. septembar 1999, str. 23.

Kovačević, Tanja

Vandali uvek ispred mecenja : stradanje umetnosti. –
Naša Zvezdara. – God. III, br. 16, jul-avgust 1999, str. 25.

M. J., Vajari traže pomoć. – Novosti. – 23. jun 1999.

Popović, Gordana

Ranjena dela / G. P. – Politika. – 23. jun 1999, str. 19.

Popović, Gordana

Svedočanstvo zla :"Slomljene figure" u Galeriji
"Progres". – Politika. – 20. jun 1999.

Popović, Gordana

Skulpture ponovo doobile dom : obnovljen atelje
Momčila Krkovića / G. P.
– Politika. – 20. novembar 1999, str. 30.

Cicvara, D.

Poleteće zvezdarski feniks : počela obnova OŠ "Marija
Bursać" – Naša Zvezdara. – God. III, br. 16,
jul-avgust 1999, str. 15.

Gađali i umetnike. – Večernje novosti. – 1. jun 1999.

Fotografija oštećenog ateljea

Uništena pokretna kulturna dobra.

– Politika. – 6. jul 1999, str. 29.

[Fotografija oštećenog ateljea].

– Glas javnosti. – Br. 347, 1. jun 1999.

2000.

Đorđević, Marija

Spomen svetilište : novi spomenik na Palama / M. Đ.
– Politika. – 4. jul 2000.

2002.

Đorđević, Marija

Bekstvo iz mikrokosmosa : od borbe do smiraja:

Momčilo Krković. – Politika.

– 23. novembar 2002. Intervju.

[Reprodukacija]. – Politika. – 9. novembar 2002.

Skulptura Pojavljivanje prostora II.

2003.

Đorđević, Marija, Bez izvinjenja : žrtve i borci ne mogu zajedno / M. Đ. – Politika. – 5. novembar 2003.

1962.

Sisak, Muzej revolucije

1966.

Projekti za memorijalne spomenike

- Momčilo Krković, Aleksandar Đokić

Beograd, Galerija KNU, 2-15. decembar 1966.

1967.

Projekti za memorijalne spomenike

- M. Krković, A. Đokić

Sisak, Muzej revolucije,

25. novembar - 8. decembar 1967.

1973.

Volumen u prostoru

- vajara M. Krkovića i arhitekte A. Đokića

Vrnjačka banja, Hol Termomineralnog kupatila,

25-31. oktobar

1975.

Beograd, Salon Muzeja savremene umetnosti, maj-jun

1980.

Rovinj, Zavičajni muzej, avgust

Petrinja, Dom kulture "Moša Pijade",

18-28. septembar 1980.

1982/83.

Izložba u slobodnom prostoru

Beograd, Ada Ciganlija

1984.

Dragan Čubrić (grafike), Momčilo Krković

Glina, Spomen dom, septembar

1987.

Pojavljivanje zaboravljenih prostora

Beograd, Umetnički paviljon "Cvijeta Zuzorić", 3-19. jun

1988.

Pojavljivanje zaboravljenih prostora

Rovinj, Galerija Zavičajnog muzeja, 11-24. jul

Poreč, Galerija Narodnog sveučilišta, 9-27. avgust

1989.

Pojavljivanje zaboravljenih prostora

Sarajevo, Galerija "Roman Petrović", maj-juni

Sisak, Galerija "Glass", 14-31. decembar

Spisak samostalnih izložbi

1956.

Izložba Momčila Krkovića i Burana Šandora iz Skopske armijske oblasti, povodom 25. maja.

Surdulica.

1960.

Varšava, Galerija "Krzynje kolo",
izložba otvorena 9. januara

Beograd, Galerija ULUS-a, 11-20. mart

Izložba Mire Jurišić i Momčila Krkovića
Novi Sad, Dom JNA, otvorena 15. maja.

Izložba Mire Jurišić i Momčila Krkovića
Narodni muzej, Subotica, otvorena 29. maja

Izložba Mire Jurišić i Momčila Krkovića
Sombor, Dom JNA, 9-19. jun.

1961.

Sombor, Galerija Doma JNA

Subotica, Galerija Gradskog muzeja

Novi Sad, Galerija Kulturnog centra

Rijeka, Galerija likovnih umjetnosti,
16-26. oktobar 1961.

Sisak, mala sala Narodnog kazališta, 1-10. novembar.

Valjevo, Dom kulture, 3-11. decembar 1961.

Bibliografija

1995.

Beograd, Knjiæara "Plavi jahač",
24. novembar-decembar

1996.

Aranđelovac, Izložbeni paviljon "Knjaz Miloš",
5-30. septembar

1997.

Retrospektivna izložba
Čačak, Galerija "Nadežda Petrović", mart

Ispod dna vremena
Galerija ULUS-a, april

Pojavljivanje zaboravljenih prostora
skulpture, crteži, fotografije
Niš, Galerija "Srbija", april

Ispod dna vremena
Kikinda, Galerija "Tera", maj

Retrospektivna izložba
Vrnjačka Banja, Zamak kulture, avgust - septembar

Ispod dna vremena
Vršac, Narodni muzej, septembar

1999.

Slomljene figure koje će povratiti formu
Mira Jurišić, Momčilo i Ilija Krković
Beograd, Galerija "Progres", jun-jul

2002.

Skulpture i crteži (retrospektivna izložba)
Radovi M. Krkovića i Mire Jurišić
Beograd, Umetnički paviljon "Cvijeta Zuzorić",
7-28. novembar

Zajedničke izložbe

1950.

Izložba studenata Beogradskog univerziteta
Beograd - hol Filozofskog fakulteta

Polećna izložba ULUS-a
Beograd, Galerija ULUS-a

1957.

Izložba skulptura u slobodnom prostoru
Beograd, Beogradski sajam

1958.

Izložba sitne plastike
Beograd, Galerija ULUS-a

Izložba novoprimaljenih članova ULUS-a
Beograd, Paviljon "Cvijeta Zuzorić"

Polećna izložba ULUS-a
Beograd, Galerija ULUS-a

XXVI izložba Udruženja likovnih umetnika Srbije
Beograd, Umetnički paviljon, 20. oktobar – 5.
novembar 1958.žć

Momčilo Krković, Petar Aranđelović i Tomislav
Šebeković.
Svetozarevo

1959.

Polećna izložba ULUS-a
Beograd, Galerija ULUS-a

Polećna izložba ULUS-a
Beograd, Galerija ULUS-a

I biennale mladih
Rijeka, Galerija likovnih umjetnosti, jun - avgust 1960.

Jesenja izložba ULUS-a
Beograd, Galerija ULUS-a

Izložba ULUS-a
Zagreb, Umjetnički paviljon, 27. novembar - 20.
decembar

1961.

Polećna izložba ULUS-a
Beograd, Galerija ULUS-a

Bijenale mladih
Rijeka, Moderna galerija - da li i ove godine ili je
greška ??? (1960)

Izložba skulpture u slobodnom prostoru
Beograd

Oktobarski salon
Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoj ulici,
20. oktobar - 20. novembar

Sitna plastika i grafika, Beograd,
Umetnički paviljon na Kalemegdanu, novembar

NOB u delima likovnih umetnika Jugoslavije
Beograd, Galerija Doma JNA, decembar 1961.

1962.

XXXIII izložba Udruženja likovnih umetnika Srbije
Beograd, Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić, 21. april
- 18. maj 1962.

Izložba crteža članova ULUS-a
Beograd

Izložba sitne plastike i grafike
Beograd, Galerija ULUS-a

Izložba jugoslovenskog slikarstva i skulpture
Lozana

Oktobarski salon
Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoj,
20. oktobar - 20. novembar

1963.

Izložba XV Kolonije
Bačka Topola

Izložba XV Kolonije u Bačkoj Topoli
Sarajevo

Izložba vojvođanskih slikara i vajara
iz likovne kolonije u Bačkoj Topoli
Mostar, Radnički univerzitet, april

Prolećna izložba ULUS-a
Beograd, Galerija ULUS-a

Skulptura u slobodnom prostoru
Beograd, Kalemegdan, jul - septembar

Jesenja izložba ULUS-a
Beograd, Galerija ULUS-a

IV oktobarski salon
Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoj,
20. oktobar - 20. novembar

1964.

Svetovi mašte
Beograd, Paviljon "Cvijeta Zuzorić"

Izložba savremene umetnosti
Zagreb, Galerija JAZU

20 godina beogradske skulpture (1944-1964)
Beograd, Galerija Kulturnog centra

Beograd, Skulptura u slobodnom prostoru

III likovni susret Palić
Subotica, Gradski muzej

Izložba sitne plastike i plakata
Beograd, Galerija ULUS-a

Izložba crteža
Beograd, Paviljon "Cvijeta Zuzorić"

Izložba nagrađenih dela
na dosadašnjim oktobarskim salonima
Beograd, Galerija KNU, 18. oktobar - 1. novembar

Oktobarski salon
Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoj,
20. oktobar - 20. novembar

1965.
Prolećna izložba ULUS-a, Beograd, Galerija ULUS-a

Beograd, Skulptura u slobodnom prostoru

Oktobarski salon
Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoj, 20. oktobar
- 20. novembar

1966.
Prolećna izložba ULUS-a
Beograd, Galerija ULUS-a

Beograd, Skulptura u slobodnom prostoru

Izložba sitne plastike
Beograd, Galerija ULUS-a

Pančevo, Skulpture u slobodnom prostoru

Oktobarski salon
Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoj,
20. oktobar - 20. novembar

Bibliografija

Hag, Međunarodna izložba male plastike

V likovni susret Palić
Subotica, Gradski muzej

Izložba ULUS-a
Titograd, Gradska galerija

NOB u delima likovnih umetnika
Beograd, Galerija Doma JNA,
26. новембар-16. децембар

1967.
Beograd, Skulptura u slobodnom prostoru

Izložba dela iz zbirke Kolarčevog univerziteta
Beograd, Galerija KNU

Plakete i sitna plastika
Beograd, Galerija ULUS-a

3. trijenale likovnih umetnosti
Beograd, Beogradski sajam, 6. jul-15. septembar

Izložba jugoslovenskog portreta
Tuzla, Galerija portreta

Jesenja izložba ULUS-a
Beograd, Galerija ULUS-a

Oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti
Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoj,
20. oktobar - 20. novembar

1968.
Beograd, Skulpture u slobodnom prostoru
ULUS 68 - Grad Čovek Mašta
Mašta - Paviljon Cvijeta Zuzorić

Oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti
Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoj,
20. oktobar - 17. novembar

1969.
ULUS 69 - Revolucija
Beograd, Umetnički paviljon, Galerija ULUS,
24. maj - 13. jyun

Beograd, Skulpture u slobodnom prostoru
Pariz, Jugoslovenska nacionalna izložba

Pančevo, Izložba skulptura u slobodnom prostoru

Izložba rovinjske umetničke kolonije
Rovinj, Zavičajni muzej

Izložba akademskih umjetnika učenika gimnazije u
Sisku, Muzej Sisak, Odjel revolucije,
12-21. oktobar 1969.

Deseti oktobarski salon likovnih
i primenjenih umetnosti
Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoj,
20. oktobar - 17. novembar

1970.
9. Likovni susret - Subotica 1970 /
Izložba grafičkih i skulptura
Subotica, Galerija i salon Likovnog susreta,
4. oktobar-30. novembar

1971.
Posleratna srpska umetnost
Ljubljana, Moderna galerija

Beograd, Skulptura u slobodnom prostoru

NOB u delima likovnih umetnika Jugoslavije
Beograd, Galerija Doma JNA

XI Anale
Poreč, Istarska sabornica, 1. avgust- 1. oktobar

Učesnici II mediteranskog simpozijuma Labin 1971.
Labin, Narodni muzej, 28. avgust - 15. septembar

Učesnici II mediteranskog simpozijuma Labin 1971.
Pula, Izložbeni salon, 25. septembar - 5. oktobar

12. oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti
Srbije Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoj,
20. oktobar - 20. novembar

NOB u delima likovnih umetnika Jugoslavije
Zagreb, Moderna galerija, novembar

1972.
Izložba predloga "Prostor 1972"
Beograd, Galerija ULUS-a

ULUS 72
Beograd, Galerija ULUS-a, 24. maj - 10. jun 1972.

Izložba rovinjske umetničke kolonije
Rovinj, Zavičajni muzej

XI likovni susret Palić
Subotica, Gradski muzej

Izložba slika, skulptura i grafika
Labin, Gradski muzej

XIII Oktobarski salon
Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoј ulici

Narodno osvobodilna borba v delih likovnih
umetnikov Jugoslavije, Ljubljana Dom JNA, 17.
decembar 1971 - 3. januar 1972.

1973.

Izložba jugoslovenske i italijanske skulpture u
slobodnom prostoru Muzeja savremene umetnosti
Beograd, 6. jun - kraj septembra

Prostor 1973
Beograd, Park prijateljstva

Izložba predloga za "Prostor 1973"
Rovinj, Gradski muzej

Udruženje likovnih umetnika Srbije :
slike, skulpture, grafike, Beograd, Izložbeni paviljon
u Masarikovoј ulici, maj-juni 1973.

Povodom stogodišnjice rođenja Nadežde Petrović.
Razstava likovnih umetnikov Beograda
– slikarstvo, kiparstvo, grafika
Ljubljana, Moderna galerija
Povodom stogodišnjice rođenja Nadežde Petrović.

Razstava likovnih umetnikov Beograda
– slikarstvo, kiparstvo, grafika, Maribor
Povodom stogodišnjice rođenja Nadežde Petrović.

Razstava likovnih umetnikov Beograda
– slikarstvo, kiparstvo, grafika, Koper
Povodom stogodišnjice rođenja Nadežde Petrović.

20 godina umetničkih kolonija, Bačka Topola

I bijenale male plastike, Murska Sobota

Jugoslovensko - italijanska izložba skulptura u
slobodnom prostoru, Beograd, park Muzeja
savremene umetnosti, jun-jul

XIV oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti
Srbije, Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoј, 20.
oktobar - 20. novembar

Sculture all aperto - izložba italijanskih i
jugoslovenskih vajara, Milano, Giardini pubblici,
27. oktobar - novembar

1974.

30 godina Beograda
Beograd, Galerija Kulturnog centra

Izložba rovinjske umetničke kolonije
Rovinj, Zavičajni muzej

Izložba poklona "najmanjem gradu na svetu Humu u
Istri", Beograd, Galerija ULUS-a

XV oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti
Srbije, Beograd, Izložbeni paviljon u Masarikovoј,
18. oktobar - 18. novembar

1975.

Ljudi i gradovi
Beograd, Salon Muzeja savremene umetnosti,
22. maj - 17. jun

Sićevo - izložba učesnika Sićevačke kolonije
Niš, Galerija savremene umetnosti, Moderna galerija

2. jugoslovenski bijenale male plastike
Murska Sobota, Paviljon arh. Franca Novaka, 27.
septembar - 30. oktobar

16. oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti
Srbije, Beograd, "Cvijeta Zuzorić",
19. oktobar - 19. novembar

VI izložba Saveza udruženja likovnih umjetnika
Jugoslavije, Sarajevo, Skenderija,
29. novembar - 29. decembar 1975.
Izložba je posvećena tridesetogodišnjici oslobođenja
Jugoslavije i pobede nad fašizmom

Jugoslovenska sitna plastika
(dela sa II bijenala u Murskoj Soboti)
Muzej savremene umetnosti, decembar

1976.

Aleksandrija, XI međunarodni bijenale
likovnih umetnosti

Bibliografija

Crtež i sitna plastika

Beograd, Umetnički paviljon "Cvijeta Zuzorić"

NOB u delima likovnih umetnika Jugoslavije
Beograd, Galerija Doma JNA

Aktuelnosti u srpskoj likovnoj umetnosti 1972 - 1977.
Beograd, Umetnički paviljon "Cvijeta Zuzorić".

Izložba rovinjske umetničke kolonije
Rovinj, Zavičajni muzej

Bijenale male plastike
Beograd, Muzej savremene umetnosti

Bijenale male plastike, Maribor, Gradska galerija

17. oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti
Srbije Beograd, "Cvijeta Zuzorić",
19. oktobar - 19. novembar

1977.

Atina, Savremena jugoslovenska umetnost,
9. maj - 12. jun

Aktuelnosti u srpskoj likovnoj umetnosti
1972-1977 (autorska izložba Đ. Kadijevića)
Beograd, Umetnički paviljon "Cvijeta Zuzorić",
1-15. april 1977.

Aktuelnosti u srpskoj likovnoj umetnosti
1972-1977 (autorska izložba Đ. Kadijevića)
Zagreb, Moderna galerija,
20. april-10. maj. 1977., Sarajevo

Rovinjska umetnička kolonija
Rovinj, Zavičajni muzej

18. oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti
Srbije, Beograd, Umetnički paviljon "Cvijeta Zuzorić",
18. oktobar - 20. novembar

1978.

Likovni umetnici Zvezdare
Beograd, Dom kulture "Vuk Karaxić"

Rovinjska umetnička kolonija, Rovinj, Zavičajni muzej

Devetnaesti oktobarski salon likovnih i primenjenih
umetnosti Srbije, Beograd, Umetnički paviljon "Cvijeta
Zuzorić", 19. oktobar - 19. novembar

1979.

Geometrijska apstrakcija
Beograd, Paviljon u Masarikovoj ulici

61. izložba ULUS-a, Beograd,
Umetnički paviljon "Cvijeta Zuzorić", 26. april - 22. maj
Izložba je posvećena šezdesetogodišnjici
osnivanja KPJ i SKJ

Bor, Izložba ULUS-a

Titovo Užice, Izložba Ulus-a

Niš, Izložba ULUS-a

Umetnička kolonija Rovinj
Rovinj, Zavičajni muzej

20. oktobarski salon likovnih i primenjenih umetnosti
Srbije, Beograd, Umetnički paviljon "Cvijeta Zuzorić",
19. oktobar - 19. novembar

1980.

Rovinjska umetnička kolonija
Rovinj, Zavičajni muzej

Mederanski kiparski simpozij u kamenu, 1969-1979.
Dubrava, Labin

1981.

Izložba skulptura i crteža, Labin, Gradski muzej

Bijenale male plastike, Murska Sobota

5. izložba NOB u delima likovnih umetnika Jugoslavije
Beograd, Galerija Doma JNA, 25. juna-1. oktobar

Zagreb, NOB u delima likovnih umetnika Jugoslavije

PIJS - 1. pančevačka izložba jugoslovenske skulpture
Pančevo, Galerija Centra za kulturu "Olga Petrov"

Izložba male plastike, Ingolstadt (Austrija)

1982.

Rovinjska umetnička kolonija
Rovinj, Zavičajni muzej

1983.

Rovinjska umetnička kolonija
Rovinj, Zavičajni muzej

Oktobarski salon
Beograd, Paviljon "Cvijeta Zuzorić"

Glina, Spomen dom

1984.

Skulptura u Sisku
Sisak, Galerija Muzeja

25 godina Oktobarskog salona
- Dobjitnici nagrada 1980-1984.

Beograd, Narodni muzej,
23. oktobar-1. decembar

1985.

Jubilarna izložba ULUS-a - Proleće 1985.
Beograd, Paviljon "Cvijeta Zuzorić", april-septembar
Priština, Novi Sad, Sarajevo, Niš

Kragujevac, Izložba ULUS-a

19. izložba Likovnog salona Trinaesti novembar
Cetinje, Biljarda, 12-27. novembar

1986.

Likovni salon 13. novembar
Titograd, Centar za kulturu
Likovni salon 13. novembar
Cetinje, Biljarda

8. izložba - četrdeset godina Saveza udruženja likovnih
umjetnika Jugoslavije - 1946-1986

Tuzla, Galerija jugoslovenskog portreta,
24. april - 24. maj 1986.
Povodom X kongresa SULUJ-a

1987.

28. otkobarski salon
Beograd, Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić,
19. oktobar-20. novembar 1987.

Drugo lice grada
Beograd, Galerija ULUS, 20- 31. oktobar 1987.

1989.

Beograd 89. - za preporod Srbije
Muzej savremene umetnosti, avgust

1990.

Poklon izložba Ina rafineriji nafte Sisak

Sisak, Galerija Glass, 20-27. februar 1990.

Jesenna izložba 1990.

Beograd, Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić,
14-28. septembar, Niš, Galerija savremene umetnosti

1991.

Slikari darodavci Narodnoj biblioteci Srbije
Beograd, Narodna biblioteka Srbije, 6. april

Umetnost grada

Zamisao urbanističkog rešenja Voždovog trga u
Beogradu, Galerija ULUS- a, 4-18. decembar

1992.

Sopoćanska viđenja 92.
Novi Pazar, Galerija Sopoćanska viđenja,
27. novembar-12. decembar 1992.

1995.

Jesenna izložba '95
Beograd, Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić, 30.
novembar-25. decembar

1996.

Srpsko slikarstvo i skulptura posle 1955. godine
Beograd, Narodni muzej, maj-septembar

1997.

38. otkobarski salon, Beograd, Muzej "25. maj",
20. oktobar - 20. novembar

2002.

Zum in zum aut - 43. otkobarski salon
Nagrade Oktobarskog salona 1960 - 2001, likovna
umetnost, Beograd, Muzej istorije Jugoslavije - Muzej
"25. maj", 21. oktobar - 15. novembar

SPISAK PRIZNANJA I NAGRADA

Javna priznanja

1969.

Spomen plaketa i diploma grada Beograda za rad i
zalaganje na razvoju Beograda u periodu 1944-1969.

1970.

Diploma Opštinskog veća KPZ Zvezdare
za izuzetno zalaganje u radu

1975.

Povelja ULUS-a povodom
tridesetogodišnjice rada udruženja

1976.

Nagrada grada Rovinja – "Velika Batana"

1964.

Konkurs za mural na Domu omladine u Beogradu
(saradnik arh. Aleksandar Đokić), nagrada.

1965.

Konkurs za spomenik kikindskom partizanskom
odredu u Kikindi (saradnik arh. Aleksandar Đokić),
nagrada. Konkurs za spomenik u Parku prijateljstva u
Beogradu (saradnik arh. Aleksandar Đokić), otkup.

1967.

Konkurs za spomenik revolucije u Peći
(saradnik arh. Aleksandar Đokić), otkup.

1968.

Konkurs za spomenik podhumskim žrtvama u Rijeci
(saradnik vajar Mira Jurišić), nagrada.
Konkurs za simbol grada Siska, nagrada.

1969.

Konkurs za spomenik na Kosmaju
(saradnik arh. Aleksandar Đokić), otkup.

1970.

Konkurs za spomenik u Kučevu (saradnik arh.
Aleksandar Đokić), otkup.

1972.

Konkurs za spomenik u Deliblatskoj peščari (saradnik
arh. petar Vuković), otkup.
Konkurs za spomenik V.I.Lenjinu u Beogradu (saradnik
arh. Aleksandar Đokić), otkup.

1973.

Otkupna nagrada Rovinjske umetničke kolonije.

1979.

Zlatno dleto ULUS-a za 1979. godinu.

Otkupi i nagrade

1957.

Konkurs za spomenik u Jajincima
(saradnik arh. Konstantin Krpić), otkup.

1958.

Konkurs za spomenik Kragujevcu
(saradnik arh. Svetislav Ličina), otkup.

1959.

Konkurs za spomenik na Bubnju u Nišu
(saradnik arh. Svetislav Ličina), otkup.
Konkurs za spomenik Don HosseBatleu u Montevideu
(saradnik arh. Svetislav Ličina), nagrada.
Konkurs za spomenik Herojima Varšave
(saradnici arhitekte Jan Tereščenko i Andrzej
pinakoski), otkupna nagrada.

1961.

Konkurs za spomenik revoluciji u Kamenskom
(saradnik arh. Svetislav Ličina), otkup.
Konkurs za spomenik S.S. Kranjčeviću u Zagrebu
(saradnici arhitekti Svetislav Ličina i Aleksandar Đokić),
nagrada.

1962.

Konkurs zaspomenik revoluciji u Ljubljani
(saradnik arh. Aleksandar Đokić), nagrada.
Konkurs za spomenik u Čačku (saradnici arh.
Aleksandar Đokić i vajar Mira Jurišić), nagrada.

1963.

Nagrada za skulpturu na IV oktobarskom salonu.

Momčilo Krković

STVARALAČKI OPUS

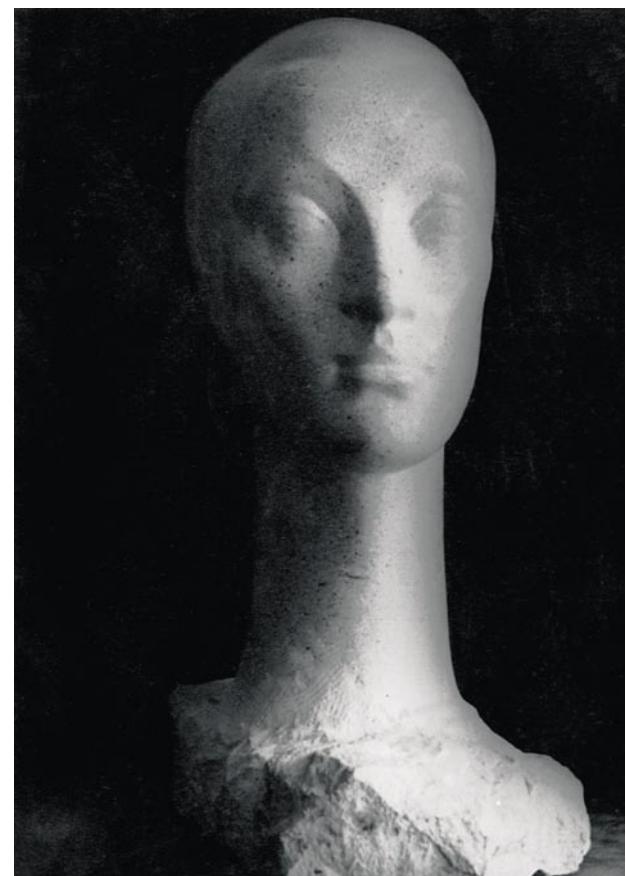
Rani period

STVARALAČKI OPUS MOMČILA KRKOVIĆA

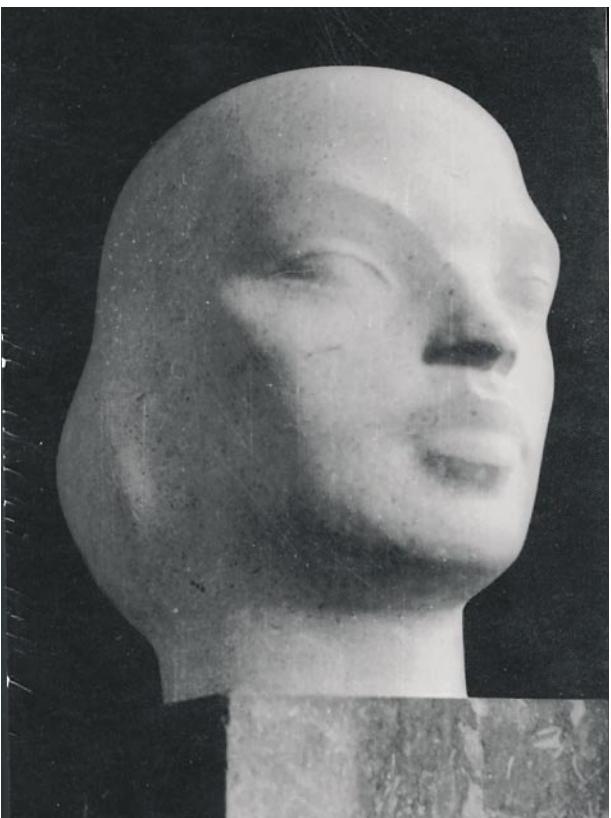
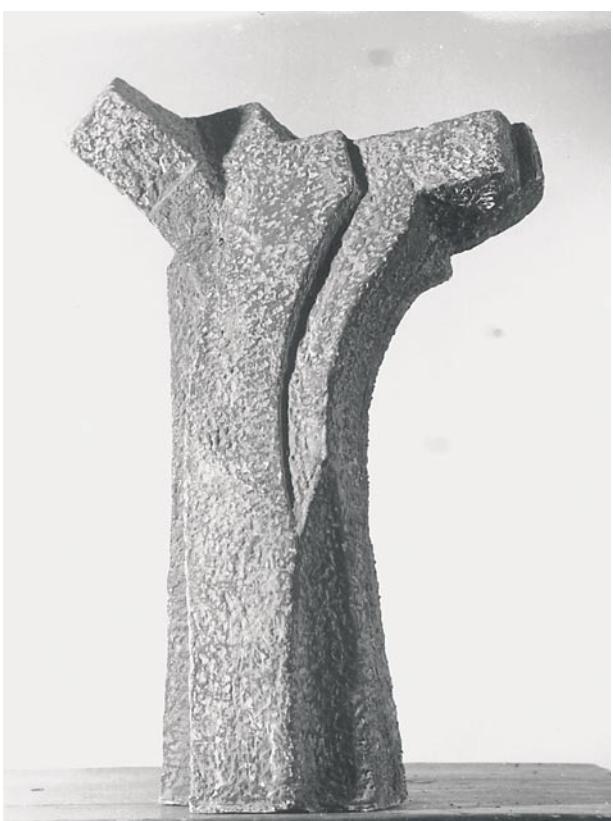
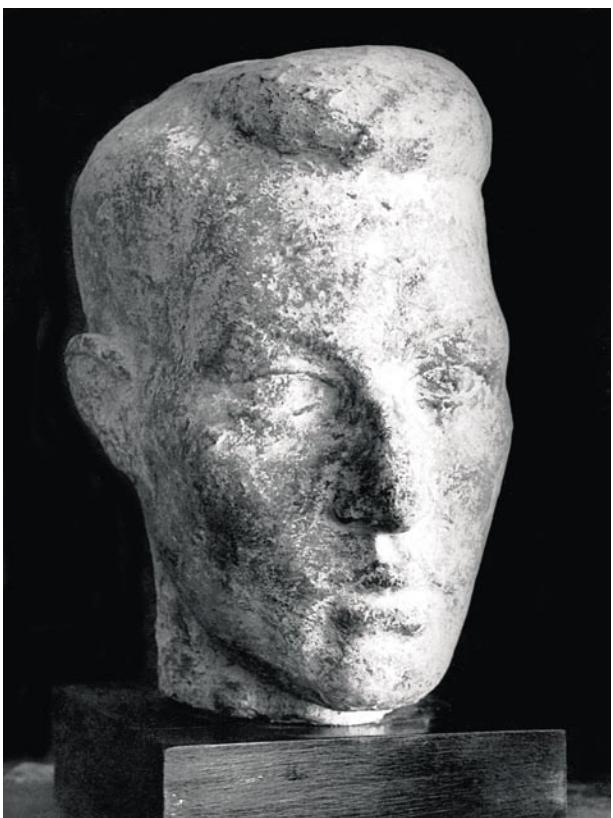
Rani period

"Osnovni atributi spomenika arhitekte Ličine i vajara Krkovića su snaga, impresivnost i monumentalnost. Mislim da bi bilo nemoguće ne zapaziti ga i ne naći se pritom u nekom čisto afektivnom odnosu s njim. No ova svojstva, mada vrlo značajna i vredna, ne bi mogla sama sobom da ga učine pravim spomenikom. To je postignuto nečim immanentnim i specifičnim, kvalitetom koji jezikom mita, svojstvenim samo spomenicima, govori da je ovaj beleg nad Montevideom izliven i isklesan u znak pošte i ljubavi, a kao zaveštanje potomstvu".

Zoran Živković, 1959.

Momčilo Krković

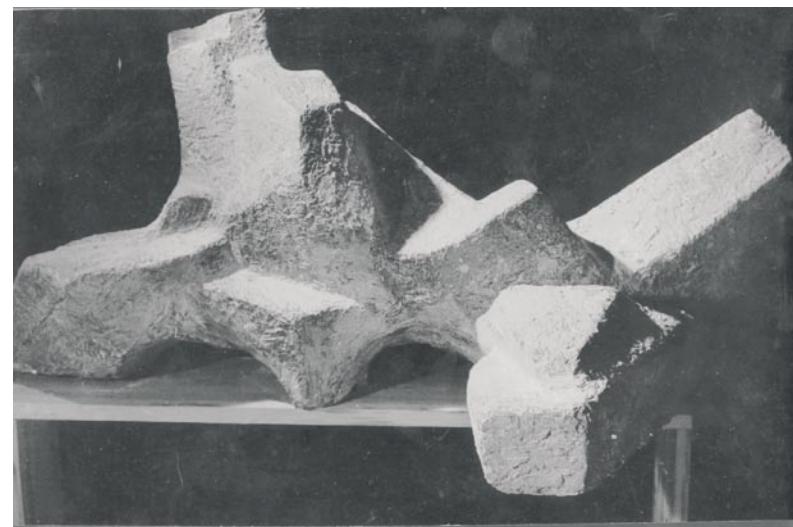
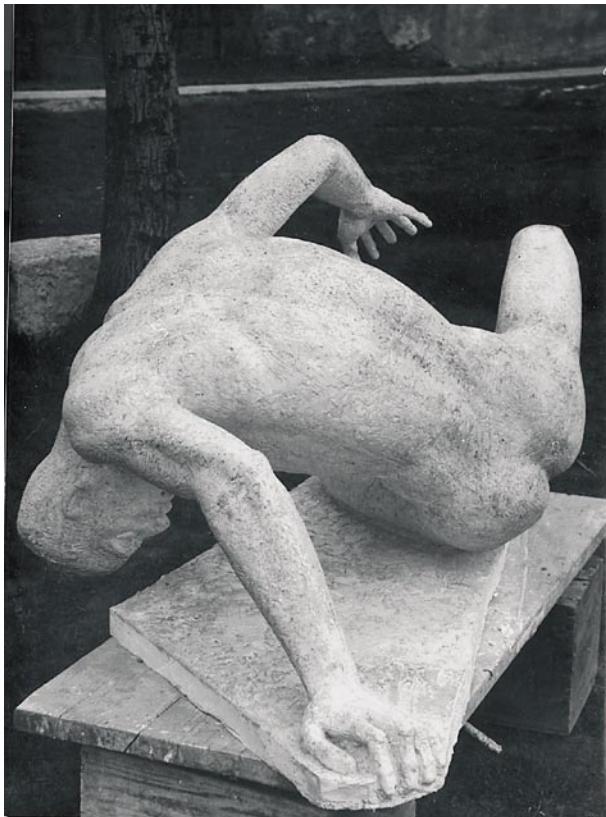

Momčilo Krković

Momčilo Krković

Momčilo Krković

STVÁRALAČKI OPUS

Period od 1960-1975.

Period od 1960-1975. Ciklus "Čovek-tvrđava"

"Današnja Tribuna ludu veoma povoljno ocenjuje izložbu radova mladog jugoslovenskog vajara Momčila Krkovića, koja je pre neki dan otvorena u Varšavi. 'Male dimenzije vajarskih radova Krkovića ne umanjuju njihovu osnovnu osobinu – monumentalnost' piše umetnički recenzent lista. ÄPut za svoje monumentalne koncepcije, pravac za svoja traženja, umetnik je našao u nacrtima spomenika koje je on izradio u toku poslednje dve godine... Njegovi radovi imaju veliku snagu izraza. Rad Čovek – tvrđava je optimistička tragedija. Čovek, pored rana i udaraca, izdržao je, i, pored svega postoji. U tome vidim suštinu Krkovićevog vajarstva. I pored tragedije i unutrašnje podvojenosti, kojoj je podložan savremeni čovek, umetnik veruje u čoveka i njegovu snagu i tu snagu izražava kroz svoje stvaralaštvo. Ä

List konstatuje da je Krkovićeva maketa spomenika herojima Varšave otkupljena na nedavnom konkursu na kome je bilo podneto preko stotinu radova".

1960.

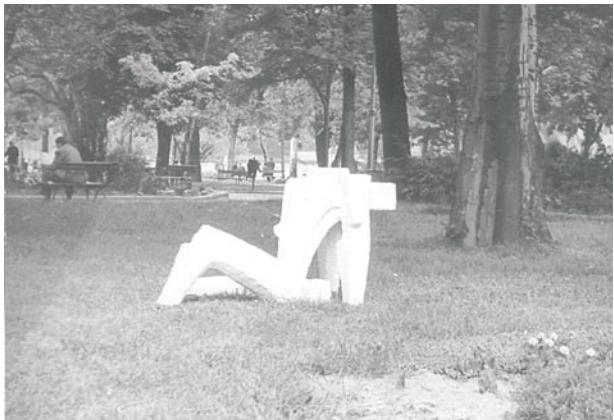
"У оцени рада жири је даље рекао да су аутори схватили постављени проблем и нашли одговарајуће решење у виду јединствене и једноставне композиције у којој су посебно задовољени захтеви вишеструке функционалности и проблеми пластичног и површинског решења простора. Споменик, као пластично изделани објект фигуративно многоструко извајан, за осматрање из непосредне околине и у пролазу, омогућава доживљавање просторних утисака. Неусиљена monumentalnost, постигнута једноставним и функционално оправданим средствима, обезбедиће подручју Спомен парка присуство ликовно-просторне енергије уместо неживотних кулиса, и то не само по дану него и по ноћи под сноповима рефлектора, како то аутори предлажу"

Оливер Минић, 1962

Skulpture Momčila Krkovića

Izložba skulptura Momčila Krkovića koja je nedavno otvorena u galeriji "Krivo Kolo" predstavlja jednu od vrlo

uspelih izložbi Galerije u prošloj godini. I to podjednako u pogledu količine umetničkih kvaliteta tu pokazanih radova kao i u pogledu načina njihove prezentacije.

Momčilo Krković – mladi jugoslovenski umetnik boravi već sedam meseci u Varšavi kao stipendista poljske vlade, upotpunjajući na varšavskoj akademiji za likovne umetnosti studije koje je završio u Beogradu 1955. godine.

Izložba u galeriji "Krivo Kolo" obuhvata zbir njegovih radova nastalih u periodu njegovog boravka u Varšavi a proširena je fotografijama nekoliko nagrađenih i otkupljenih projekata za spomenike, koje je umetnik ostvario još pre dolaska u Poljsku učestvujući na vajarskim konkursima. Spomenik partizanu, čije fotografije, na žalost nema na izložbi, realizovan je u autorovom rodnom mestu Malom Gracu. Krković je takođe učestvovao na konkursu za spomenik Herojima Varšave, stvarajući punu izraza grupu snažnih, velikokrilih ptica koje se spremaju da polete.

Zbir radova na izložbi Momčila Krkovića izuzetno je celovit i svedoči o konsekventnosti autorovih traženja. U izvoru njegove umetnosti leži retka ljubav prema gromadi, težini mase. Nepogrešivo osećanje monumentalizma omogućava umetniku da čak i u minijaturnom modelu, nezavisno od sadržaja u njemu prisutnog, pronađe izraz snage, veličine i neprolaznosti.

Čini se da je ta težnja za monumentalnošću takođe diktirala vajaru forme prvih projekata za spomenike.

Još ne u potpunosti iskristalisan način formulisanja misli u gromadi, a uporedo, instiktivna ili svesna težnja ka monumentalizmu navela je tada umetnika da stvara viziju teških blokova sa arhitektonskim izrazom, za koje reljefnost predstavlja tek dopunu, oživljavajući površine gromada.

U radovima iz Varšavske radionice Krković se već odriče kompromisa povezivanja arhitektonskih masa sa epidermom reljefa. Kao jedinim sredstvom plastičnog delovanja služi se konstrukcijom u celosti skulptorskog. Zadivljuje veliki mir tih skulptura, njihova statika, zatvorenost u stereometriske blokove koji se logično razrastaju u prostor, monumentalizam koji upućuje na neograničeno trajanje. Te skulpture, začudo, i pored određenih osobenosti figurativnosti nemaju karakter organskih nego naprotiv intelektualnih struktura građenih na osnovu matematičkih proračuna.

Suština koja je sadržana u njima potpuno je čitljiva i postignuta je ne primenom uobičajenih simbola nego putem logično predviđenog i povezanog delovanja odnosa linija i masa.

U "Buđenju" nije teško prepoznati ženski torzo, ali

Momčilo Krković

glavno sredstvo izraza su linije siluete koje podsećaju na razmaknute strane pehara koje se otvaraju i streme prema suncu. U "Umoru" masa skulpture ne gradi se uvis, u vertikalnu pokreta, nego se zatvara u horizontalni blok, a linije njenih obrisa lome se pognute i težeći ka zemlji. Aluzija na ljudsku figuru i tu je čitljiva. Ljudska figura naginje s teškoćom glavu, ramena su opuštena, leđa teško pogrbljena izražavaju prekomerni umor.

Pored tih neospornih aluzija na figurativnost, ovi radovi su tako daleko od uzora prirode da stoje skoro na granici čistog apstrakttnog plastičnog mišljenja.

Površina Krkovićevih skulptura obrađena je surovo, rapavo. Način građenja masa i njihovih faktura, oslobođena u njima čežnja za monumentalizmom ima u sebi nešto od surovosti i ozbiljnosti izlokanih erozijom planinskih stena.

Bio je u pravu autor predgovora za katalog Krkovićeve izložbe pišući da je upravo kamen, granit pravi materijal za realizaciju njegovih skulptura.

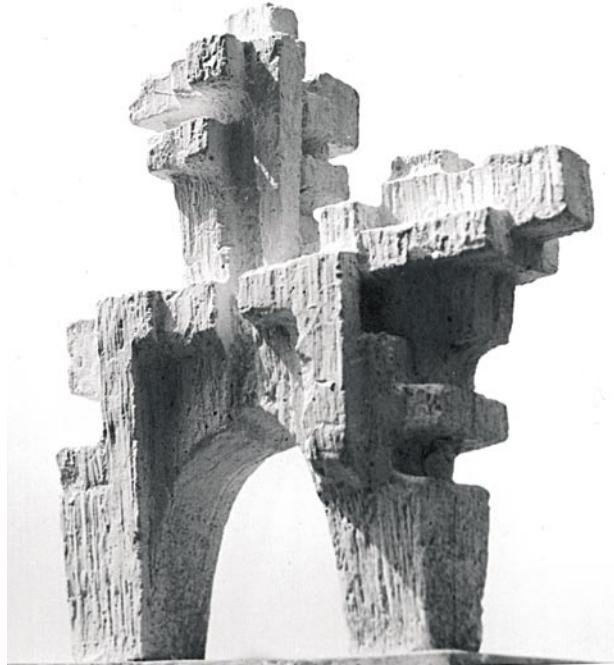
Krković je talentovan umetnik. Vrednoća i konsekventnost puta njegovih traženja, odvažnost izvesne nezavisnosti i samostalnosti nagoveštavaju mu velike rezultata u budućnosti. Treba mu želeti da ti uspesi budu što veći i radovati se ako mu je boravak u Poljskoj bio od koristi u studijama i radu.

Božena Kovalska
PISMO STONjARZYSZENIA ATEISTONj I NjOLNOMYSLICIELI
Rok III, 1-15 marca 1960 r, Nr 5 (33)

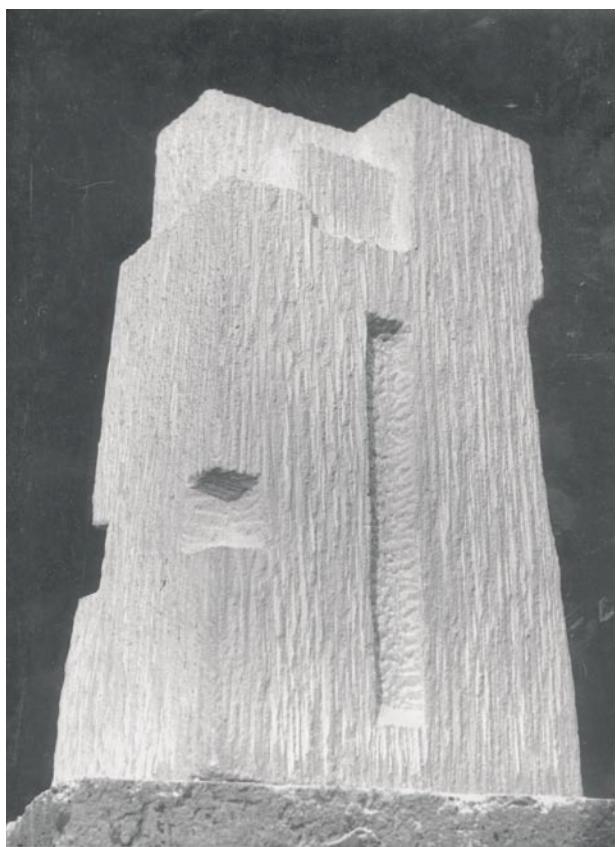
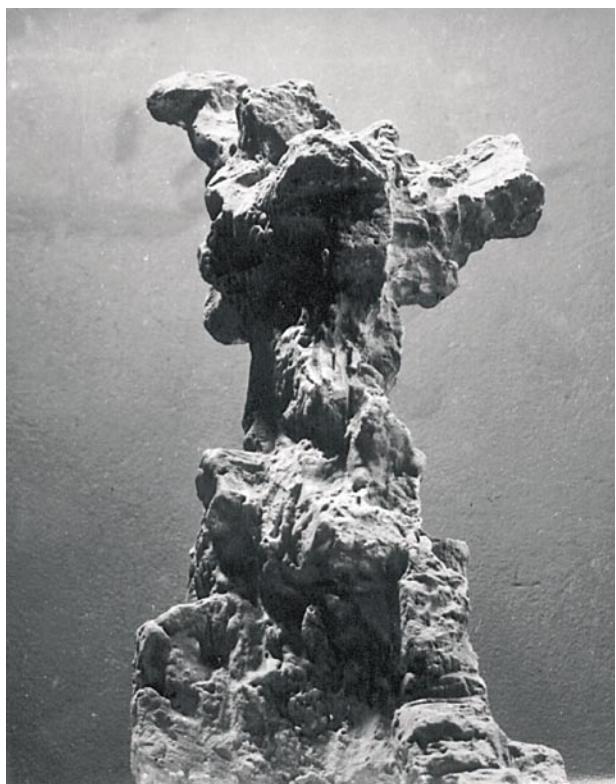
Skulpture momčila krkovića

Sadašnja izložba skulptura Momčila Krkovića u galeriji Krivo Kolo /Starogradski dom kulture – Trg starog mesta/ je druga, posle izložbe radova Vide Jocić, zanimljiva samostalna izložba mladog jugoslovenskog vajara u našoj prestonici. Krković je rođen 1929 godine u seljačkoj porodici, završio je Slavistiku pre nego je počeo studij na Likovnoj akademiji u Beogradu. U Poljskoj boravi od prošle godine u okviru kulturne razmene. Izložba u galeriji Krivo Kolo obuhvata radove nastale u vreme umetnikovog boravka u našoj zemlji.

Možda je to slučaj da je Momčilo Krković, rođen u planinskom selu u Hrvatskoj, kao dete pronašao ljudske oblike u stenama i kamenju, a danas njegove skulpture izrastaju u prostor kao stenoviti blokovi. To pak, što je u ranoj mladosti preživeo sve grozote rata, bio svedok streljanja, posmatrao leševe kako plivaju po reci, nesumnjivo je ostavilo pečat na njegovom

Momčilo Krković

stvaralaštvu.

Krković traži vlastiti izraz realizma za izražavanje istine o čoveku, u nagomilanim masama, u formama koje se sigurno vraćaju ka strukturama stena. Vajarski materijal – gips – je očigledno surogat. Krkovićeve skulpture traže realizaciju u kamenu. To potvrđuje forma građena od uglatih blokova, faktura izbrzdana, rapava, i na kraju patina, izvanredna u tehničkom pogledu, u dubokim riđo-sivim bronzama i njansama granita. Mali razmer Krkovićevih skulptura ne prikriva njihovu osnovnu prepostavku: monumentalnost. Teške forme nose u sebi dinamiku. Dinamiku koja tu formu ne razgrađuje, već nasuprot, ostaje u masi, u gromadi. Put do monumentalnih osnova, pravac njegovih sadašnjih traženja, umetnik je našao kroz projekte spomenika koje je ostvario u poslednje dve godine (Krkovićev projekt za spomenik Herojima Varšave dobio je nagradu). Sem toga umetnik je projektovao dva spomenika za rodnu Jugoslaviju, od kojih je jedan realizovan. Za projekat spomenika Don Hose Batleu u Montevideu umetnik je na međunarodnom konkursu dobio nagradu.

Problemi koji ga uzbudjuju poprimaju kod Krkovića oblik čoveka. Preko njega izražava suprotnosti, drame života. Njegove skulpture poseduju veliku snagu izraza.

“Sumrak”, čovek koji pada, a ipak se ostatkom snage odupire; patrljci nogu koji bolno štrče u skulpturi “Čovek tvrđava” ipak su optimistička tragedija: taj čovek je i pored rana i sakaćenja izdržao, jeste – pored svega postoji.

U tome vidim suštinu Krkovićevog vajarstva – i pored tragedije i unutarnje podvojenosti kojoj je odložan savremeni čovek, umetnik veruje u šoveka i njegovu snagu i tu snagu izražava kroz svoje stvaralaštvo.

Eva Gaštetska

Reč na otvaranju prve samostalne izložbe 1960. godine u Beogradu

Mladi skulptor Momčilo Krković nije nepoznat našoj javnosti. Od 1958. kada je završio specijalku na Akademiji likovnih umetnosti u Beogradu pojavljuje se na konkursima, gde je kao anonimni učesnik u saradnji sa mlađim arhitektom Ličinom uspešno i zapaženo rešavao složene zadatke koje problem spomenika pred umetnika postavlja. To suočenje sa konkretnim zadatkom pomoglo je da potraži jezik koji prevazilazi stečena znanja školskog postupka i da pronađe korisnu konsekvencu u poslu u kome se susretao sa

zahtevima i potrebama svog ličnog izraza. I ova prva samostalna izložba sa delima nastalim uglavnom u Varšavi gde je boravio kao stipendista poljske vlade, rezultat je ozbiljnog napora da osvoji jednu noviju sintaksu skulpturalne forme u skladu s onim sadržajima koji su ga pokretali. Misao o objedinjavanju skulpture i arhitekture sagledala je u motivu čoveka mogućnost gradnje uzbudljivog monumenta. Stepenovanje blokova i njihovih mera i odnosa upisuje se u osnovnim orientacijama asocijativno u šemu ljudske figure. Složenom jednostavnosću i rasporedom volumena dolazi do snažne forme koja raste i nadrasta svoju dimenziju.

Tektonika ukomponovanih kvadara, dramatika sukobljenih ploha – osvetljenih i zatamnjениh – podvedena je dinamici uslovljenoj doživljajnim kompleksom. Naslagala su se tu sećanja na bregove po kojima je lutalo detinjstvo i maštoma tražilo u njima lik čoveka da bi danas iz lika čoveka gradio bregove. Zazvući tu i jedan zvuk u kome su se stekli šumovi onih hiljada smrti što su se u dečačkoj svesti zadržale – danas – kao razlog za otpor i želja za trajanjem. I u materijalu koji obrađuje /po nuždi glinu/ utiskuje to isto sećanje na kamen iz svog detinjstva – danas kamen kao materijal, kamen kao materiju, kamen kao misao.

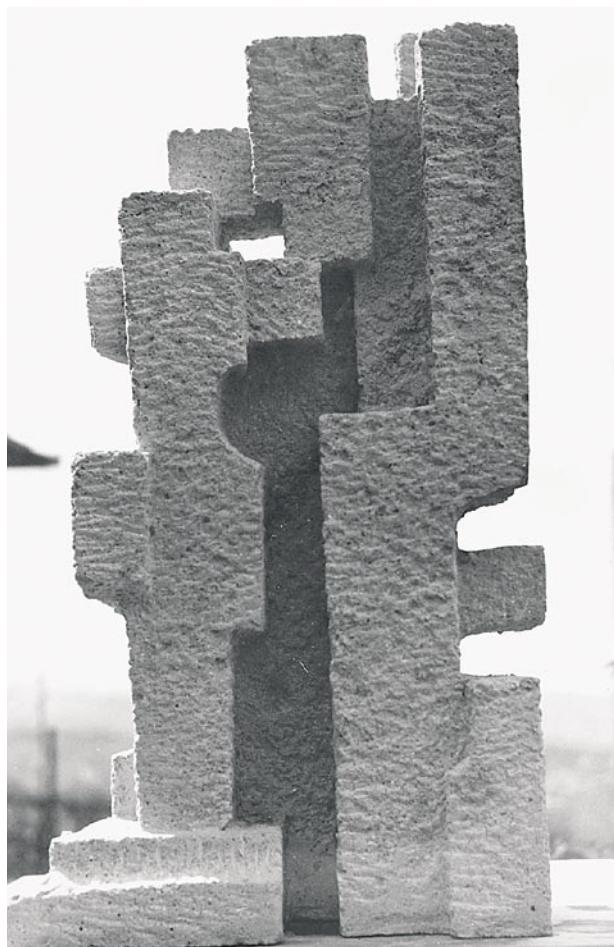
I rekla bih da je Momčilo Krković u svojoj skulpturi "Čovek-tvrđava" sažeо najintenzivnije sva ta svoja sećanja – a nazivom rezimirao svoja sadašnja shvatanja umetnosti i života kojima je podređuje: u formi – zidanje; u ideji - postojanost u otporu i trajanje.

Ta emotivno-misaona angažovanost unela je u metod i postkubističko shvatanje skulptorske formulacije, toplinu jednog humanog razloga koji je osmislio i opravdao korišćeno sredstvo. Sa tih pozicija s poverenjem gledam u razvoj svog mladog kolege i želim i dalje puno uspeha i dobrih ostvarenja.

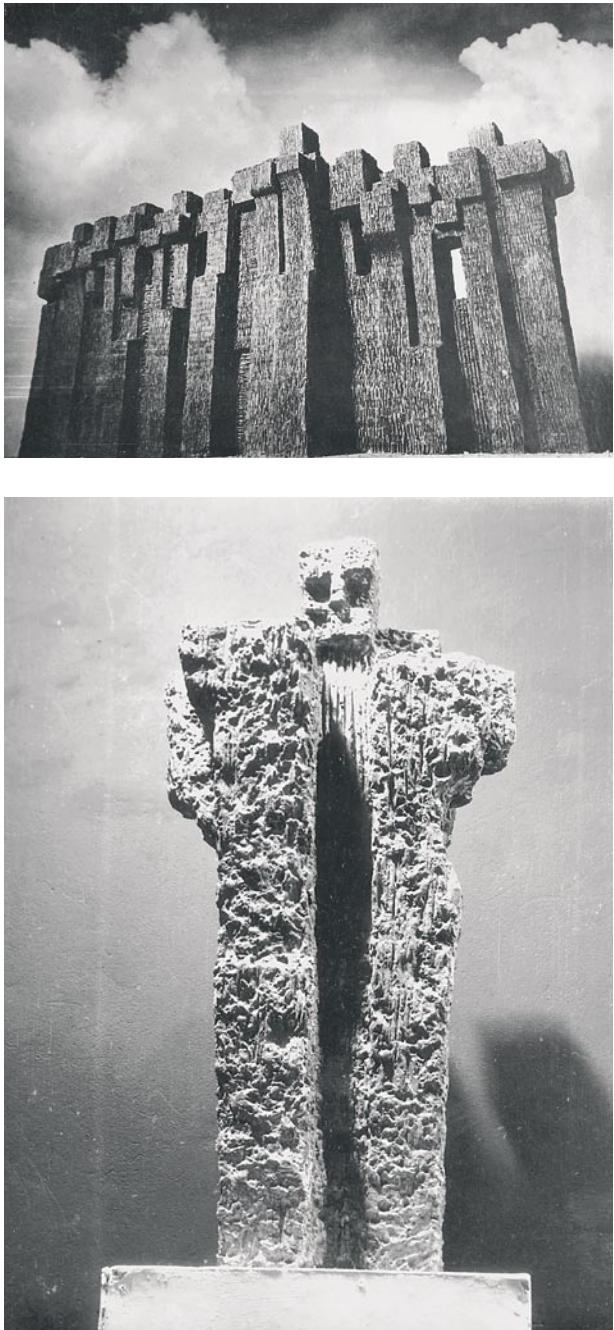
Olga Jevrić, Beograd, mart 1960.

Momčilo Krković

Mnogi umetnici danas putuju daleke minule civilizacije – navodno u potrazi za svežinom izraza, a ustvari najčešće za raznim ekstravagancijama: traže pitoresknost koptske civilizacije, pozajmљuju ekspresiju od starih Acteka, ili jednostavno "kradu" primitivne "faze" staromeksičke i crnačke skulpture, indijanskih bumeranga i kltnih fetiša. Momčilo Krković je, takođe, upravio svoj pogled u daljinu, u prošlost, prema drevnom Egiptu, ali samo "kao razlog za otpor i želje

Momčilo Krković

za trajanjem"; egipatska umetnost, koja u svojoj suštini izražava ideju trajanja, poslužila mu je samo kao daleka ali neophodna inspiracija. Sve drugo mladi umetnik našao je na svojoj zemlji – svoja uzbuđenja, svoje senzacije; jednom rečju, svoje likovne probleme tražio je i nalazio u svojoj sredini.

Stvarao je na taj način svij likovni svet. A da bi njegov dehumanizirani čovek, ili bolje reći, humanizirani kamen postao rekvizit jednog moćnog, agresivnog likovnog sveta, Krković je za njega potražio snagu koja je već jednom bila rođena u "dolini Nila". Tom pozajmljenom snagom on je uništil jednog konvencionalnog čoveka da bi oživeo materiju i dao joj nekog određenog smisla – on je ubio mašinizaciju antihumanizovanog čoveka u svom liovnom delu, da bi ga odmah zatim vaskrsnuo u nepatvorenoj, izvornoj materijalnosti, pokušavajući tako da stvori jedan novi likovni kvalitet u kome će egzistirati jedna neposrednija i sveobuhvatnija civilizacija.

I kao što je pre više od pola veka na maglovitoj britanskoj obali, jedanpravoverni fanatik, po imenu opat Fure, pokušao da bezobličnom obalskom stenu, svojim dletom, da nekog idejnog smisla, "oživljavajući" njegove amorfne površine čovečijim i životinjskim likovima, stvorivši na taj način najčudniju menažeriju,apsurdnu i logičnu u isto vreme, tako je sada vajar Krković od čovečijeg bola, od njegove radosti, straha i ushićenja, konačno od njega samog, počeo da kleše stenje, da slaže "osećanja na bregove po kojima je lutalo detinjstvo i maštom tražilo u njima lik čoveka, da bi danas iz lika čoveka gradio bregove", brgove koji su pod veštom rukom vajara, kao u spomenicima za Krakujevac, za dom Hosea Batlera u Montevideu ili "Herojima Varšave", postali monumenti umetnikovih najtananjijih osećanja i najintimnijih misli.

Zista, vajar Momčilo Krković, kao retko ko drugi, uspeo je da stvori spomenik snage i dostojanstva, u kome, u jednostavnim odnosima svetlo-tamnog, u ritmici strogih masa, egzistira dramatičnost, kojoj nisu potrebni patetika, povišena gestikulacija i usplashirenost forme, ustvari svi ovi atributi koji od prave likovne dinamike i ekspresije, najčešće stvaraju otužnu i beskrvnu melodramu.

Samo skulptura Momčila Krkovića zahteva prostora i vazduha, a kao svoj okvir skoro uvek podrazumeva arhitekturu. Ona svojupunu funkcionalnu vrednost postiže tek u simbiozi sa arhitekturom. Njen najviši ideal je znači – sinteza likovnih umetnosti. Sve svoje snage i sve svoje probleme ona je usmerila u tom pravcu.

Rade Predić, Vidici, mart-april 1960.

Znak u prostoru

Samostalna izložba beogradskog kipara Momčila Krkovića u Rijeci

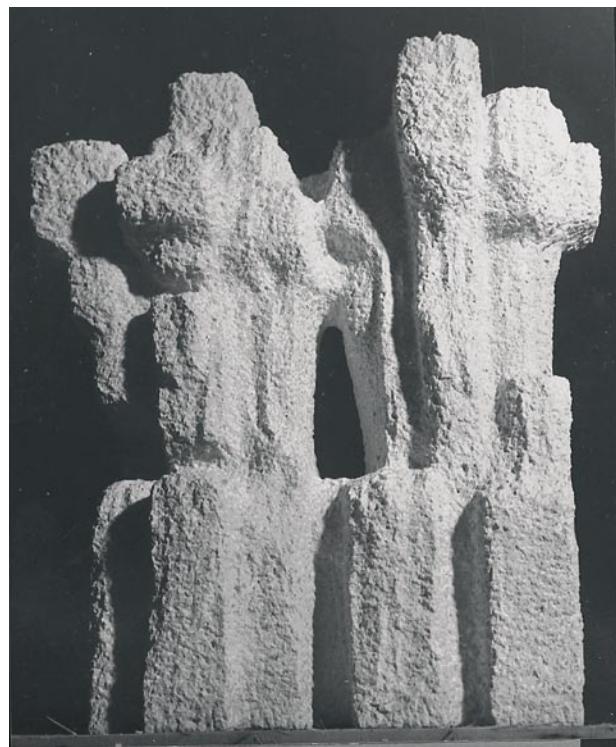
Oko skulpture Momčila Krkovića kao da se širi šutnja velikih prostranstava. To su gigantski sklopovi nataloženi, poput prirodnih formacija, snagama elemenata u golemlim prostorima vijekova.

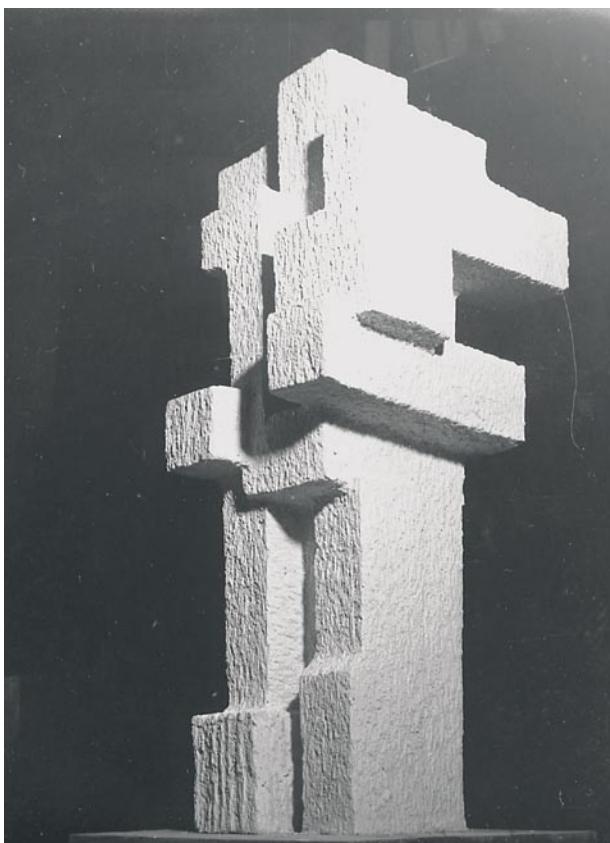
Više građena nego vajana, ta skulpturani u kojoj temi, pa ni kod ljudskog lika, ne traži asocijaciju na organske forme. Zato nema napetosti od koje bi bujali oblici. Pružanje nije pokret, a rast nije napon unutarnjeg dinamizma. Fiksiran je nepokret, menhirski prost i jezgrovit, pun neke ravnodušne snage. U aditivnom sistemu kao da tromo, sporo ali nezaustavno pristižu oblici, uspinju se, šire, streme u vis, da zastanu zaustavljeni vlastitom težinom, postojanošću i snagom.

Obrada površine je adekvatno robustna, opora, kao poharana vremenom. Sa zavidnim je smisлом za cjelovitost i dosljednost kod spomenika u Gnjilanu reljef na dnu – elementaran poput ukrućenih brazda oranice – prionuo uz blok poput epiderma. I inače je u Krkovićevu izvornom shvaćanju volumena i plasticiteta ostvarena statutarnost u posvemašnjoj međusobnoj povezanosti svih elemenata i s izvanrednim osjećajem za stilsko jedinstvo. Snaga je njegovih aglomeracija u izbalansiranim proporcijama, u jasnom usponu, u sređenoj kompaktnosti cjeline, u istinskoj veličajnosti. U najbiljim je rješenjima Krkovićev izraz sazreo do tako stabilnih kvaliteta i otkrio toliku širinu izražajnih mogućnosti, da ga one vode u prve redove jednog skulptorskog vida kod nas.

Gotovo je neprilično, da se u ove spomenički koncipirane skulpture, rađene neskrivenom tendencijom u kolosalno, maestozno i masivno, i rađene u misli na velike dimenzije i distance, unosimo u intimitetu i neposrednosti malog zatvorenog prostora izložbe. Skulptura je naime Momčila Krkovića upravo nabita monumentalnošću arhaičnog prizvuka, koja izaziva svojevrsno uzbuđenje. Onako rudimentarana, slična je pradavnoj plastičnosti, koja je nastala iz prvotne potrebe za egzistencijom i formiranjem oblika, iz prvobitnog zahtjeva za postavljanjem znaka u prostoru.

Kao da ovaj kipar veliča u svojoj originalnoj koncepciji skulptorskog izraza, elementarni osjećaj za vrednost volumena, iskonsku ljubav prema formi. Impozantna, snažna i postojana, izrasla poput vulkanske nabrekline ona prkos vremenu, čeka i traje.

Vanda Ekl, *Novi list*, 29. oktobar 1961.

Simboli zahvalnosti i nezaborava

U Galeriji Kolarčevog univerziteta u Beogradu postavljena je ovih dana izložba projekata za memorijalne spomenike kipara Momčila Krkovića i arhitekta Aleksandra Đokića. Beogradski kipar, jedan od najistaknutijih u mlađoj generaciji Momčilo Krković, dobro je poznat i u Rijeci. Održao je samostalnu izložbu u Maloj galeriji na Korzu i sudjelovao na Biennalu mladih 1961. godine.

Organizirani rad i kvaliteta jedne specifične grane skulpture i arhitekture razlog je da se zaustavljamo trenutak na ovoj beogradskoj izložbi. No ta je izložba i jak povod za razmišljanje o spomeničkom inventaru i memorijalnim zahvatima u našoj regiji. Nije problem nedefiniranih i likovno nesretno riješenih spomenika specifičan za naš kraj, ali je u njemu prisutan i aktuelan.

U gradovima, gradićima i selima, na mjestima gdje se čvori život, na raskršćima, trgovima i u pejzažu – zahvalnost i nezaborav iskazuju se u postojanom znaku, u okamenjenom bilježu ili simbolu oblikovanom u metalu. Utkani u obitavališta, u svakodnevni vidokrug, u vidike putovanja, oni bilježe prošlost koja nadživljuje vrijeme. Oni su najvidnija poruka na tom mjestu, oni trebaju biti red u prostoru. Memorijalni spomenici su umjetnička transpozicija najhumanije ljudske misli. Pa ipak u većini slučajeva, podjednako kod reprezentativne kao i skromnije spomeničke skulpture, njihova rješenja umjetnički nisu dorasla ideji, nisu po snazi likovne interpretacije spremna da odole vremenu. Da evokacijom nadmaše dimenzije našeg trenutka, našeg naraštaja. A trebalo bi upravo vrijednošću umjetničke interpretacije i obrade poštovati sadržaj, smisao i intenciju spomenika. Izložba beogradskih umjetnika priziva misao o prevelikom broju spomenika koji su u nas ostvareni stihiji, bespomoćno, bez kriterija i suradnje, kakvu preporuča ova izložba.

Memorijalna skulptura je počasni dio svakog ambijenta, ona ga kao svaka skulptura u otvorenom prostoru oblikuje, kao što i prostor oblikuje kip. Ta se plastika sjedinjuje s prostorom, urasta u nj i izrasta iz njega. Skulptura ga definira, okuplja, naglašuje, dopunjuje. Spomenik mora biti usuglašen s urbanim ambijentom ili pejzažom, njegovim mjerama, bojama, rasvjetom, geološkom strukturom i podnebljem zato da mogu nastati totalne vizije i vrijednosti u cjelinama. To su osnovne i logične postavke – ali očito dovoljno

Momčilo Krković

često zanemarene da trebamo o njima govoriti. Nisu naime usamljeni već naprotiv prevladavaju primjeri loših lokacija, likovne odvojenosti i neodređenosti spomenika, njihove nakalemljenosti, bez funkcije u prostoru. Često su narušene čak prostorne vrednote a skulpture isklapljene iz ambijenta. Posebna je tema neinventivnost, stereotipnost, u najboljem slučaju konvencionalnost skulptorskih rješenja.

Vrijedi pogledati izbliza jednu od spomeničkih solucija s beogradske izložbe koja je primila i veliko priznanje – I nagradu u natječaju, spomenik kikindskom partizanskom odredu 1965. god. Momčila Krkovića. Osjećamo tu skulpturu kao gigantske sklopove nataložene poput prirodnih formacija, poput konačnih oblika elemenata u prostorima vjekova. Više građena nego vajana, ona ne traži asocijaciju na organske forme. Pružanje nije pokret a rast nije napon unutarnjeg dinamizma. Fiksiran je na neki način upravo suštinski oblik, jezgrovit, menhirski jednostavan i nepokretan. Kao da forme pristižu tromo, sporo ali nezaustavno. Stepenuju se, udružuju, uspinju u teškom, suzdržanom ritmu, streme u vis da zastanu zaustavljeni vlastitom težinom, veličinom i postojanošću.

Snaga je tih aglomeracija u sladu omjera, u jasnom rastu, u sređenoj i čistoj kompaktnosti cjeline, u tektonskom miru i istinskoj veličajnosti. Neskrivena je Krkovićeva tendenca u maestozno i masivno – ali u pravoj mjeri. Ovaj umjetnik radi i misli na velike dimenzije i distance. Kao da se oko njegove plastike širi šutnja velikih prostranstava. Krković ističe elementarni osjećaj za vrijednost volumena i ikonsku ljubav prema formi. Ovako rudimentarna plastika, slična je pradavnoj plastičkoj koja je nastala iz prvobitne potrebe za postavljanjem znaka u prostoru. U njegovim se skulptorskim simbolima poistovjećuje priroda i čovjek i veliča rast zajedničkog, organiziranog ljudskog djela – od prirode većeg po unutarnjoj snazi i sadržaju.

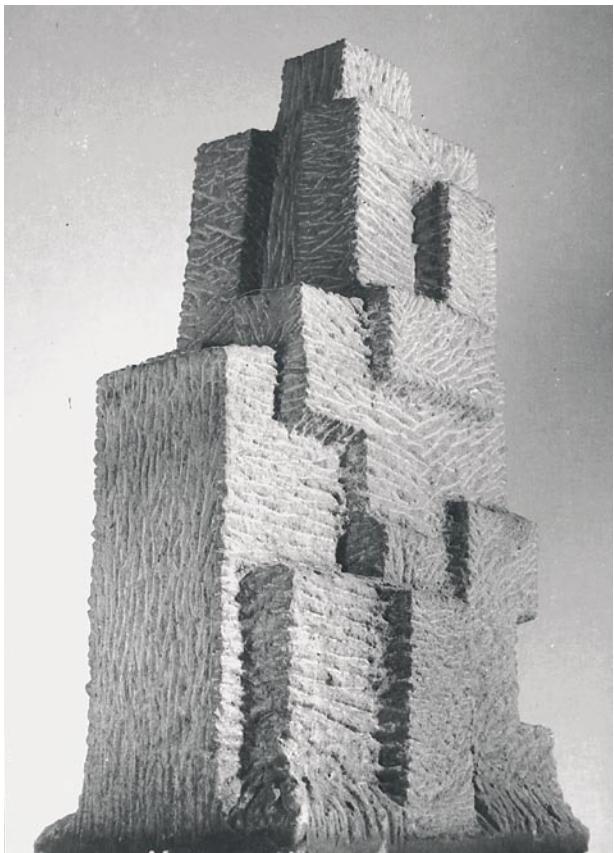
*Dr Vanda Ekl, NOVI LIST
Godina XX – broj 299 – Rijeka
24. i 25. decembra 1966.*

O svom razvojnem putu nisam nikad posebno razmišljao, on se odvijao spontano. Isto tako sam prašao prelomnu tačku pre formiranja suštinskog gledanja na umetnost, pre formiranja stava. Na taj način, sav moj rad koji znači umetničko delovanje, kreativni put, odvijao se s ove strane granice opredeljenja, odnosa prema životu, odnosa prema umetnosti.

Od tog momenta (ako je potrebno vreme, onda

Momčilo Krković

je to de-nenija) nisam odstupao od uverenja i stava da je bavljenje umetnošću najintenzivniji vid življenja i svi moji na-pori su bili usmereni na izbegavanje primamljivih isplati-vosti koje donose momenti i faze mode, i izgradivao sam, nekad primećeno, nekad neprimetno svoj način gledanja, svoj izraz u skulpturi.

Kao što sve mora da ima svoje korene, da bi imalo život, verujem da i moja skulptura ima svoje. Raduje me što oni ne polaze iz jednog mesta, možda se time zavaravam da su im sokovi životvorniji. Neki od njih dosežu do Egipta, drugi do staroameričkih kultura, a treći, za mane najvažniji, su oni koji su razarali postojanost naših starih srednjovekovnih građevina, pomerali iz ležišta stećke i kraj-putaše, činili napravljene u bedemima tvrđava. I ako mogu da govorim o bilo kakvom odnosu prama tradiciji onda je taj odnos izražen upravo u ovom crpenju sokova iz onoga što nije izrazito skulptura, već ono što bi moglo da se nazove lutanjem detinjstva po bedemima i stenama, po prostorima predela i predelima maže, lutanjem, po toku-vima epske suštine našeg i drugih naroda; saznanjem o snazi razorne moći umiranja i večnog otpora života. Ova saznanja čine moju stabilnost i verovanje u smisao onoga što radim.

Nikad nisam radio bez inspiracije, a inspiracija je za mene uvek bila kompleksno reagovanje na pojave i zbivanja u prošlosti i sadašnjosti, stav prema životu, želja da se nešto dokaže, odbrani, sačuva od zaborava. Moglo je da me inspiriše razmišljanje o životu i smrti, a isto tako i određen zahtev. Osećajnu podlogu za ovo omogućio je, mislim, odnos prema ratu uopšte i onome ratu koji je bio moja prva stvarnost doživljena svesno i odnos prema čo-veku suočenom sa tragedijama koje nije očekivao. Jer, ako je progonjeni čovek iščezavao iz života i ostavljao prazninu, ako su od materijalnih dobara ostajale ruševine i zgarišta, ako je čovek zaprepašćujuće poricao svoju su-štinu i zadivljujuće potvrđivao sposobnost da izraste iznad svojih moći, onda je sve to moglo da bude dovoljno jak povod koji je bio u stanju da utiče na formiranje mojih osnovnih etičkih načela. Stao sam osećajno na stranu poniženog čoveka, pa sam, u početku spontano, a kasnije svesno nastojao da nađem ono što je u njemu snaga, i dalje, da nađem vezu te snage sa otpornošću ljudskog dela. Na taj način sam došao, najpre u sebi, a kasnije u skulpturi, do sinteze tih elemenata. Iz, idejnog značenja onoga što me je pokretalo na rad rodila se i forma. Čovek u skulpturi za mene nije mogao više da bude splet mišića, on je postao građevina, bedem, stena, poistovećen je sa prirodnim elementima i arhitektonskim oblicima, - de-humanizirani čovek je pretvoren u humanizirani

kamen - to je sećanje na čoveka, njegova moguća transformacija, čovekova prisutnost u prirodi počev od fosila do tvorca svega postojećeg i ostataka svega što je postojalo.

Ovde nije mesto da se govori o praktičnim problemima, a van njih, znači u domenu stvaralačkog, zahteve i plastične i tehničke prirode nisam nikad odvajao kao nešto posebno. Bio sam uvek u stanju da sprovedem ideju i konceptiju, da oformim skulpturu kola je u datom momentu sazrela do rađanja. Nisam podlegao trci za materijalima. Mada kamen smatram kao najpogodniji materijal za svoju skulpturu, uveren sam da ni u nekom drugom ne bi izgubila smisao i vrednost ili pak da skulptura prestaje da bude skulptura ako iz bilo kojih razloga mora da živi svoj gipsani vek.

Sebe u našoj umetnosti vidim, a verujem da i drugi primene moje prisustvo.

U okvirima beogradskog kruga moje postojanje je primećeno uglavnom formalno. Za proteklu deceniju nisam primetio da je neko pokušao da me prihvati ili objasni, ali pošto to nije ulazilo u domen mojih pravih potreba, nisam se zbog toga osećao naročito podređen; mogao sam, u stvari, na miru da radim, bez potrebe da ispunjavam bilo čija predviđanja ili očekivanja. Ostao sam na taj način van krugova i grupa, nesvrstan, a to me u stvari raduje. Međutim, neki kritičari van beogradskog kruga učinili su mnogo više za afirmaciju moje skulpture. Navešću dve ocene bez komentara, jar one sobom znače komentar.

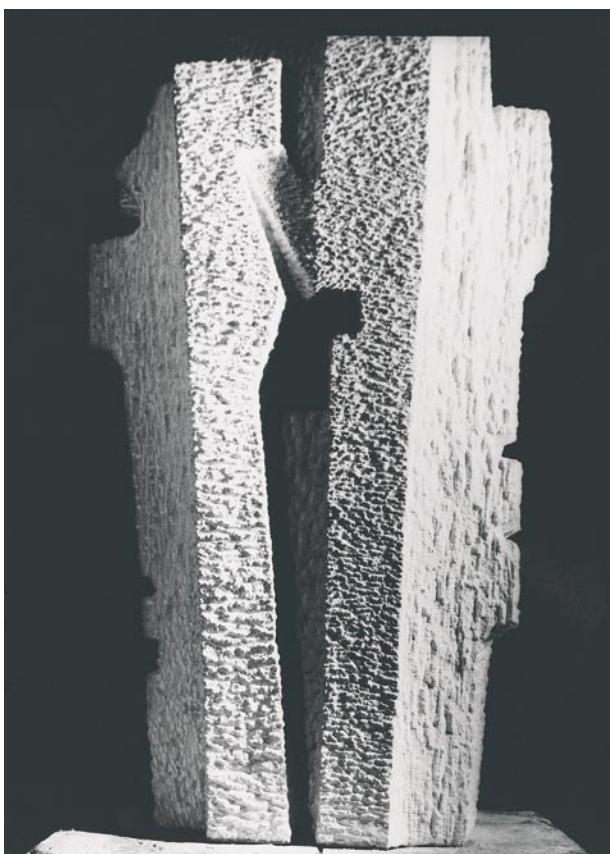
„Skulpture Momčila Krkovića, pa i one malog formata, djeluju monumentalno, ali ne i nametljivo. Istoču se svojim volumenom, izražavajući ponekad snagu i otpor, drugi put pad i klonulost, ali uvijek sa maksimalnim intenzitetom. Ta je snaga ponekad ekspresivna i buntovna, drugi put prigušena, kao sapeta ujednom nijemom protestu i grču. Neosporno je, Krković ima razvijen smisao za skulpturu monumentalnih razmjera. Međutim, ona nije lišena poetičnosti. Ta se poetičnost manifestira upravo u toj monumentalnosti, kontemplaciji, nekoj praškonskoj rustičnosti i osjećaju za mjeru, koju nalazimo u srednjovjekovnim reljefima i skulpturama naših anonymnih, pučkih majstora klesara.“

Skulpture Krkovića žive u prostoru i sa prostorom, kao da su sastavni dio tla, terena, zemlje na kojoj stoje; kao da iz nje crpe onu trajnu, biološku snagu koja ih čini živim i trajno aktuelnim...“ (Dr Boris Vižintin 1961. g., Mozaik, br. 11).

„Vrijedi pogledati izbliza jednu od spomeničkih solucijskih s beogradske izložbe koja je primila i veliko priznanje - i nagradu u natječaju, spomenik kikindskom

Momčilo Krković

partizanskom odredu 1965. god. Momčila Krkovića. Osjećamo tu skulpturu kao gigantske sklopove nataložene poput prirodnih formacija, poput konačnih oblika elemenata u prostorima vjekova. Više građena nego vajana, ona ne traži asocijaciju na organske forme. Pružanje nije pokret a rast nije napon unutarnjeg dinamizma. Fiksiran je na neki način upravo suštinski oblik, jezgrovit, menhirski jednostavan i nepokretan. Kao da forme pristižu tromo, sporo ali nezaustavno. Stepenju se, udružuju, uspinju u teškom, suzdržanom ritmu, streme uvis da zastanu zaustavljene vlasti – tom težinom, veličinom i postojanošću.

Snaga je tih aglomeracija u skladu omjera, u jasnom rastu, u sređenoj i čistoj kompaktnosti cjeline, u tektonskom miru i istinskoj veličajnosti. Neskrivena je Krkovićeva tendencija u maestozno i masivno – ali u pravoj mjeri. Ovaj umjetnik radi i misli na velike dimenzije i distance. Kao da se oko njegove plastike širi šutnja velikih prostranstava. Krković ističe elementarni osjećaj za vrijednost volumena i ikonsku ljubav prema formi. Ovako rudimentarna plastika, slična je pradavnoj plastici koja je nastala iz pravobitne potrebe za postavljanjem znaka u prostoru. U njegovim se skulptorskim simbolima poistovjećuje priroda i čovjek i veliča rast zajedničkog, organiziranog ljudskog djela – od prirode većeg po unutarnjoj snazi i sadržaju..."

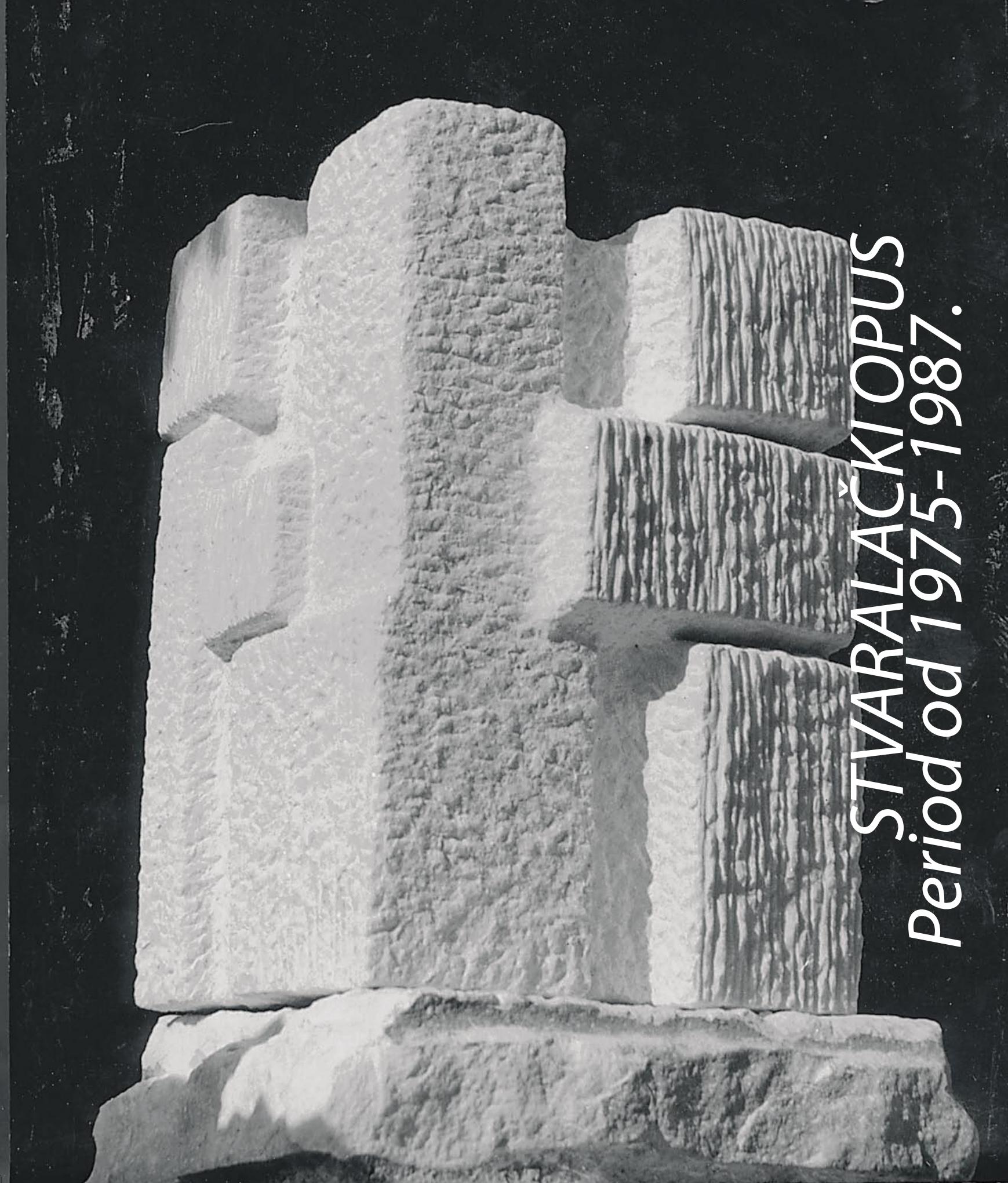
*Dr Vanda Eki 1966. g.
Novi list, br. 299, Rijeka
24. i 25. decembar 1966.*

?????????
Časopis Umetnost br.22, 1970.
Odgovori na pitanja
Lazara Lale Trifunovića

Momčilo Krković

STVARALČKI OPUS
Period od 1975-1987.

Period od 1975-1987. Ciklus "Čovek-grad"

Čovek – grad

"Grad raslojava čoveka, svog tvorca koji se odvojio od prirode, ali upija u sebe njegovo obliče i tako postaje čovekolik".

Ovom mišlju, kao istesanim u rečima, Momčilo Krković iskazao je samu poentu svoje skulpture. Čovekoliki grad - ili gradoliki čovek – jeste misaona i plastička inkarnacija te poente. Već deceniju i po svedoci smo kako se ona, u polaganom i na izgled jednolikom razvoju, ovapločeju u kamenu.

Možda se ranije u početku, Krkovićeva skulptura činila čitkijom u svom metaforičnom jeziku i razumljivijom u jednostavnosti svoje poruke no što se čini danas, ovde, u prostorijama salona Muzeja savremene umetnosti. Možda odveć pojednostavljeni, u prvo bitnom gledanju Krkovićev čovek – grad činio se prevashodno olicenjem snage, otpornosti, trajanja, nekog kamenom zaštićenog smisla što kao iza moćnih bedema koji se podižu naspram prolaznosti i ništavila, stiče moć da traje, da bude večan... Ali gle, vremenom otkrivamo zagonetnu dvosmislicu koju ovi naoko jednostavni oblici skrivaju u svojim sklopovima. Nije li grad, tvrđava sa svojim bastionima u isto vreme i kazamat čovekove slobode? Nije li čovek – grad postao sužanj svojih bedema?

Skulptura zaokupljena ovakvim sadržajima po prirodi stvari je monumentalna i iskaziva kroz urbane, arhitekturalne forme. Značajno je što Krković ni u jednom trenutku nije podlegao zabludi, da zaveden primamljivom digresijom, "kubistički" antropomorfizira te geometrijski modelovane oblike. Struktura njihova u osnovi je uvek apstraktna. Element grad utoj strukturi javlja se tek kao asocijacija, a element čovek kao metafora. Primat čisto plastičke ekspresije forme Krković pojačava rustičnom obradom površine, lišene detalja, oživljene vidljivim tragom dleta. Stoga izvesno, ove skulpture uzbudjuju pre svega kao izražajno obrađeni kameni blokovi, pa tek potom kao prenosnici simboličnih misaonica i poetskih zaveštanja.

Likovno i misaono prečišćena, Krkovićeva skulptura odiše zaista retkom jedinstvenošću u pogledu stila. Momčilo Krković je tipičan predstavnik one vrste stvaralača koji stalnost svoga umetničkog nivoa obezbeđuju maksimalnim korišćenjem mogućnosti jednog zatvorenog sistema izražajnih elemenata i simbola.

Momčilo Krković

Efikasnost takvog sistema, iako u suštini ograničenog i konačnog, veoma je evidentna, sve dok se ne javi znaci ponavljanja i stereotipije. Konkretno, u Krkovića, element grad-čovek koji se po pravilu ponavlja u svakoj skulpturi, kraj sve lucidnosti i invencije u pojedinačnim rešenjima, ne može uvek da zaobiđe zamku ponavljanja i senu monotonosti. Takva je sudbina svih vizija zatvorenog tipa, čega je Krković svakako svestan. Kao što je svestan i činjenice da se ta sudbina može izbeći samo po cenu odbacivanja celog sistema... Na takav potez, Krković nije spremam. Ne bez razloga. Jer jednostavni i efektni obrazac lepote do koga je došao, iako obilato crpe u mnoštvu skulptura i spomenika, još ovapločuje maštu ovog skulptora i podstiče njegovu misao. Krković pri tom obazirivo menja i svoju tipologiju forme. Metafora čovek-grad, ranije iskazivana kroz arhitekturalne forme arhaičkog, bedemskog tipa tvrđave, sada se javlja u formama koje po tipu više asociraju na metropolu. Tako jedinstvena i monumentalna masa tvrđave počinje da se razdužuje i pretvara u komplikovani ambijent cigurata. Analogno tome, raspada se i prvobitna simbolika otpora i postojanosti, podrivena nadmoćnim osećanjima bezizlaza, izgubljenosti i sužanjstva.

Đorđe Kadijević, 1975.

Autentičan svijet oblika

Skulpture Momčila Krkovića u salonu Muzeja savremene umetnosti u Beogradu

U genezi moderne srpske skulpture kiparu Momčilu Krkoviću trba da pripadne posebno mjesto. Ako je u pogledu pređenog puta bilo do sada dileme, ako je preko pojedinačnih ostvarenja u okviru kolektivnih izložbi sud ostajao nedorečen, nepotpun i možda maglovit, izložba u salonu Muzeja savremene umetnosti unosi korekturu u pozitivnom smislu. U programskoj orientaciji salona izložbe takvog tipa predstavljaju jedan od raison d'être njegovog postojanja.

Dr Vanda Ekl je izrekla 1966. sigurno najtačniji sud o prirodi Krkovićeve skulpture kada je pisala da su one "više građene nego vajane"... Dolazeći u veliki grad iz jednog sela na Baniji, preosetljiv kao svaki došljak na njegova arhitektonска ili urbana svojstva, Krković je gradio skulptorskiju viziju na sintezi podsvjesnih opservacija djetinjstva i svjesnog apsorbiranja arhitektonskih i konstruktivnih označenja velikih aglomeracija. O tom procesu autor je sam rekao: "Grad raslojava čovjeka, svog tvorca, koji se odvojio od prirode... Čovjek u tom

uzajamnom prožimanju, da bi opstao kao integralno bviće, spontanim naporom prerasta, ili se zatvatra, u tvrđavu, čime na određen način postaje gradolik".

Ne bih bio sklon da prihvatom klasifikaciju da "po konцепцији Krković pripada suvremenom shvaćanju figurativnosti, kako je zapazio jedan kritičar, jer antropološke osobitosti nekih djela ("Njegoš", "Početak oslobođenja" i sl.) samo su sekundarne pojave u odnosu na primarnost plastičnog govora. A, on je izgrađen, kako smo već rekli, na sintezi, čija je teza kamen, tretiran grubo i rustično kako to po pravilu čine kamenoresci.

Morfološki gledano, Krkovićeve skulpture su komponirane od kocki i kvadara, sažetih i tvrdo artikuliranih, s predilekcijom za monumentalnost. Više podsećaju na frgmente arhitekture i principe građenja u drevnim civilizacijama, nego na hladni ogoljene konstrukcije modernog doba.

Kada se nađu u brojnoj skupini, u njima ima ponavljanja, koja proistječe iz prirode oblika, iz morfološke ograničenosti, i to je vjerojatno davalо razloga primjedabma da su manirične. Kao kod svakog umjetnika, i kod Krkovića, postoje oscilacije i rezultati nisu ujednačeni, ali maniričnost treba odlučno odbaciti. Kao malо tko u njegovoј generaciji, momčilo Krković je izgradio autentičan svijet oblika, a time je stekao sva prava da mu do kraja ostane vjeran.

Henri Mur je pisao da svaka duhovna vrijednost ima svoju fizičku veličinu. Tu istinu; na obrnut način, manifestiraju djela u salonu Muzeja savremene umjetnosti. Svedena na galerijski format, gube od svoje primarne osebujnosti: monumentalnosti, kao kad se jezgrovite i snažne misli izražavaju šapatom.

Zoran Markuš, 1975.

???????????????????

Beograd, 16. jun 1975. GODINA XXVII BROJ 489

KNJIŽEVNE NOVINE

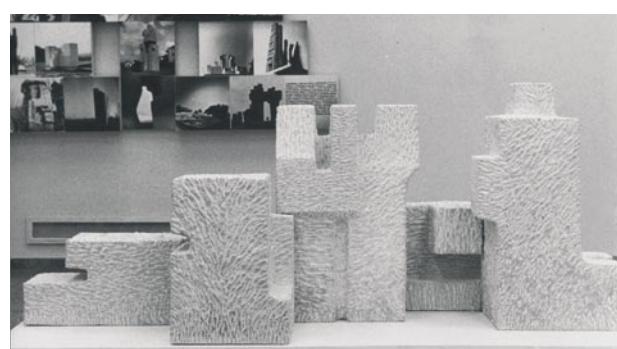
List za književnost i kulturu

Likovna umetnost

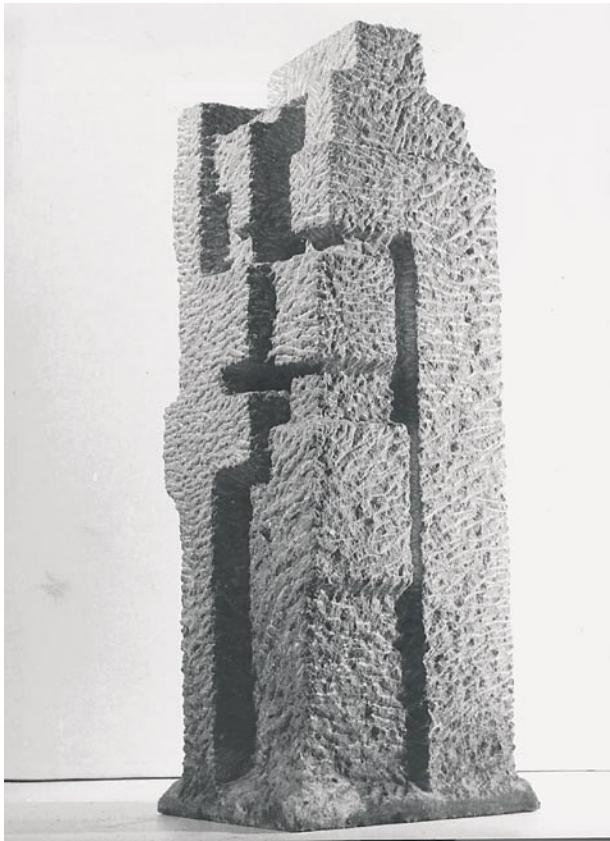
Krkovićeva skulptura sinteze

Momčilo Krković: Izložba skulptura, Salon Muzeja savremene umetnosti u Beogradu

Krkovićev koncept podrazumeva delo kao sistem autohtonih vrednosti elemenata, kao sistem kreativnog

Momčilo Krković

materijalizivana vizije sveta i ideje o čovekovoj situiranosti u jednom konkretnom svetu koji je ujedno i "sadržaj" kritičke svesti koja se suprotstavlja određenom redu stvari. Svaka skulptura je samo seo dela, etapa u procesu sazrevanja ideje, oblik koji označava stepen zrelosti ideje i emotivnu napetost pred njenim konačnim razrešenjem. Taj sistem građen je, sjedne strane, na redukciji: od ljudske figure, kao osnovnog inspirativnog modela, ostali su samo daleki odjeci u rasporedu i ritmu masa arhitektonski koncipiranih, dok je s druge strane redukcija označavala svođenje grada, kao urbanog, tehnokratsko-košmarskog, kostruktivno-dinamičkog konglomerata na prepoznatljive elemente ljudske figure. Zato su Krkovićeve skulpture i "gradolike" i "čovekolike" u isti mah, one su sinteza ta dva elementa ne samo po svom vizuelnom statusu, nego u ideji kao posledici određene filozofije, određenog pogleda na svet. Zato u njegovom delu nema onog "retoričko-ilustrativnog problema" koji se može zapaziti u jednom krilu savremene srpske skulpture koja se bazira na gestu i "psihološkoj" čitljivosti. Njegovi spomenici i brojni projekti spomenika lišeni su iskušenja formata, fizičke dimenzije nisu njegov bitan problem: monumentalnost je prirodni oblik Krkovićeve skulpture, oblik njene egzistencije, ontološka kategorija ako se tako može reći, a ne karakteristika formata ili gesta.

Krković kao da vodi dijalog sa jednim širim konceptom evropske skulpture danas. Klasičan uobradi i materijalu on je moderan u zahvatu u materiju koja sadržajno uslovjava delo. On je optimista, graditelj. Kada govori o čoveku govori uvek tako kao da govori o gradu, ili obrnuto. Čovek i grad se uzajamno narušavaju. Oni su integralni deo celine ove naše civilizacije, sa svim onim sadržajima koji je određuju po specifičnosti. To uzajamno narušavanje u stvari je svojevrsna renesansa i novog čoveka i novog grada. Čovekovo otuđenje od prirode nije nužno i njegovo otuđenje od samog sebe. Suština čovekova, njegova priroda feniksa, ostala je netaknuta. On se preobražava ali samo u oblicima koji mu daju nove veze sa svojim vremenom. Antropomorfizam u konceptu Krkovićeve skulpture samo je oslonac i podsticaj u težnji da se prevaziđe prolazno, vremenski uslovljeno, efemerno.

Oblak, masa, ritam, dimenzija, obrada površine – svi ti formalno – vizuelni elementi Krkovićeve skulpture sprovedeni su tako dosledno da su svedeni na jedan znak, jedno osnovno značenje. Njegovo delo je i skulptoralno i arhitekturno, rašeno u jednom širokom geometrijskom konceptu, rođeno i rađeno iz jedne stvaralačke ideje, ali u definiciji te ideje sadržani su ogromni rasponi od praistorijskog menhira do bezi-

menih naših majstora nadgrobnih spomenika.

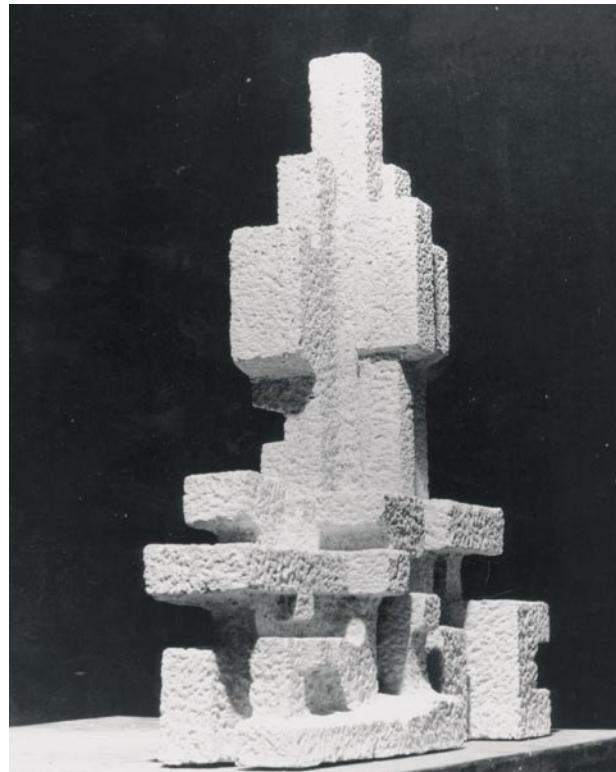
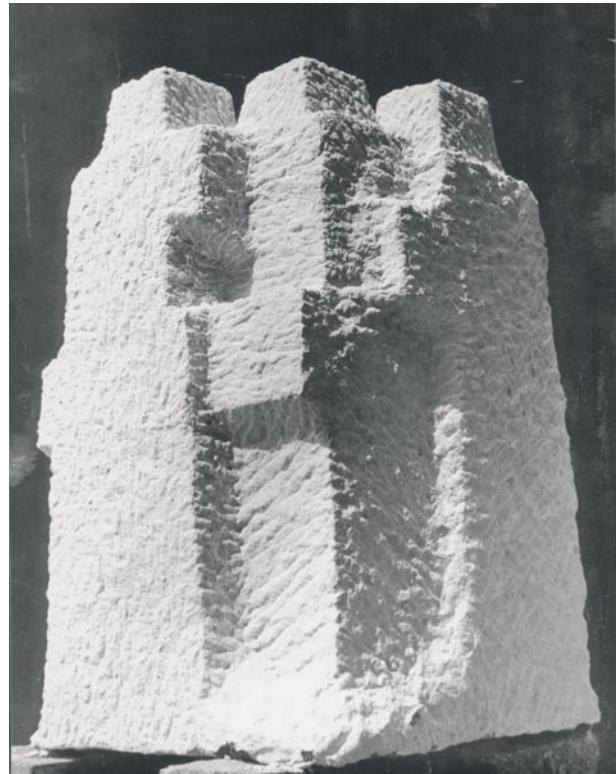
Sintetičnost je, dakle, drugi prirodni oblik Krkovićeve skulpture. Sinteza kao rasponi duhovnih granica u fokusu jake usmerenosti na problem smisla egzistencije, ali i kao temporalna kategorija, kao unutarnje sažimanje iskustva u neobuhvatnim vremenskim dimenzijama. Ta sintetičnost je Krkovićevu skulpturu dovela na ivicu asocijativnog pa i apstraktnog: to je prirodni put razvijanja forme od ideje do znaka, od oblika do određenog značenja.

Sreto Bošnjak

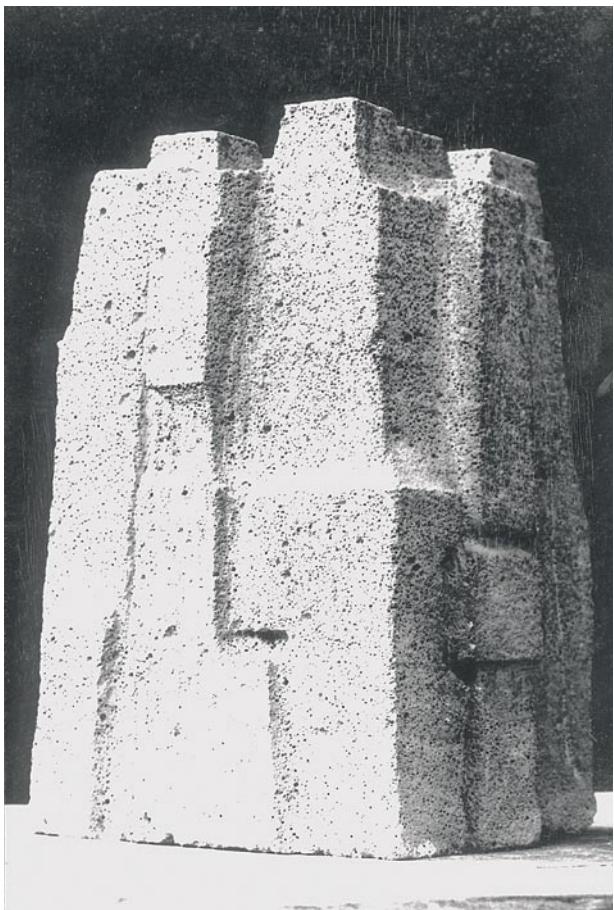
Već ovlašan pogled na stvaralačko - radnu biografiju Momčila Krkovića pokazuje jednu od bitnih odlika njegovih vajarskih preokupacija: on teži monumentalnom, arhitekturno-graditeljskom definisanju oblika u prostoru. Njegova skulptura je prevaš-hodno spomenička, memorijalna, javna, svojevrsna kategorija stvaralačke svesti izrasla iz onog što nazivamo duhom vremena. De-setak realizovanih spomenika i niz nagrada i otkupa na mnogim konkursima u zemlji i inostranstvu otkrivaju baš tu tendenciju prema monumentalnom, sintetičnom, složenom prožimanju ideje i vremena: oblik je, u Krkovićevom konceptu, kontrapunkt duha suočenog sa izazovima sveta u kojem živimo. Zato i projekti, u manjim dimenzijama, otkrivaju tu osnovnu prepostavku Krkovićeve skulpture: monumentalnost.

Spomenik zahteva trajnost kao jedinstvo materije i ideje. On je obeležje sudbine koja uslovjava kongruenciju formalnih i sadržinskih elemenata dela, njegovu smisao usaglašenost sa »prirodom« - istočijskim događajem, izuzetnom ličnošću, episkim sadržajem. Ali spomenik je i autonomno umetničko dolo koje se rađa i živi po svojim vlastitim zakonima. Zato Krkovićev opus u celini možemo i moramo pratiti po dve osnovne egzistencijalne linije: poetsko-estetickoj i funkcionalnoj. Po prvoj, on je vajar koji uporno traga za vlastitom sintaksom i stvara dela retke estetičko-idejne celovitosti i originalnosti. Po drugoj, njegova skulptura je rasla (i raste) u stalnom približavanju potrebi da bude deo vremena, njegove svesti i savesti i njegove osećajnosti. Tako je ona počela da prerasta u simbol trajnosti, čvrstine i snage.

Već je ranije konstatovano da je Krković vajar specifičnog jezičkog i medijskog usmerenja, stvaralač koji više od dve dece-nije traga za vlastitom definicijom oblika u kontekstu aktuelnih umetničkih stanja i kretanja. Kritika je odavno uočila činjenicu da Momčilu

Momčilo Krković

Krkoviću pripada posebno mesto u razvoju mderne srpske (i jugoslovenske) plastične umetnosti. Danas je njegovo delo prepoznatljivo već na prvi pogled: ono živi svojim posebnim ritmom, svojom etičko-estetičkom situacijom, originalnom materijalom i oblikom. I - što je najvažnije svojom izvornom idejom.

Osnovni Krkovićev materijal je kamen, prirodni ili liveni. Kamen - zbog trajnosti i zbog mogućnosti koje pruža u obradi. Osnovni oblik - pravougaona masa u prostoru, ali ne jednostavna, svedena na apstraktни znak, vec ritmički uvedena u složeni ansambl skulpture. Ako je na početku svoje skulptorske aktivnosti i polazio od svojevrsnog antropomorfnog koncepta, težeći da u ljudskoj figuri otkrije principe po koji-ma se može vajarski osmislitи ideja-oblik, on je veoma brzo krenuo putem redukcije i sinteze. Već 1960, povodom izložbe Krkovićevih skulptura u Varšavi, kritičar Božena Kovalska piše: "Pored tih neospornih aluzija na figurativnost, ovi radovi su tako da-leko od uzora prirode da stoje skoro na granici čistog apstraktног plastičnog mišljenja". Razume se, kategoriju »apstraktног« ovde treba shvatiti uslovno. Ako je forma senzibilna, materija duhom oplođena, a cela skulptura usaglašena sa idejom, onda je ona jednostavno - konkretno umetničko delo, izraz odnosa stvaralačke svesti prema složenim sadržajima vremena. Taj prezentativni, autonomni karakter dela, ta nje-gova osobina da bude »priroda u prirodi«, nužno ga lišava imitativnosti, neinventivne dekorativnosti ili deskripcije. Svedena na suštinu, na ono jedno jedino »svedočenje u svetu«, ona postaje deo sveta jer je nje-gov znak i znamen. Zato je tematski sloj u Krkovićevoj skulpturi sekundaran, svaki oblik naracije i »prepoznatljivosti« sa nečim van nje same suvišan. Ona je simbolična po meri svoje usaglašenosti sa idejom koja je i povod i razlog postojanja dela.

Svaku Krkovićevu skulpturu posebno treba posmatrati kao deo dela, kao etapu u procesu sazrevanja ideje i njenog preobražaja u oblik koji označava stepen zrelosti stvaralačke misli.

U čisto jezičkom smislu, Krković kao da vodi dijalog sa jednim širim konceptom savremene evropske skulpture. Klasičan u obradi i materijalu (on modeluje i kleše kao pravi zanatlija), ali sasvim savremen u za-hvatu u materiju kojom sadržajno oprav-dava delo. To je skulptura snage, dinamič-kog rasta i ikonske jednostavnosti. Krković je optimista, graditelj. Kada govori o čoveku, on govori o njegovoj ikonskoj vezanosti za vreme, za smisao trajanja. Čovek je integralni deo celine naše civilizacije koja teži da dosegne krajnje granice smisla. Čovekovo otuđenje od prirode (njegova u-slovljenošć gradskim ambijentom) nije nužno i otuđenje od sebe

samog. Suština čovečkova, njegova priroda feniksa, ostala je ne-taknuta. On se preobražava ali samo u oblicima koji mu daju nove veze sa svojim vremenom. I tako se krug zatvara: delo počinje čovekom, prolazi kroz slojeve vremena i vraća se čoveku.

Oblik, masa, ritam, dimenzija, obrada površine - svit formalno-vizuelni elementi Krkovićeve skulpture sprovedeni su tako dosledno da su zaista svedeni na jedan znak, jedno osnovno značenje. Njegovo delo je, to treba ponoviti, i skulptoralno i arhitekturalno, rođeno i rađeno iz jedne stvaralačke ideje, ali u definiciji te ideje sadržani su ogromni rasponi, od praistorijskog menhira do bezimenih naših majstora nadgrobnih spomenika. Zbog toga ono ima i svoju sadošnjost i svoju budućnost, lepotu osmišljenog trajanja kroz vreme. U nama i za nas.

Sreto Bošnjak
IZ KATALOGA IZLOŽBE SKULPTURA I PROJEKATA
PETRINJA, DOM KULTURE "MOŠA PIJADE", 18-28.09.1980.

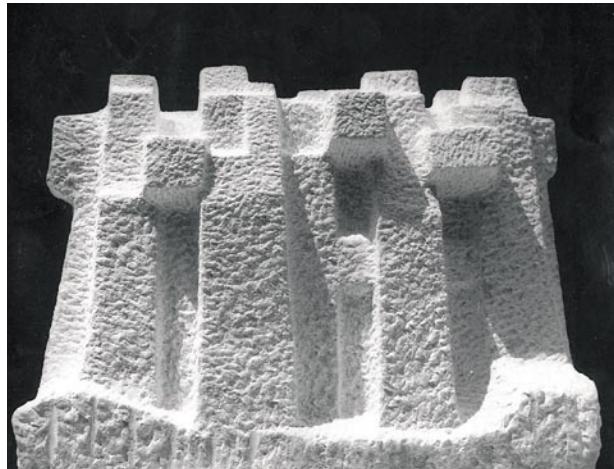
I u komornim dimenzijama, ova skulptura odaje primisao na otvoren prostor. Elementarni sklopovi akad. kipara Momcila Krkovića izrastaju iz tla i zadiru u nebo, u jedinstvu ili u oporbi prema prostoru. Unose u prirodu misao o tektonskoj ravnotezi, o plastičnoj punini kamenih blokova i o ikonskom smislu njihove rasčlambe.

Možda je pred nama kristalizacija koja je ishod tisućljetnih permutacija materije - ili pak trenutak najviše razvijene svijesti u kojoj je dozreo osjet skладa i reda. Racionalna spoznaja (koja nije i bez emotivne motivacije), o temeljnoj definiciji oblikovnosti. Stanje, u kojem je ukršteno i trajno i trenutno, i konačno i promjenjivo.

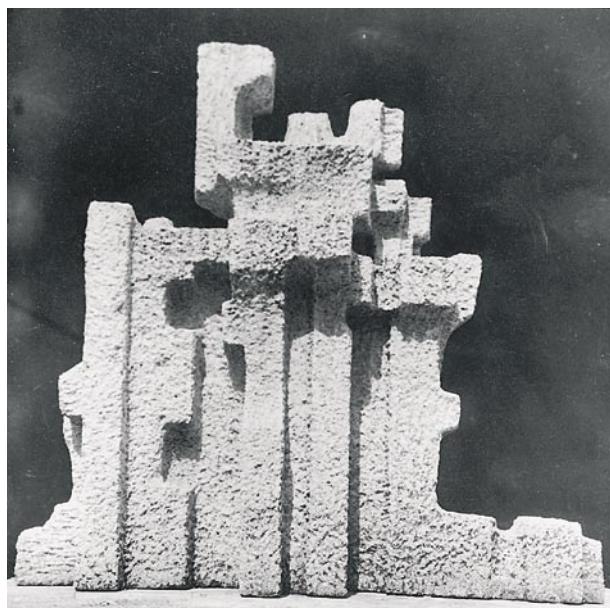
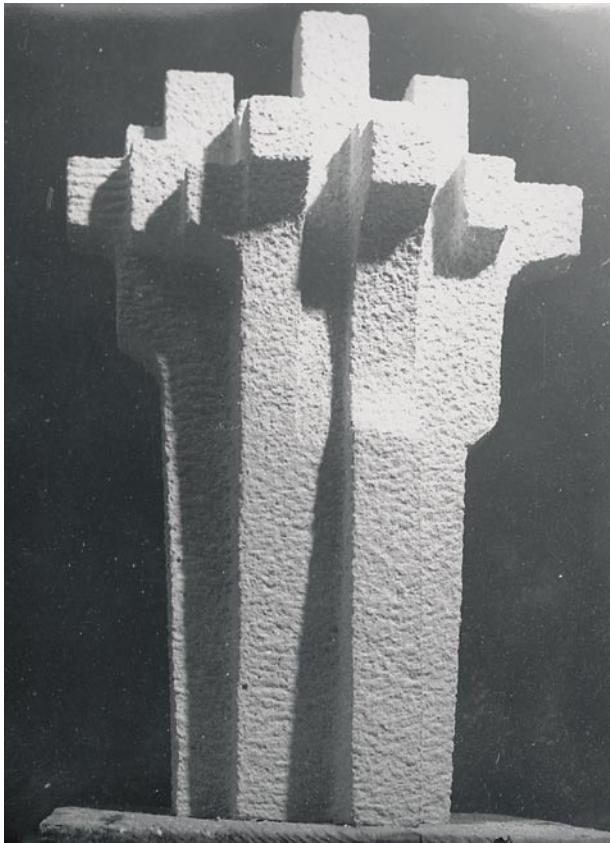
U toj skulpturi počiva organski praprincip gradnje - arhitekturalnost u kojoj se identificira graditeljski sadržaj i plastični izraz. Statični, postojani blokovi osmišljeni su primarnom artikulacijom. Njihova sabijena masa kao da je nataložena i raščlanjena elementarnim, prirodno predodređenim pomacima.

Specifičnu ekspresiju Krkovićeve skulpture nosi snaga kubičnih počela, strogost njihovih odnosa, čvrstina i napetost oblikovanja, odlučnost ritmičkog suslijeda. Nosi tu izražajnost i drama dubokih sjena, oštrih rascjepa i nenadanih probaja. Nosil je i vibracija površine.

Komunikativnost Krkovićeve skulpture nije u otkrivanju figuralnih i simboličkih aluzija, jer je posve lišena literarne ekspozicije. Njena veličajnost nije maski-

Momčilo Krković

rana patosom, njena koncepcija koherentnost nije zamorena prihvaćenim likovnim sloganima.

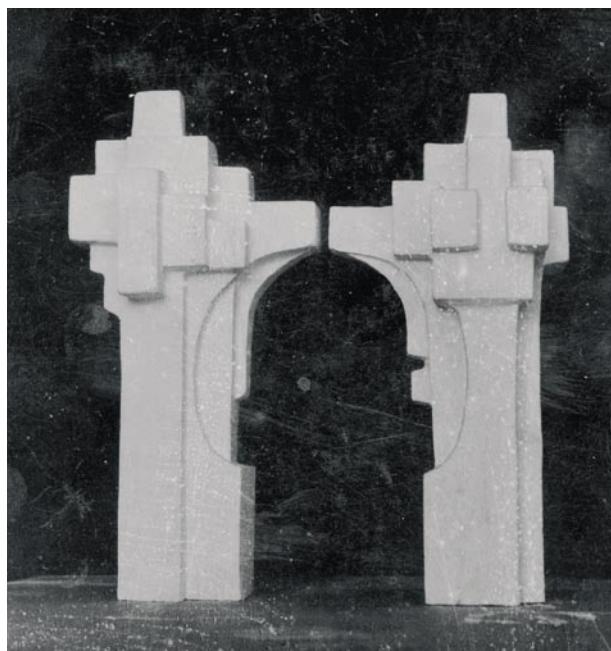
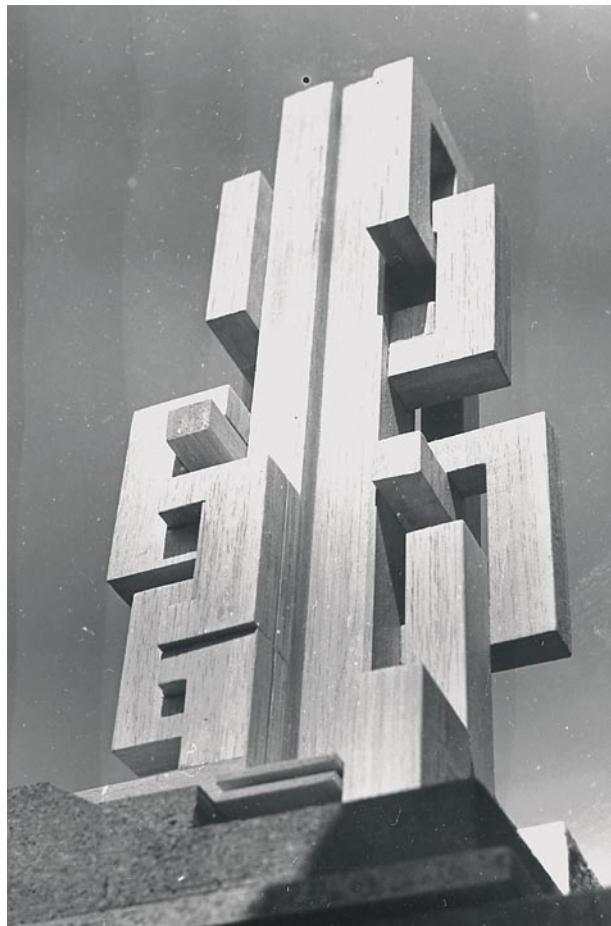
Ove kipove afirmira u vijek nova valorizacija volumena i razgovjetne plastične misli, jasnoće i suglasnosti u razvoju forme, čistoća njenog prostornog tijeka. Momčilo Krković u impozantnom kontinuitetu slijedi svoje usmjerenje i obilježuje svoj autentični stvaralački prostor dosljednim oblikovnim odlukama. Postojano jača udarnu moć monumentalnog bloka, sažeto bogatstvo njegove plastične organizacije, produbljuje mehanizme rasta i razrastanja. Nastaju skulpture s maksimalnom likovnom funkcionalnošću u skladu razmjera, u sustavu razrade, u plastičnom izrazu.

Doživljaj je trajan: pred nama je svečanost plastične gradnje.

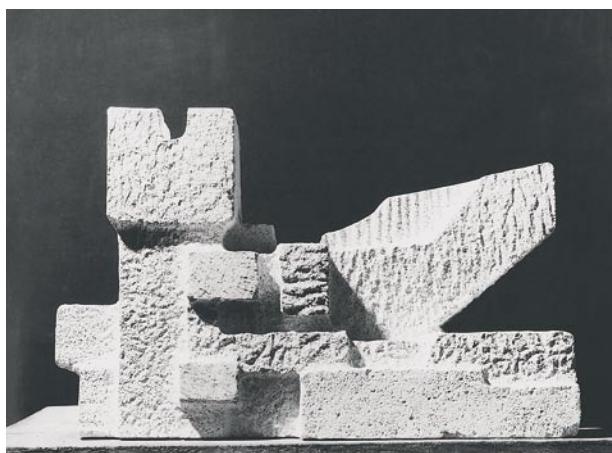
Dr Vanda Ekl

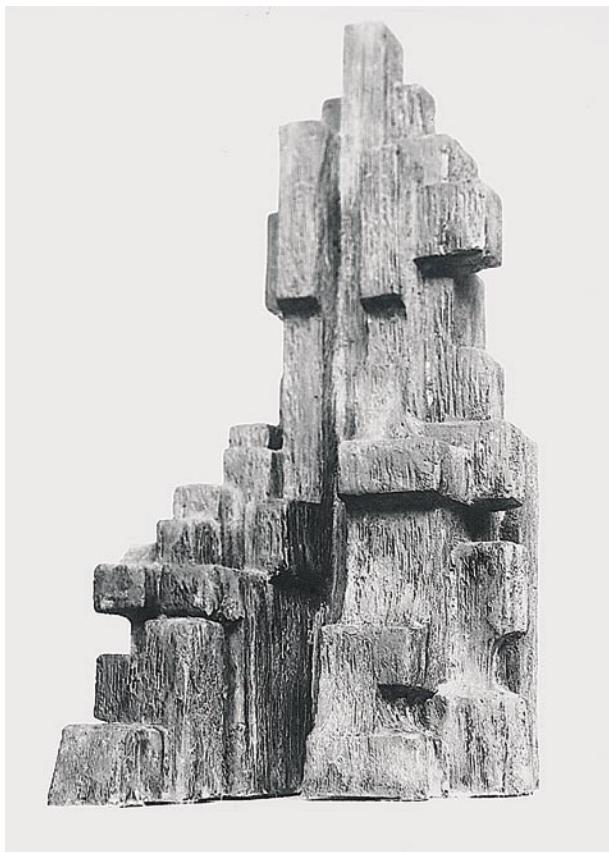
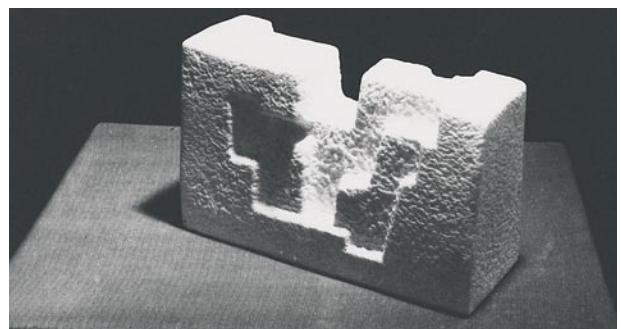
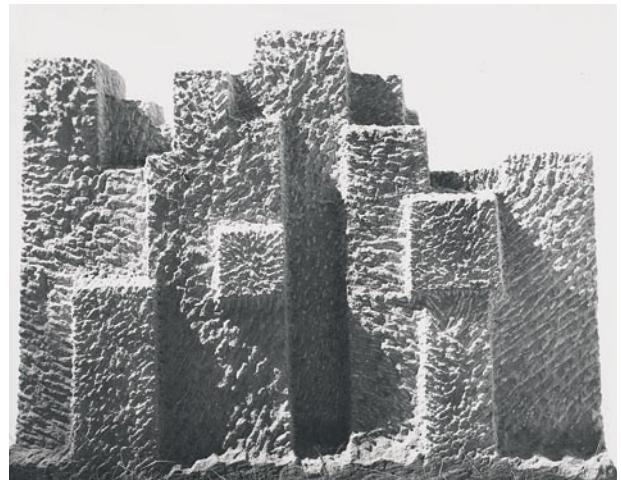
Momčilo Krković

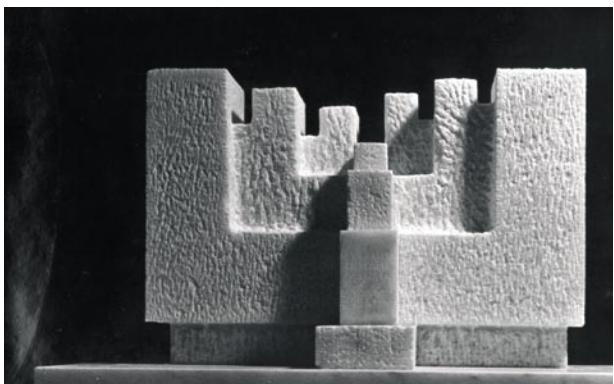
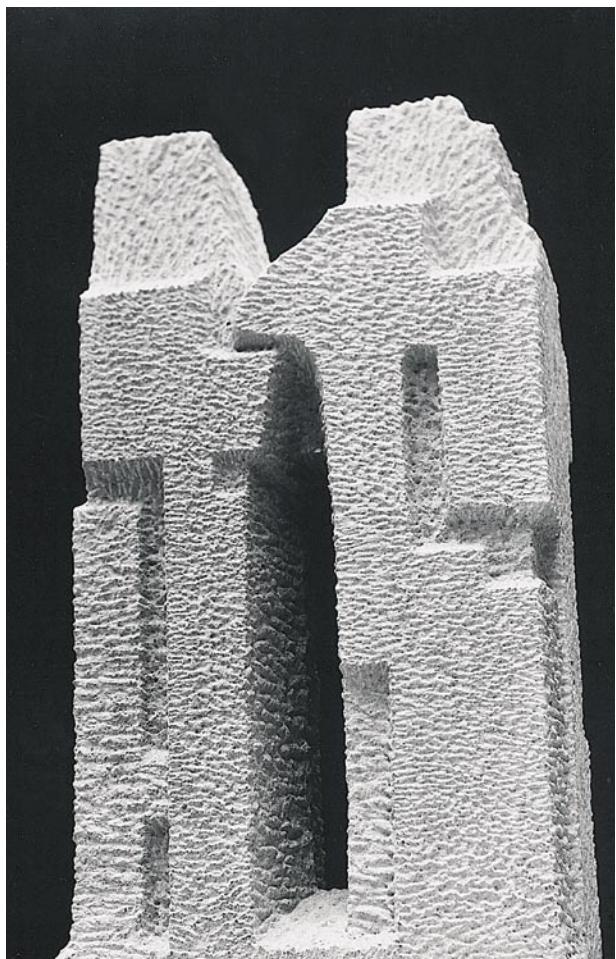
Momčilo Krković

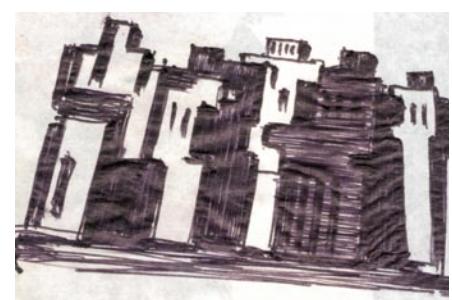
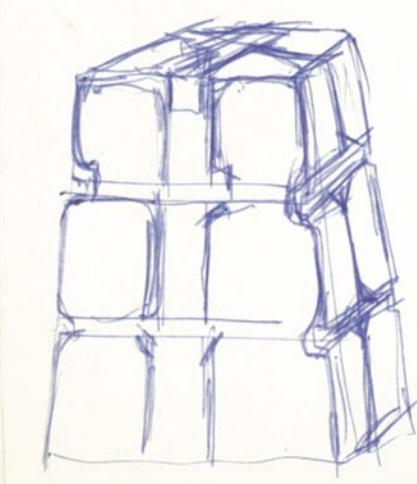
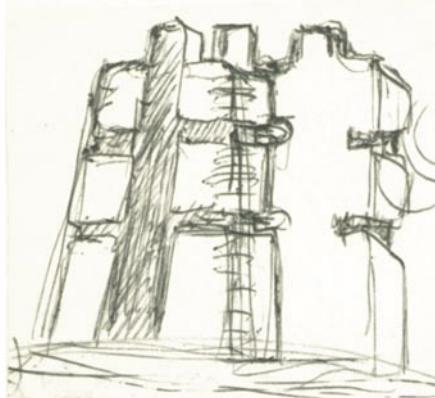
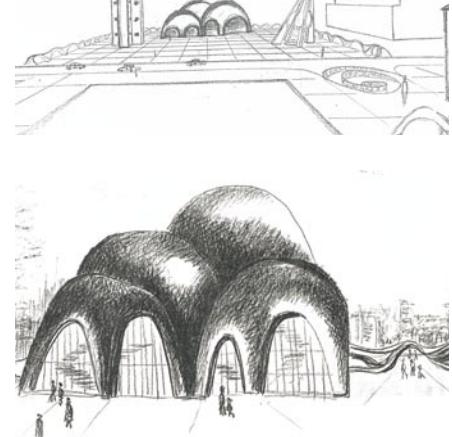
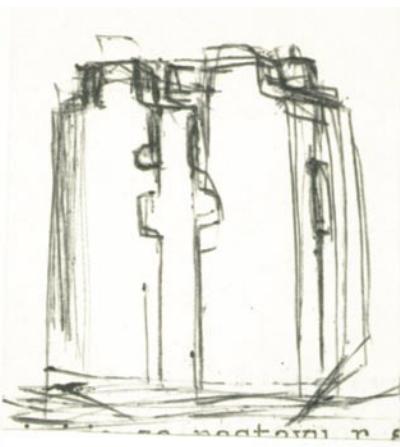
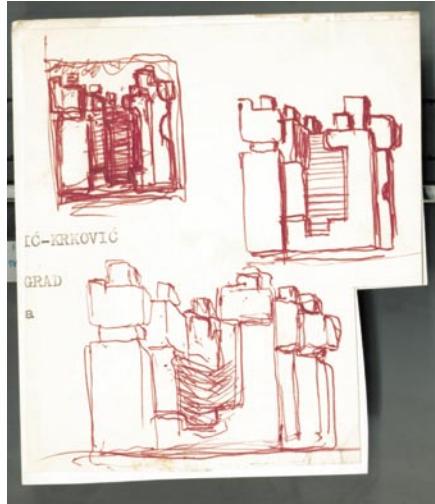
Momčilo Krković

Momčilo Krković

Momčilo Krković

ŠTĚVARALÁČKI OPUS

Period od 1987-1997.

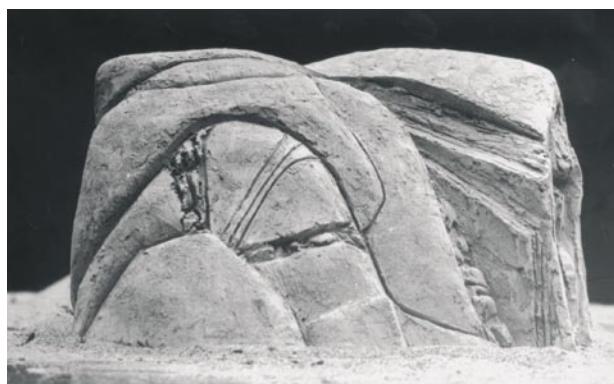
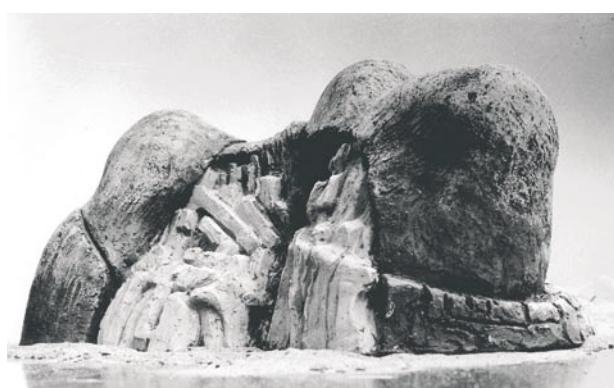
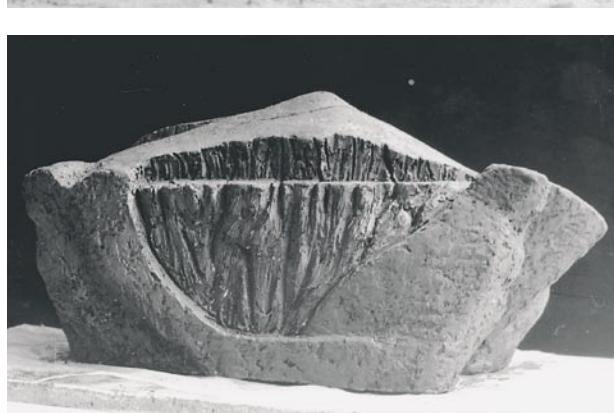
Period od 1987-1997. Ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

Već više od trideset godina Momčilo Krković je svojim dešlom prisutan u savremenoj srpskoj i jugoslovenskoj skulptorskoj umetnosti. On je jedan od onih stvaralača koji su retkom doslednošću i ubeđenošću branili i razvijali oda-brani koncept, jednistvom stila, ideje, metoda i funkcije dela. Ostvario je impozantan opus i nametnuo se kao specifična stvaralačka ličnost jasne poetičko-estetičke usmerenosti.

Njegova dela prepoznatljiva su na prvi pogled.

Ali, sasvim neočekivano, u zenitu stvaralačke zrelosti, on čini radikalni zaokret - upušta se u novu avanturu, da hrabrošu i slobodom iskuša drugu stranu (ili druge strane) svog bića i na svetlost izvuče nove oblike i sadržaje. I to više nije eksperiment koji se odvija u zatvorenom prostoru ateljea već celovit izraz stvaralačke volje, čin stvara-nja i zatvoren radno-stvaralački sistem. No, da bi se jasnije uočila promena do koje je došlo u njegovom radu, pokušaćemo ukratko da ukažemo na neke od osnovnih karakteristika njegove prethodne faze.

U umetnički život Krković je stupio još 1950. dakle u jednom prelomnom, izuzetno značajnom trenutku za jugoslovensku umetnost. ali, njegova prava stvaralačka biografija počinje negde krajem šeste decenije, po povratku iz Poljske, gde je proveo godinu dana na specijalizaciji. Relativno brzo izgradio je svoj stav i misao o suštini umetnosti. "Kao što sve ima svoje korene, pisao je sam Krković 1970, da bi imalo život, verujem da i moja skulptura ima svoje. Raduje me što oni ne polaze iz jednog mesta, možda se time zavaravam da su im sokovi životvorniji. Neki od njih dosežu do Egipta, drugi do staroameričkih kultura, a treći, za mane najvažniji, su oni koji su razarali postojanost naših starih srednjekovnih građevina, pomerali iz ležišta stećke i krajputaše, činili naprsline u bedemima tvrđava. I ako mogu da govorim o bilo kakvom odnosu prema tradiciji onda je taj odnos izražen u ovom crpenju sokova iz onoga što nije izrazito skulptura, već ono što bi se moglo nazvati lutanjem detinjstva po bedemima i stenama, po prostorima predela i predelima mašte, lutanjem po tokovima epske suštine našeg i drugih naroda; saznanjem o snazi razorne moći umiranja i večnog otpora šivota... Stao sam osećajno na stranu poniznog čoveka, pa sam, u početku spontano, a kasnije svesno nastojao da nađem ono što je u njemu snaga, i dalje da nađem vezu

Momčilo Krković

te snage sa otpornošću ljudskog dela. Na taj način sam došao, najpre u sebi, a kasnije u skulpturi, do sinteze tih elemenata. Iz idejnog značenja onoga što me je pokretno na rad rodila se i forma. Čovek u skulpturi za mene nije mogao više da bude splat mišića, on je postao građevina, bedem, stena, poistovećen je sa prirodnim elementima i arhitektonskim oblicima, - dehumanizirani čovek je pretvoren u humanizirani kamen - to je sećanje na čoveka, njegova moguća transformacija..."

Formalno stilski, jedna od bitnih karakteristika tih njegovih skulptura je u težnji ka monumentalnom, arhitekturno-gradičkom definisanju oblika u prostoru. Njegova skulptura je prevashodno spomenička, memorijalna, koncipirana za otvorene prostore: desetak realizovanih spomenika i niz nagrada i otkupa na mnogim konkursima u zemlji i inostranstvu otkrivaju baš tu tendenciju prema monumentalnom, sintetičnom, složenom prežimanju ideje i vremena; oblik je kontrapunkt duha suočenog sa izazovima sveta u kojem živimo. Zato i projekti u manjim dimenzijama otkrivaju tu osnovnu prepostavku Krkovićeve skulpture - monumentalnost. Spomenik zahteva trajnost kao jedinstvo materije i ideje. On je obeležje sADBine koja uslojava kongruenciju formalnih i sadržinskih elemenata dela, njegovu smisao usaglašenost sa "prirodom" - istorijskim događajem, izuzetnom ličnošću, episkim sadržajem. Ali spomenik je i autonomno umetničko delo koje se rađa i živi po svojim vlastitim zakonima. Zato Krkovićev opus pre ove poslednje faze možemo (i moramo) pratiti po dve osnovne egzistencijalne linije: poetsko-estetickoj i funkcionalnoj. Po prvoj, on je stvaralač koji uporno traga za vlastitom sintaksom i stvara dela retke estetsko-idejne celovitosti. Po drugoj, njegova skulptura je rasla u stalnom približavanju potrebi da bude deo vremena, njegove svesti i savesti i njegove osećajnosti. Tako je počela da prerasta u simbol trajnosti, čvrstine, otpora i snage. ▶

Osnovni Krkovićev materijal bio je kamen, prirodni ili liveni. Osnovni oblik - pravougaona masa u prostoru, ali ne jednostavna, svedena na apstraktni znak, već ritmički uvedena u složeni ansambl skulpture. Na početku je insistirao na izrazitijem antropomorfnom konceptu, težeci da u ljudskoj figuri otkrije principe po kojima se može prostorno osmisiliti ideja-oblik čoveka-tvrđave. Redukcija je bila prirodni put do sinteze, tako da je već 1960, povodom njegove prve samostalne izložbe u Varšavi, kritičar Božena Kovalska i mogla konstatovati: "Pored tih neposrednih aluzija na figurativnost, ovi radovi su tako daleko od uzora prirode da stoje skoro na granici čistog apstraktnog plastičnog mišljenja". Kategoriju "apstraktnog" ovde

treba shvatiti uslovno jer u Krkovićevoj koncepciji ideja čiste apstraktne umetnosti nije bila dominantna: kroz nju se stalno provlačila asocijativna veza sa čovekom i njegovim svetom. Ali prezentativni, autonomni karakter dela, njegova osobina da bude "priroda u prirodi" lišava ga imitativnosti, neinventivne dekorativnosti i površne deskripcije. Zato je tematski sloj u Krkovićevoj skulpturi teško čitljiv i kada je prisutan, naracija odbačena a težište stavljeno na simbolički karakter forme.

To je skulptura snage, dinamičnog rasta i iskonske jednostavnosti. Zaključivši ovaj veliki ciklus čovekolikih i gradolikih skulptura, Krković je iznenada otvorio drugi, drugačiji ne samo po sintaksi već i po semantičkoj osnovi.

Ranija skulptura mogla se svesti na svoju osnovnu simboličku funkciju i svrstati u određenu stilsko-potetsku grupu. U njoj je sadržana kompleksna ali jasno usmerena ideja o sintezi unutarnjeg i vanjskog prostora u funkciji monumentalnosti. Njihova geometrijska pravilnost, u simetričnom ili asimetričnom rasporedu pravougaonih površina i kubusa, otkrivala je stroge principa građenja arhitekturnog tipa. Međutim, kada Krković kaze "čovekoliki grad" ili "gradoliki čovek", "čovek tvrđava", on nema na umu neku moguću ideologizovanu estetičku ideju o čoveku kao vrhu piramide sveopštег progresa. On je tražao za vlastitim identitetom kroz delo, za "logičkom" jezičkom strukturu i građom kojom je gradio prostore unutar dela ali i prostore svoje upitnosti i kreativnosti. U tim prostorima ne vrede "posredovana iskustva", iskustva tuđih činjenica i otkrića, ne vrede ni tuđe istine, jer istina je i različitost od istine, kako bi rekao pesnik Miodrag Pavlović. Ti prostori su jedini istinski izvori jezičkih oblika, duhovni pejsaži u kojima nema prioriteta jer sve je u njima suština. Uprkos istoriji (i istoriji umetnosti) koja teži da utvrdi zavisnost sadržaja umetničkog dala od sadržaja vremena u koome je nastalo i da tu zavisnost proglaši bitnim faktorom kreativnog čina, totalitet umetničkog dela, njegova unutarjna struktura, zavisi od "totalnog iskustva" autora, od onoga sto on jeste u sebi, kao ukrsnica različitih vremena ili kao svedok jednog jedinoj velikog Vremena. Autentičnost dela ne izvodi se iz njegove stilske, trendovske ili ideološke pripadnosti.

Tesko je reći koliko su dosadašnje definicije ranijeg Krkovićevog dela uspele da označe njegovu posebnost, formalno-stilsku i jezičko-sadržinsku, ali je činjenica da je ono bliže mogućnosti uklapanja u neke od aktuelnih umetničkih tendencija posle drugog svetskog rata od ovih skulptura i crteža koji su nešto drugo po formi, po duhu, ideji i materijalu.

Momčilo Krković

Šta se ustvri desilo?

Koji su se to novi prostori otvorili u duhu vajara? Većina ranijih analitičara Krkovićeve umetnosti verovala je u ne-promenjivost njegove skulptorske poetike: promene se mogu dešavati u duhu istih principa, u znaku geometrijskog građenja antropomorfnih oblika, volumena i mase, u varijacijama koje će određivati njegova imaginacija. Krković je veoma rano postavio jasan skulptorski problem, znao je njegove mere, poreklo svoje inspiracije. U jednom razgovoru koji je vođen na III programu Radio Beograda 1976, on je između ostalog rekao: "u jednom momentu došao sam do spoznje da u skulpturi više ne mogu da nastavim ono što sam kao tradiciju usvojio. Ustvari, osetio sam da sam neobično vezan za čoveka i za probleme čoveka u životu, ali sam isto tako osetio da taj čovek više zbilja ne može - makar u onome što će ja da radim da bude splet mišića, taj čovek je, u mojim mislima, u mom radu, počeo da postaje ono sto je za mene suština čoveka. Postao je jedna snaga bez obzira na to što čovek može da bude i slab, postao je jedan otpor, bez obzira što čovek može i da padne. Iz toga je, čini mi se, proizašla i forma moje skulpture. Jer, ako je čovek u stanju da izgradi prvo sebe kao tvorca i zatim kao tvorac da izgradi sve ono što njemu služi i čemu on služi u životu, onda je on morao na neki način da postane čovek-tvrđava." I malo dalje: "Međutim, kada je došlo do prelomnog elementa u odabiranju koncepcije, odnosno onog izuzetnog i svetlog trenutka, kada sam prestao da taložim, kada sam želeo da nešto iskažem, tada je to pitanje dobilo i svoju određenu formu. Mogu da kažem bez ikakvog ustručavanja, bez ikakve štete po sebe, čini mi sa, da sve vreme, pa ni dana današnjeg, nisam u potpunosti svestan onoga što će učiniti. Ja uopšte ne znam šta će sutra da napravim. Međutim, postoji jedna nit, postoji jedan lajt-motiv koji mene verovatno vodi, koji mene održava, koji mi omogućuje da idem od skulpture do skulpture i da ih povezujem u jedan... moj niz, neki svoj lanac, kariku po kariku."

Malo je u našoj savremenoj umetnosti tako programski jasno iskazanih stavova kao što je ovaj Krkovićev, ali i sumnje u moć racionalnog praćenja procesa finalizacije dela. Taj tračak sumnje, to odsustvo potpune izvesnosti u odnosu na volju, htenje i ishod kreativne akcije, otvaraju i novu mogućnost u obnavljanje ideja i stvaranje prostora za njihovu realizaciju.

I kritičar Đorđe Kadijević, pišući o izložbi Krkovićevih skulptura priređenoj u Salonu Muzeja savremene umetnosti u Beogradu 1975, naslutio je neke od dilema Krkovićeve umetnosti: "Momčilo Krković je tipičan predstavnik one vrste stvaralaca koji

stalnost svog umetničkog nivoa obezbeđuju maksimalnim korišćenjem mogucnosti jednog zatvorenog sistema izražajnih elemenata i simbola. Efikasnost takvog sistema, iako u suštini ograničenog i konačnog, veoma je evidentna, sve dok se ne jave znaci ponavljanja i stereotipije. Konkretno, u Krkovića element gradčovek koji se po pravilu ponavlja u svakoj skulpturi, kraj sve lucidnosti i invencije u pojedinačnim rešenjima, ne može uvek da zaobiđe zamku ponavljanja i senku monotonosti. Takva je sudbina svih vizija zatvorenog tipa, čega je Krković svakako svestan, kao što je svestan i činjenice da se ta sudbina može izbeći samo po cenu odbacivanja celog sistema. Na takav potez Krković nije spreman".

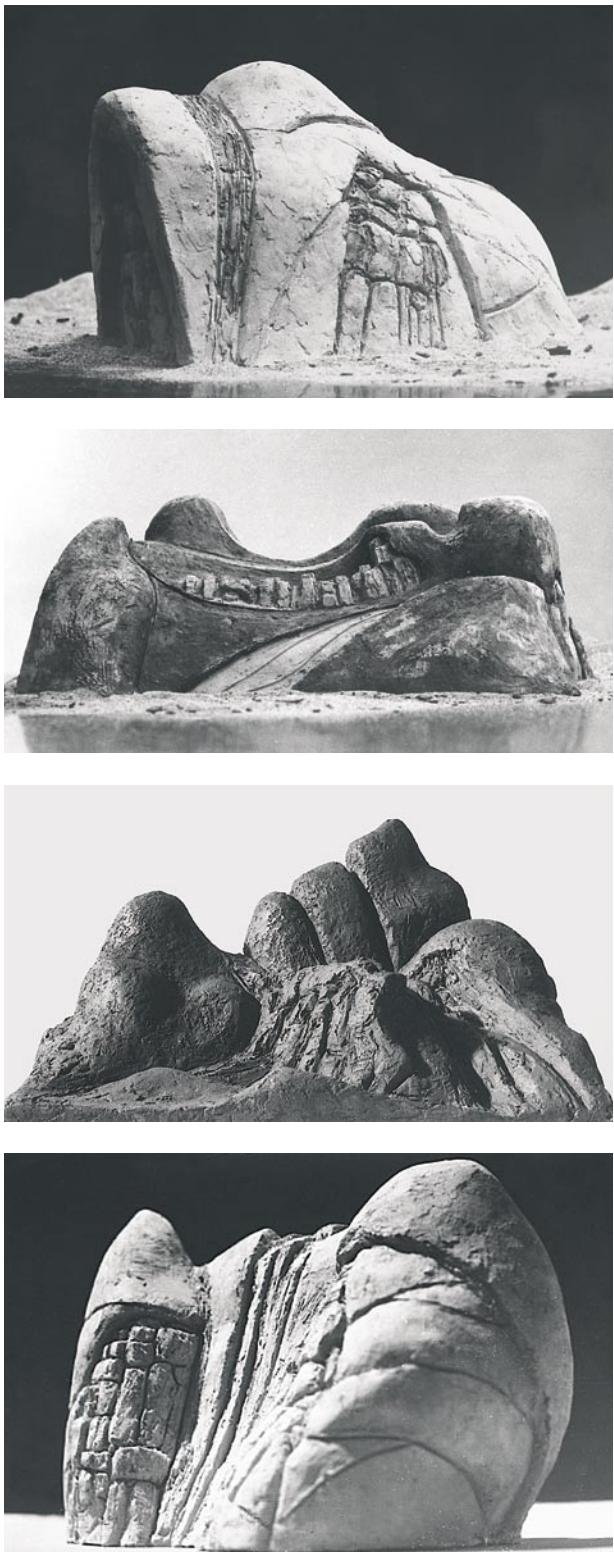
Teško je, makar i slutnjom, dokučiti razloge koji su ipak Krkovića naveli na ideju ili nužnost "odbacivanja celog sistema". Nove vizije rađaju se, po pravilu, neočekivano, teško ih je definisati i označiti im izvore. Jezik umetnosti nije nikada samo označitelj ideja, pojava i istina, on je sve to zajedno, u sebi i po sebi. On je oblik i sadržaj mišljenja, način osećanja, sudbina bića, jednostavno - on je jedina stvaralačka neminovnost. On se otkriva stvaraocu kao sjaj iz neuvhvatljivih dubina i ravan je životu i smrti kao elementima smisla. Zato ga je i teško definisati u funkciji njegove stvarne vrednosti. "Šta hoće da kaže definicija? - pita se Maks Žakob. Ona ništa ne govori ... treba živeti životom dela umetnosti, a ne definisati. Poezija nama ničeg zajedničkog sa definicijama, čak ni estetičkim. Picasso nikada nije mogao objasniti kubizam. On ga je stvorio, on ga je proživeo".

Kod Krkovića se verovatno upravo i desilo to provajljivanje novog jezika-ideje, jezika-sudbine. On jednostavno nije ništa smisljao ni izmislio, nije se oslanjao na autoritet modernosti, na prisutnost trendova na misao o budućnosti. Pejter, pišuci o Leonardu, na jednom mestu beleži: "Drugi umetnici bili su isto tako ravnodušni prema sadašnjim i budućim pohvalama, zbog samozaborava ili zato što su moralne ili političke ciljeve stavljali iznad ciljeva umetnosti, ali kod njega, za vreme umetničkog stvaranja, to usamljeno obrađivanje lepote izgleda da je zavisilo od neke vrste samoljublja i ravnodušnosti prema svemu, prema svemu sam prema samoj umetnosti. Iz tajnih mesta svoje jedinstvene prirode donosio je na svet čudne cvetove i plodove do tada neznane i za njega je stvaranje novog utiska, postizavanje izvrsnog efekta, bio cilj sam po sebi - savršen cilj".

Ova nova faza u Krkovićevom stvaralaštvu javila se u dva vida paralelno: u crtežu i skulpturi. Najdalja, začetna inspiracija je doživljaj pejsaža, ili još tačnije - opservacija pejsaža kao novog izvorišta jezičkih oblika.

Momčilo Krković

Da li je crtež prvi dodir sa idejom?

Međutim, neobičan je put iz crteža u skulpturu, pogotovo ako crtež nije element procesa svesne pripreme skulptorske forme. Crtež je, verovatno, imao funkciju otkrivanja i izdvajanja detalja veće celine kao upotrebljive skulptorske monade, kao formalne i značenjske jedinice oko koje će se kristalizati delovi nove celine. Jedan od najvećih sa-vremenih vajara, Henri Mur, pravio je crteže uglavnom "kao pomoćno sredstvo pri pravljenju skulpture – kao sredstvo otvaranja ideja za skulpturu, izazivanje početne ideje, i kao način razvrstavanja i razvijanja ideja". Ponekad je počinjao da crta nemajući nikakav problem da reši, "samo sa željom da vučem olovkom po hartiji i da pravim linije, tonove i oblike bez ikakvog svesnog cilja; ali dok moj um prima ono što je na taj način stvoreno, nastupa trenutak kad izvesna ideja postaje svesna i kristališe sa, a tad dolazi do kontrole i sređivanja".

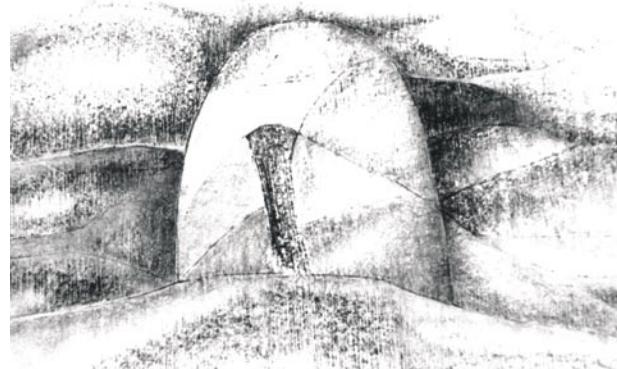
Kod Krkovića je, možda, nekoliko drugačiji odnos crtež - skulptura. Pre svega, reč je o jednoj novoj stvaračkoj koncepciji koja u izvesnom smislu označava prekid sa dosadašnjom njegovom poetikom, a drugo - Krković se do sada nije trajnije i sistematičnije bavio crtežom. I crtež i skulptura imaju istu inspirativnu osnovu, iste su stilsko-jezičke građe, deli ih samo tehnika i materijal. Što se tiče same koncepcije, nastala je bez ikakvog respeksa prema trendovima, tradiciji i opštem stanju duha savremene umetnosti. Oseća se grozničava radost stvaranja i žudnja za punom jezičkom formom, višezačnom i otvorenom. Otvorilo se novo, nepoznato prostranstvo imaginarnih oblika, neuhvatljivih dimenzija, nadstvarne svetlosti. Oblik se domogao slobode, unutarnje opravdanosti i poetske punoće, autentičan i autonoman. Taj oblik je ustvari jezik nekih novih znakova i značenja i njega ne treba učiti - treba ga samo gledati i osluškivati unutar njim sluhom kao sto se osluškuju poruke iskona, duboka i tamna brujanja vremena. Sve je to sada iskustvo oslobođanja od stvarne stvarnosti i prelaženje u neku drugu stvarnost iskustva bez mera i uslova fizičkih ograničenja. Umu treba dati vremena da se navikne na novi oblik, govorio je Mur, jer um je i znanje, i slutnja, iskustvo i intuicija, dar prepoznavanja i otkrivanja nekih onostranih istina. Jer kako bismo inače razumeli ove čudne "pejsaže", i na crtežima i u skulpturi, koji su toliko ubedljivi svojom ne-prepoznatljivošću i ne-svodljivošću na znano i viđeno? Odakle su uzeti? Ovi crteži nisu asocijativni u uobičajenom smislu reči, ne vuku nas na prepoznavanje, na analogije, formalne i značenjske. To je privid asocijativnosti jer skulpture kao da liče na neke fantastične predele, a one ustvari potiču iz unutrašnjih

prostora stvaralačke svesti. To su u suštini apstraktne forme koje "prepoznajemo" kao delove jednog drugog sveta, otkrivamo kao elemente jedne davno postojće prirode u kojoj se sve začelo i iz koje je sve proizašlo. Nisu li to neki arhetipski oblici koji su svoju davnu prošlost oživeli u stvarnosti Krkovićeve intuicije? Može li se verovati u svet oblika koji su jednom davno zakopani u genetske funduse čovekovog bića i opet, u nekoj dalekoj budućnosti, otkriveni kao nova realnost? A njihova ubedljivost je u njima samima, u jednistvu ideje-intuicije i formalne celovitosti, u dovoljnosti jezičke strukture, u poetičnosti i maštovitosti, ravnoteži i unutarnjoj svetlosti. Ovi oblici su delo iskustva u slobodi, možda delo same stvaralačke slobode kao vrhunskog kreativnog principa.

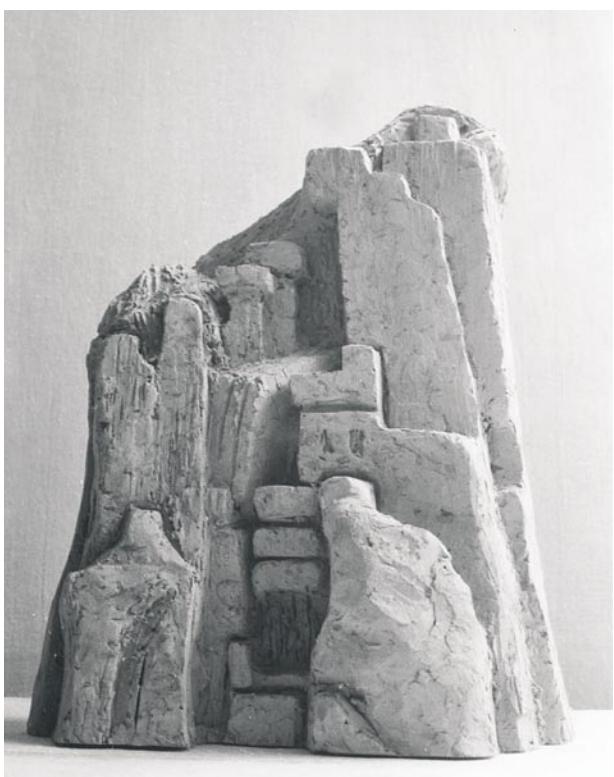
Dok je crtež dvodimenzionalna iluzija nekih fantastičnih, mitskih, nadstvarnih prostora, skulptura je trodimenzionalna orkestracija oblika objedinjenih duhom celovitosti u dela i nizove dela koja variraju istu temu: antistoričnost vremena i njegov odnos prema prirodi i projektivzvodima čovekove imaginacije.

Ovakvom koncepcijom autor se u izvesnom smislu lišio ambicije da u skulpturi i skulpturom definiše neke od aktuelnih sadržaja i odnosa koji karakterišu naše vreme: naš svet, naše ideje, ideologije i estetike. Te njegove forme, svojom osnovnom simboličkom strukturu ne govore direktno o "dilemi čovek", o njegovoj sudbini, ni o čoveku-Prometeju ni o čoveku-Sizifu, one jednostavno hoće da svoje značenjske i osećajne centre postave izvan efemernih pitanja samo jednog vremena, jedne duhovne klime, jedne filozofije ili jednog smisla. One uopšte prevazilaze to "jedno" da bi dodirnule i ono "drugo", što stoji ispod i iznad svih zbivanja kojima određujemo tokove istorije. Zato, pomalo paradoksalno, ova forme, uprkos svojoj opštoći, deluju izrazito konkretno: znajući da nisu iz ove stvarnosti, mi verujemo u njihovu novu stvarnost.

Crtež je kod Krkovića, po samoj svojoj prirodi, fluidniji, otvoreniji, mada ne i upečatljiviji od skulpture. Neki su izrazito linearno kipnici prani sa blagom tendencijom prema geometrizmu, dok su drugi slobodniji, pitkuralniji, zasićeni svetlošću i senkom, sa linijama koje su utopljene u samo tkivo površina koje definišu. Ali i jedni i drugi teže nekoj novoj definiciji forme koja i kada podseća na viđeno označava težnju prema stvaranju sasvim slobodnih sklopova znakova-simbola. Sam toga, svi crteži deluju kao isečci nekih većih "pejzažnih" celina, kao da je autor jednu veliku imaginarnu sliku izdelio na manje delove: i levo i desno, i gore i dole, nastavljaju se otvoreni prostori u kojima slutimo nove uzbudljive oblike. Ti imaginarni pejzaži, skoro po

Momčilo Krković

pravilu, kao da otkrivaju delove svoje unutrašnje strukture, oblike tektonskog porekla, sa ponekom dalečkom asocijacijom na svet organskih oblika. Na nekim "prepoznajemo" zaboravljeni jezera, ili šume iz davnih, čednih pra-vremena, bez čovekovog direktnog prisustva. Ponekad daleka analogija, istina samo u detalju, sa formalnim rešenjima iz ranije faze ("čovek-grad" ili "čovek-tvrđava"), otkriva podsvesnu vezu između ranije i sadašnje faze.

Skulptura koja, kao što smo rekli, ima istu inspirativnu osnovu kao i crtež, ne samo da je prostorno cvršće definišana, već je i koncipirana kao monumentalna forma. Bez obzira da li je eksponirana kao horizontalna ili vertikalna masa, jednostavne ili razuđene forme ona podseća na neke arheološke, preiskustvene pra-uzore iz nekih drugih svetova, kao gradovi, kule ili hramovi nekih izgubljenih civilizacija, nadgrobni spomenici ili lađe koje su plovile davno nepostojećim rekama, jezerima i morima. I u njima se mogu videti forme tektonskog porekla, masa skulpture kao da je sastavljena od komada koje je dugo trajanje u vremenu definitivno oblikovalo. Ako su ranije skulpture bile više "građene nego vajane" (Vanda Ekl), sada je situacija obrnuta: svaki deo skulpture modelovan je kao promenjiva masa koju određuju meke linije, ispuštenja i udubljenja, znalačka igra svetlosti i senki i maštovita dispozicija površina. U sklopovima koji su definisani velikim plohama oseća se strast dodira ruke i materije: umesto promišljenog rasporeda kubusa ovde je uzbudljivom intuiranjem oblikovan svaki detalj celine. Epiderm skulpture čas je gladak, mek i podatan, čas izbrazdan i rustičan, što zavisi od karaktera forme. Ponekad je površina "ispisana" fino usećenim linijama kao tajanstvenim zapisima nekog zaboravljenog jezika.

Ova deskripcija želi pre svega da ukaže na razliku između radova iz prethodne faze i ovih današnjih, ali i da uputi našu pažnju na specifikost Krkovićeve vajarske vizije. Dok je ranija forma bila pretežno u funkciji definicije čovekovog položaja unutar jednog, vremenski ograničenog "pogleda na svet", sada je ona značenjski mnogo šire zasnovana: "teži" da izradi samu ideju vremena a ne ovu ili onu problematiku čovekovog sveta. Ali najbitnija karakteristika ovih skulptura je u shvatanju forme kao autonomnog, nezavisnog, slobodnog skulptorskog jezika, poetske, mitske, nadistorijske strukture. Jezik kao primarni čin stvaranja a ne kao oblik komunikacije, bez stereotipnih analogija sa određenim stilskim obrascima. To je jezik elementarnih znakovnih simbola, čvrste građe, celovite vizije, dovršen. Zato i nije bitno kojom se materijalom služi - glinom, kamenom ili poliesterom: svuda je prisutna

žudnja za punim oblikom-idejom, oblikom-emocijom, oblikom-simbolom.

Sreto Bošnjak

Mišljah da je put moj dokončao i da me snaga već izdaje - da se staza predamnom zatvara, da zalihe su iscrpene, i da je vrijeme da se sklonim u bezglasnu tišinu.

Ali vidim da tvoja valia u meni hema kraja. I kad stare riječi na usnama zamru iz srca šiknu nove melodije; i gdje stari trag se gubi, tu raskriva se nova zemlja u sjaju svojih čuda.

Rabindranat Tagore

Post scriptum

Zapis Momčila Krkovića

U konceptu koji pokazujem na ovoj izložbi očituje se, mačkar za mene jasno, zatvoren inspirativni krug u kome je priroda početak i kraj, a čudo je u tome što se iz tog zatvorenog inspirativnog kruga otvaraju novi putevi u nepoznatoto i nezamislivo.

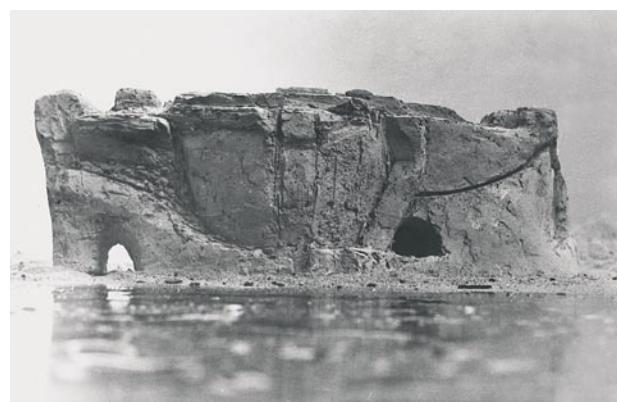
U ovom ciklusu skulptura i crteža kod mene su se pojavili zaboravljeni prostori, svi oni prostori koje sam nekada video i osetio, ne sluteći da su oni deo mojih kreativnih mogućnosti. To pojavljivanje je bilo čudesno kao duh iz Aladinove lampe i samo zahvaljujući profesionalnoj ospozobljenosti uspeo sam da savladam te vulkane koji su oživljavali jedan za drugim, u dosad trogodišnjem nizu nastajanja.

U uzrastu u kome više ne moram da težim ni za potvrđivanjem ni reafirmacijom dosadašnjih mogućnosti, dogodilo se ovo oslobođenje od stega i konvencija, čak ličnih kojima većina podleže, od robovanja stilu, od robovanja ustaljenim (manje više) gledanjima na skulpturu kao proizvod koji i svojim duhovnim i materijalnim sadržajima pliva po površini zemlje, po površini ovoga sveta kao totemu, relikvija ili kao ukras.

Otvorila mi se mogućnost, unutar ovog novog viđenja, da se poigram tvoraštva (makar kao namerom) koje čine prirodne sile sa elemntima u prostoru.

Ostvario sam forme koje sadrže tektonske naboje i asocijacije na postojeće-nepostojeće oblike koji su se krili u beskonačnim mogućnostima postojanja, na moguće oblike prirodnih aglomeracija ili ljudskih tvorevina koje su vremene i prirodne sile uz pomoć moje imaginacije učinile da budu sažete u forme skulpture, pristupačne i od ovoga časa poznate.

Zapis autora, 10. V 1987.

Momčilo Krković

Zemlja je plastična tvorba. Geomorfologija je skulptor-ska drama, oblikovni zapis o sudsini nastanka, postojanja i preobrazbi zemlje, o silama ustrajna djelovanja i agresivnih udara. Tektonika i struktura tla nasi pečat trenutka i biljeg vječnosti. Iz njih se rađa naš osjećaj prostora i vremena, okružja i svijeta.

U djelima Momčila Krkovića "pojavljivanje zaboravljene prostora", izrečeno je divljenje pred snagom i bogatstvom oblikovanja, pred kiparskom dinamikom prirode. U doživljaju sjedinjenja s absolutnim vrijednostima u svekolikoj oblikovnoj pojavnosti zemlje - kipar dimenzionira te sadržaje na našu mjeru, približava ih na domet naseg optičkog i taktilnog saznanja. Nije pri tome riječ o aluzivnom pogledu na krajolik i njegovu konstituciju, o faktografskom reproduciranjima njegove konfiguracije - već o sintezi pogleda, doživljaja i vizije zemlje, o definiciji njene morfološke i strukturalne suštine, o prepoznavanju naboja koji nosi njene sile transformacije.

Plastični blokovi Momčila Krkovića imponiraju svojom voluminoznošću i ujedno ekspresivnošću. Mada teška, njihova masa ne predstavlja inertnu materiju, ne asocira statičnu okaminu. Modelacijom joj je udahнутa dinamičnost i izražajnost. Riječ je o interakciji prostora i volumena, mase i površine. Živa je artikulacija s uleknućima, usjecima i izbojima, s raslojavanjem i valovanjem, probojima i (često iskošenim) reljefnim potezima koji povezuju površinske slojeve. Ponekad kanelure uspravljuju a horizontale udvojuju masu, zaobljenja i prijevoji napinju a linearizmi, zarezi - ju gotovo grafički raščlanjuju. Sva ta fantazija u modeliranju ne narušava kompaktnost cijeline, izražajno je slobodna ali je ujedno i disciplinirana logikom i međusobnom ovisnošću tijeka formi - od izrastanja s podloge, konture, do brojnih oblikovnih nijansi pa i učinaka u nemiru svjetlog i osjenčanog, u odmje-nama oštih svjetlosnih kontrasta do vibrantskih odsjeva na reljefnoj opni površine.

Sloboda ruku, patetično jak doživljaj i otvorena vizija vodili su umjetnikovu spoznaju elementarne statuarnosti i rudimentarne ustrojstvene snage zemlje. Iako spontan i maštovit u pristupu tim fenomenima, ujedno je studiozan (vidi crtež!), i čudesno konzekventan u koncepciskom skulptorskem iskazu.

Skulpture Momčila Krkovića kondenziraju "zaboravljene prostore" simbole i kao da nadmašuju vrijeme i prostor da bi evocirali i obilježili trajnost. Odatle njihov izrazit i osebujan biljeg siline i veličajnosti. Zemlja je monumentalna tvorba.

Dr Vanda Ekl

CRNA GORA KAO UMJETNIČKA INSPIRACIJA

*Udar nade iskru u kamenu;
bez njega bi u kam očajala.
Njegoš*

Beograđanin i Banijac vajar MOMČILO KRKOVIĆ, tražeći lijeka tijelu dođe u Crnu Goru in effigie i nađe lijek, ali za dušu - eliksir, koji mu pročisti duh, zagrijat će srce, proširi vidike i omogući stvaranje novog i drugačijeg umjetničkog opusa.

Krković se sudari o strane surog krša od koga primi milost i uzdarje gromova, pljuskova i vjetra, pa mu oslobođiše onu tajnovitu zapretenu iskru besmrtnoga ognja, te kao lava pokuljaše aliud ex alio, novostvorene gudure ranjene rijetkim ubogim staništima, koja izgledaju kao začarani dvorci ispresijecani urvinama.

Radovi su realizovani zemljom pečenom na kandilu sunca - sve same igraljke uma i srca.

"On silom voobraženja izvodi iz blatne zemlje klicu nebe-snoga života trulinu bogotvor..."

Na skulpturama se vide ponosni bregovi, kao svjetionici razasuti, okruženi na izgled mirnim morem beskrajnih mogućnosti i razumijevanja, spremnim za praštanje i proždiranje. Osvjetljavaju put, ali ne i cilj. Očito je vajar shvatio da se usudom našao u sjecištu prapočetka neba, mora i kamenih spomenika. Iako, možda, samo - "Crna Gora je ideja, a ne kamenje". Autor značački iskoristi taj dar neba.

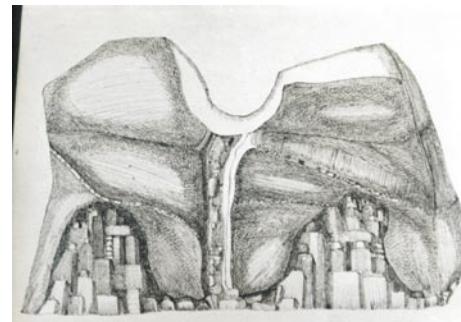
Krkovića Momčila u Gori Crnoj, zavičaju polubogova, oprliji "potajno sunce", te napravi svoj vijenac Gorski.

Dr Andrija Gvozdenović

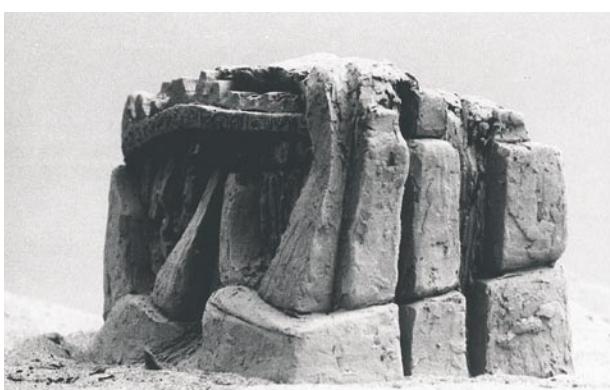
Momčilo Krković pojavio se u srpskoj skulpturi početkom šezdesetih godina, u času kada je prekid sa tradicionalnom skulptorskog formam bio nezaustavljiv, u momentu kada su se postulati jedne nove estetike nametali sve imperativnije. Savremeni skulptor našao se u situaciji da bira između prirodnih oblika koji ga okružuju, ili da traga za nekom novom formom nezavisnom i bezimenom kojoj će tek on, umjetnik, dati ime i značenje. Sam Krković piše:... "Grad raslojava čoveka, svog tvorca, koji se odvojio od prirode, ali upija u sebe njegovo obliće i tako postaje čovekolik."

Čovek u tom uzajamnom prožimanju, da bi opstao kao integralno biće, spontanim naporom prerasta, ili se zatvara, u tvrdavu, time na određen način postaje gradolik.

Čovek je to i po svojim tvoračkim mogućnostima

Momčilo Krković

kojim humanizuje grad, kao i po sposobnosti da se asimiluje u njega i da grad apsorbuje u sebe."

Moze kritičar, posmatrač Krkovićeve skulpture imati svoj stav, utisak, pristup njegovom bogatom skulptorskem opusu, ali sumnjam da maže bolje da sažme, rezimira, protumači njegove ranije skulpture u kamenu i betonu koje su vise građene nego vajane, kao i najnovije skulpture rađene u glini koju je vjero-vatno odabrala da bi mo-delovao, da bi sebi priušto neposrednu vajarsku akciju.

Ranija skulptura Momčila Krkovića prevashodno je spomenička, monumentalna, pa i kada nije imala tu nam-jenu ona je uvijek bila monumentalna, sa specifičnim arhi-tekturalno-graditeljskim definisanjem oblika u kamenu i betonu. ..."To su gigantski nataloženi sklopovi poput pri-rodnih formacija, snagama elemenata, u golemin pros-transtvima vijekova..." (V.Ekl)

Ovi postojani blokovi, sabijene mase, kao nataloženi pa raščlanjeni prirodnim silama, uvijek se doimlju kao prasta-ra znamenja - menhiri, stećci, obelisci ... Zatvorena ge-metriszovana forma nabijena unutrašnjom energijom, kat-kada nosi antropomorfna značenja kao sto je "Čovek -tvrdava", a katkad čislo platičke, vrednosti otvorenog sadržaja. premda jasne, sasvim određene simbolike. Krković sam kaže da neki korjeni njegove skulpture dosežu do Egipta, drugi do staroameričke kulture i našeg srednjovjekovnog graditeljstva. U svakom slučaju jasno nam je da ove zatvorene forme, oštvo rezanih vertikala, rustično obrađene površine mire klasično i savremeno shvatanje oblika, tradiciju i moderno iskustvo, najbliže re-dukovanoj formi Brankusija i Arpa.

Iza Krkovića stoji značajna i bogata umjetnička bio-grafija, za skulptora izvanredno obimno stvaralaštvo, ali ono što zadržuje je bogata imaginacija, radoznalost, istraživanje. On je strpljiv tragač za oblicima i formama, on je tvorac osobenog i autentičnog vajarskog izraza.

Tokom osamdesetih terakota je neočekivano os-vojila prostore jugoslovenskog vajarstva. Oblikovanje u podat-noj glini omogućava skulptorima direktno modelovanje, neposredno izražavanje umjetničke misli i ideje. Ni Krko-vić nije odolio ovom materijalu koji, za razliku od "gradenja", gotovo "zidanja" forme i upotrebe tvrdog i trajnog materijala u njegovim ranijim radovima, poslušno reaguje na svaki stisak šake. To je materijal u kojem os-taje otisnut svaki damar, svaka tek rođena umjetnikova misao.

Naglasak na geometrijskim arhitekturnim forma-ma, gdje su površine svedene na krajnje pojednostavljene elemente, u najnovijim radovima Krković nastoji da preob-razi u nove materijalne komponente, nastoji

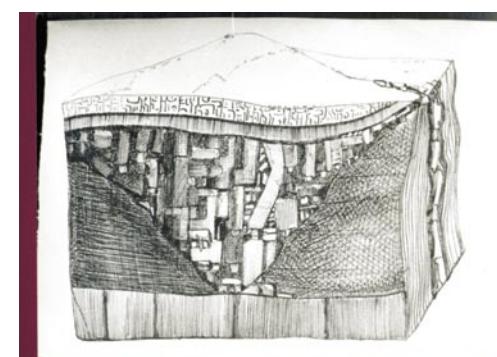
da se njihova sadržinska i logična korespondencija sa prostorom sprovede što jednostavnijim sredstvima. Sada su to blago zaobljene forme, oštре odlome zamjenili su zasjeci, urezi i drugi neprikriveni tragovi ruke, dodira, koji ostavljaju utisak da se pred nama, sasvim neposredno, rada neki novi oblik.

Opredjeljenje za nov materijal - glinu, koja svojim osobinama (u odnosu na kamen i beton) nudi potpuno nova izražajna svojstva, za Krkovića nije značilo napuštanje već osvojenih i savladanih principa rasta i egzistencije skulpturalnih oblika. Dilema je samo bila: haće li da raste njena ekspresivnost u snazi strogo geometrizovanih oblika, ili će se njena rustičnost, monumentalnost uboљavati drugim rafiniranijim detaljima, dinamizmom oblika, ne više strogo-gom geometrizacijom, već slobodnjim, sponatanim oblikovanjem. Prirodna jednostavnost najnovijih skulptura M. Krkovića posjeduje svu kompleksnost i slojevitost njegovih ranijih radova. Ovi kamerni oblici nose svu monumentalnost forme, osjećanje za arhitekturalni ritam masa "Prometej", "Kule-ratnici", "Sjećanje na grad" kao i spomenika Borcima prvog i drugog svjetskog rata, Spomenika žrtvama bombardovanja u Beogradu...

Ova otkriće novog materijala, opredjeljenje za meku glinu, za Krkovića je značilo ne samo sredstvo oblikovanja, ona mu je svojim svojstvima sugerisala neke nove ideje, a on ih je potpuno prilagodio zakonitostima materijala ne iznevjeravajući sebe kao skulptora. Skulptorski razvoj Momčila Krkovića tekao je logično i kontinuirano. U momentu kada je osjetio da strogo geometrizovani oblici mogu da se nađu u hermetički zatvorenom krugu, on je intuicijom svojstvenom samo pravim umjetnicima potražio i našao nove forme, oblike, nove umjetničke poruke.

Skulptura Momčila Krkovića danas se nalazi na prelomnoj, veoma zanimljivoj prekretnici koja znači otvaranje jednog zaista novog prodora u svijet skulpture, ali bitno je da to ne dovodi u pitanje ono što je svojim djelom već afirmisao. Naprotiv. Ove skulpture obezbjeđuju mu neku vrstu sopstvenog kontinuiteta. Kontemplacija je ustupila mjesto emocijama, racionalno građenje, spontanom modelovanju, skulptorski, graditeljski alat zamjenila je ruka.

Branka Perisić
Iz kataloga izložbe
"Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Galerija Roman Petrović, Sarajevo
maj/juni, 1989.

ŠTVARALÁČKI OPUS
Period od 1997-1999.

Period od 1997-1999. Ciklus "Ispod dna vremena"

JEZIK KAO ZNAČENJE I JEZIK KAO TAJNA
(Novi ciklus skulptura Momčila Krkovića – "Ispod dna vremena")

Momčilo Krković poseduje dugu i bogatu stvaralačku biografiju i značajan vajarski opus koji pokriva vremenski raspon od bezmalo pola veka. Taj opus razvrstava se, uslovno, na nekoliko stilsko-jezičkih i značenjskih celina: u početku to beše monumentalna, sintetička forma koja je počivala, idejno i formalno, na obliku ljudske figure u metaforičkom i simboličkom kontekstu. Zatim se ta forma transformiše u novi oblikovni princip, zasnovan na jedinstvu geometrijsko-arkitektonskog i stilizovanog figuralnog modela. U tom duhu on nekoliko decenija stvara skulpture u fazama koje sam naziva fazama "Čoveka tvrđave" i "Čoveka grada". Krajem osamdesetih, tačnije 1979, sasvim neočekivano iz Krkovića izbjiga drugačija stvaralačka volja koja rezultira novim konceptom skulpture, ostvarenim u ciklusu "Pojavljivanje zaboravljenih prostora". Ovaj ciklus izložen je 1987. i tada je izgledalo (i nama i autoru) da je to zaključna faza njegovog stvaralačkog rada kojom se definitivno ulazi u istoriju. Ali, kao po nekom ritmičkom pravilu vremena, deset godina kasnije, Momčilo Krković nas iznenađuje još jednim kreativnim izazovom – skupinom skulptura u terakoti, inspirisanim tragičnim sadržajima našeg veka u širem smislu, i zlom sudbinom našeg naroda u ovom vremenu.

Kako su se oblici "Zaboravljenih prostora" približili jezičkoj strukturi i značenju ovih novih skulptura i u kojoj meri je ostvaren kontinuitet među njima? Iako su im inspirativna ishodišta različita, činjenica je da oba ciklusa imaju niz zajedničkih karakteristika (u materijalu, u načinu modelovanja forme, u dispoziciji oblika-celine u prostoru i slaganju elemenata u kompozicije po zakonu sukcesije). To govori o ostvarenom kontinuitetu stvaralačkih principa Momčila Krkovića, o dubokoj veri u sadržaj i jezik svoje umetnosti i o vitalnosti njegovih ideja o međusobnoj zavisnosti etičke i estetske suštine umetničkog govora. Posmatrane u celini, ove nove skulpture počivaju na principu slaganja više pojedinačnih elemenata u kompozicije koje se javljaju kao pravi skulpturalni ansambl. Dva osnova simbola, dve osnovne jezičke jedinice – lobanja i krst, međusobno se povezuju kao neraskidivo zavisne činjenice čiji se konačni formalni smisao ostvaruje

Momčilo Krković

samo u ritmičko-prostornom rasporedu celine. Zato se Krković i nije, kao kao neki manje daroviti i sigurni autori, prepustio olakoj ilustrativnoj stilizaciji u oblicima direktnog kazivanja, potencirajući pojedine oblike kao simbole prolaznog karaktera. Njegova namera, ideja i postupak zasnivaju se na težnji da se pojedinačno situira u opšte i da sadržaj jedne vremenske jedinice osmisli njenim mestom u nadvremenskom poretku stvari. Njegov poetski senzibilitet ozbiljno je uzdrman tragičnim događajima vremena, ali njegova kreativna priroda se budi u nekom novom praskozorju svesti u kojem se otkriva absolut likovnog jezika – kao poetska vizija i čin stvaranja. Poetski govor kojim su sazdane ove skulpture izvire iz najdubljih slojeva bića, on je arhetipskog karaktera i u svom jezgru nedodirljiv za bilo koje racionalno tumačenje. Ono što možemo učiniti, to je da izdvojimo puku asocijaciju preko koje ćemo doći do simboličke strukture forme, a preko ove do kakve takve spoznaje njenog smisaonog sadržaja. Nikada sa sigurnošću ne znamo šta će nam saopštiti neki konkretni oblik na kojem zaustavljamo našu pažnju, s namerom da obrazložimo izvore ili razloge našeg uzbudjenja. Ne znam kako će autor imenovati ove skulpture, da li će svaka pojedinačno dobiti ime, ali to u najboljem slučaju može biti samo znak prepoznavanja a ne dodir suštine. Njihova polimorfija posledica je slobodne percepcije ali još više oslobođene intuicije kojom autor otvara polje iza svetlosti svesti i iza fizičkog vida. To polje, međutim, postojisamo za jedan određeni tip intuicije, samo za jedno jedino autorsko otkriće.

Uprkos tome što je svaka skulptura na svoj način simbolična, što je nastala kao projekcija žudnje za gustim poetskim tkivom jezika koji se neposredno preobražava u simbol, ceo ciklus ovih skulptura je jedna velika metafora sudbine sveta u značenjskoj simbiozi lobanje i krsta. Lobanje su spojene sa zemljom, čine deo "pejzaža" ili "građevine", oble i šuplje, raspoređene u logičke ritmove koji nose korpus skulpture. One su često predstavljene kao elementi arhitekture: kao da ih nose zidovi ili stubovi, ali u svojoj tamnoj praznini kriju noć kosmičkog beskraja iz koje se rađaju sva zla i sva dobra sveta. Pesnici su, govorio je Helderlin, korak usmeren ka bezdanu, njihova je sudbina da otkrivaju dubine bez dna i u potajnu veru ugrađuju slutnju o nepoznatom bogu.

Ova skulptura nije ni moderna ni postmoderna. Nju ne interesuju procesi svođenja jezika na golu činjenicu vizuelnog sveta. Autor ne prihvata eksperimente u mediju radi širenja granica medija: materija skulpture je za njega deo jezičkog čina i magije a ne sredstvo. Njega pre svega interesuje poetski karakter jezika koji otvara

distancu između činjenice i suštine. Gorčina spoznaje, strepnja i osećanje egzistencijalnog nespokoja prosto navode autora na odluku da sa jezika svoje umetnosti skine veo tajne. Ali, kao što njegova inspiracija nije jednoslojna i jednoznačna, tako ni jezik njegove umetnosti (poetski jezik skulpture) ne može stati na stranu jednog iskaza, jednog osećanja, a još manje može da uputi na jedan zaključak. Istina, zbog svoje složene građe, ove skulpture trpe deskripciju ali samo kao poetsku varijaciju "dogradnje" njihovog magičnog tkiva. Posle toga dolazi udar na naše osiromašeno iskustvo i na davno zaboravljenu prošlost u kojoj smo bili jedno sa prirodom i bogovima.

Sreto Bošnjak

U jednom trenutku, Moma Krković je postavio pitanje, i sebi i svojim tumačima, kako je bilo moguće da na prečac, kad ništa nije nagoveštavalо kakav će pravac uzeti njegov dalji razvoj, sasvim neočekivano napraviti takav zaokret da iz jednog stanja oblikovanja i modelovanja svojih skulptura, koje karakterišu dobro poznata svojstva njegove prve faze, u kojoj se skulptorska misao identificuje sa pojmom čovek-tvrđava, pređe u nešto sasvim suprotno? To se prvenstveno videlo u njegovim crtežima, a onda, baš povodom nji, nastaje jedno novo pitanje: otkud odjednom počinje da crta kad dotele nije crtao?

U prvoj fazi Moma Krković teži, na psihološkom planu i u predelima nesvesnog, da savlada nagomilane strahove, koji su sigurno vezani za lino ali i kolektivno iskustvo, za vremenski najbliže slike razaranja i stradanja njegovog zavičaja u toku drugog svetskog rata. Subjekt teži da osloboди područje racionalne sfere koje je pod pritiskom strahova. Kad strahovi, vezani za sasvim konkretnе doživljaje, potonu u nesvesno, oni odatle nastavljaju da vrše pritisak na racionalni deo svesti koji, sa svoje strane, čini napore da ih se osloboodi kako bi subjekt mogao normalno da funkcioniše. Racionalni deo svesti koristi stvaralačke moći subjekta da sublimiše te nesvesne i agresivne sadržaje koji kulminiraju u fiksaciji straha. Čitava ta unutarnja drama, koja se odigrava na planu nesvesnog, dobila je svoj finalni izraz u skulpturama prve faze.

Pošto je Krković moderan stvaralač ekspresionističkog duhovnog i estetskog profila, ova drama nije u njegovim skulpturama prisutna kao deskripcija, ni u celini ni u pojedinostima. Čak ni glavna supstanca te drame, fiksacija straha, nije tematski ni motivski definisana. Umesto toga, Krković konstruiše

Momčilo Krković

oko sebe kao ugroženog subjekta čitav sistem skulptorskih fortifikacija, u njegovim vajarskim delima nema straha nego se vizualizuje reakcija na strah kao potreba za (samo)odbranom, stanje permanentne ugroženosti materijalizuje se kao odbrambeni stav subjekta, potisnuti strah pervertovano se oblikuje u skulptorski model čovek-tvrđava.

To je sabirna definicija ili zajednički ideogram stanja svesti preobraćene u skulptorski odgovor. Odmah ćemo na ovom stupnju uočiti jedan paralelizam koji će u sledeće dve faze biti stalni pratilac Krkovićeve stvaralačke avanture: u njegovom likovnom razvoju postoji jedan kontinuitet izražen kao jedinstvo ili paralelizam između psihološkog, emotivnog i semantičkog sadržaja s jedne strane i likovno-skulptorske logike s druge strane, i to jedinstvo ili paralelizam predstavlja jedan od najviših, ako ne i najviši, likovni i umetnički kvalitet Krkovićevog vajarskog dela.

Skulpture ove faze nisu stereotipna projekcija jednog stanja svesti nego prate njene veoma suptilne procese. Otuda im je svojstvena jedna dinamika, jedna gradacija koja izražava različita imaginarna iskustva u dodirima frustrirane i strahom sputane svesti sa svojom okolinom, koja opet reproducuje sopstvene dvojnice. Mada su čvrsto graditeljski isklesane ili skamenjene u svojim tajanstvenim profilima i mračnim, nedokučivim dupljama i dubinama, preteći nadnesene svojim monumentalnim blokovima, iako minijaturnih razmera, nad ljudskom egzistencijom, ove figure pulsiraju skrivenim životom. Njega najavljuju međusobni odnosi pojedinih figura, simetrija njihovog rasporeda koja nije arhitektonska nego humana, onaj bezbroj žilica izbrazdanih po površini figura koje vapiju za spajanje i zbljižavanjem, ove figure, jednostavno, pate zbog odsustva (ljudske) komunikacije, one žude za njom ili mrgodno se usamljuju zato što su odbačene.

Krković gradi skulptorske aglomeracije, iz jednog komada sintetski izrasta nekoliko modifikovanih i stilizovanih ljudskih figura, ljudi-tvrđava, ali to je povezivanje ljudi ne samo radi odbrane od zajedničkog straha i opasnosti koja preti, nego i u smislu ikonske potrebe za zbljižavanjem. Emotivna ili sentimentalna komponenta nije motivski i tematski prisutna u tom kamnom oklopu, ali oklop nije samo prepreka nego i žal za odsustvom dodira. Što je figura čvršća, a arhitekton-ska logika više izražena, to je odbrana od straha jača, ali je mogućnost komunikacije manja.

Kadaje u subjektu dovršen proces oslobođanja od potisnutog straha, likovna svest subjekta oslobođenog frustracije strahom počela je da otkriva svest svoje okoline u svojoj lepoti i bogatstvu mnogočnosti a ne kao

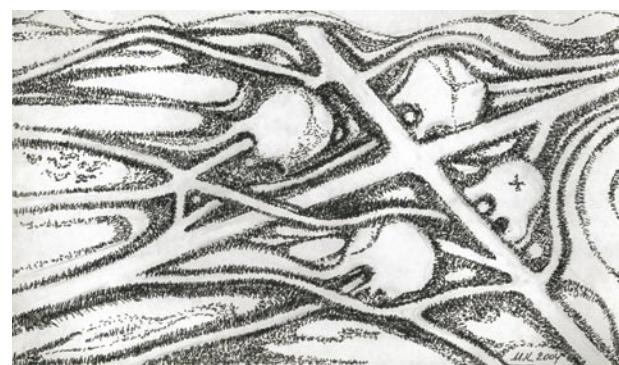
permanentnu reprodukciju skrivenog straha. Krković je postao autor aktualnih doživljaja a ne zaboravljenih fiksiranih sećanja, vizionar sadašnjice i budućnosti, a ne podsetnik turobne i zamrznute prošlosti.

Odjednom su njegove tvrde, čvrste, neimarskom logikom fortifikacije izdelane mase dobine takve obline da se čovek zapanji: šta se to desilo sa ovim stvaraocem? Desilose to da je onaj potisnuti, primarni, lirski doživljaj – jer više nema strahovanja, ta je faza strahova psihički, uz pomoć vajarske artikulacije, završena – mogao i morao da izbjije na površinu. I nimalo slučajno dobija ove oblike, dobija linije. Treba se setiti da na Krkovićevim ranijim skulpturama nema linija. Linija, u Krkovića nosilac lirskog, nežno brazda i emotivno impregnira njegove figure. Oslobođen straha i frustracija, autor je propevao lirski. Lirsko je jezik iskonni, jezik svakog oslobođanja. Autor sada progovara jednim arhetipskim jezikom. Arhetipski izvori su najdublji izvori umetničke imaginacije. Geometrijsko-arkitektonsku, tvrđavsku fazu smenjuju prirodno-tektonske, eliptički, glavičasto zaobljene obline. Oslobođena svest se razlistava u biomorfne linije i oblike, samotni čovek-tvrdava u neprekidnom sastavu straha i samoodbrane, probražava se u brežuljkaste obline i glavice, izvajane, ublažene, umekšane, optočene linijama, neki put opasane čitavom mrežastom strukturom, dok u jednom trenutku to ispupčenje ne preraste u omfalos, pupak. To je sad važan arhetipski znak preko kojeg, kako bi rekao Jung, naše kolektivno nesvesno šalje poruke.

Šta je pupak?

U svim mitologijama sveta to je sveto mesto, središte tajanstvenih zračenja koja povezuju nebo i zemlju, čoveka i božanstvo. Pindar opisuje delfski omfalos kao sredstvo komunikacije i vezu između tri sveta: "živog čoveka na zemlji, podzemnog boravišta mrtvih i božanstva". Omfalos je simbol duhovne koncentracije, znak duboke kreativne moći i zrelosti.

Faza omfalosa izmirila je Krkovića sa svetom i njegovu subjektivu viziju uzdigla na nivo objektivne interpretacije. Time je pripremljena sledeća faza u kojoj će se lirsko i intelektualno spojiti na jednom višem nivou na kojem će autor svoje ideje iz čiste subjektivne i potisnute sfere uzdići na objektivizovan plan opštih ljudskih problema i sudbine, sažimajući svoja razmišljanja u izvanredne vizuelne ambleme i skulptorske znamene. U toj fazi zadržće kao trajnu osnovu sveta graditeljske elementa iz prve faze, sada ugrađene u katedralnu arhitektoniku, i glavičaste, kupolaste obline iz druge faze, sada utkane u jednu smelu viziju sveta koja u senci ku-

pola, lobanja i reminiscencija na patnju i tragiku života saopštava misao spremnu da se spusti do samog dna tragične suštine života.

Na taj način, skulptorski razvoj Momčila Krkovića sintetizuje ključne ili karakteristične likovne elemente pojedinih faza sve više potvrđujući njihov smisao za egzistencijalne situacije i probleme u životu kao i kreativnu moć da ih sažme u arhetipski znakovite skulptorske simbole kakvi su čovek-tvrđava, čovek-omfalos, i čovek-lobanja.

Zoran Gluščević
Izložba 1997.
*Umetnička galerija "Nadežda Petrović", Čačak
Galerija savremene likovne umetnosti, Niš
Zamak kulture – Kulturni centar, Vrњачka Banja*

LIKOVNA UMETNOST

Moralno pitanje

Naziv izložbe: SKULPTURE

Autor: MOMČILO KRKOVIĆ

Galerija: ULUS

Ocena: Nesumnjivo da je Krković ovom izložbom načinio hrabar stvaralački iskorak iz "svog" vajarskog sveta po kome smo ga poznavali

Vajar Momčilo Krković jedan je od retkih naših likovnih stvaralača koji se odlučio da umetnički izrazi svoje osećenje naše aktuelne stvarnosti. Takva Krkovićevo odluka iznenađuje tim više što je reč o vajaru koji je, kao i većina njegovih kolega, sve do početka nesrećnog "događanja istorije" poslednjih godina bio zaokupljen prevashodno estetikom izraza "čiste likovnosti" u skulpturi. Takvu stvaralačku preokupaciju, kao što se pokazalo, naši likovni stavraoci napuštaju teška srca. Sa druge strane, stvarnost devedesetih godina sa kojom su se suočili, šokirala ih je apsurdnim sklopom svojih "nužnih" okolnosti i odbijala ih brutalnošću konkretnih prizora svoga "događanja". Za ozbiljne i odgovornre stvaraocе, među kojima je i Krković, postavljalo se pitanje: da li je takva stvarnost u trenutku svoga događanja uopšte dostojna umetnosti?

To pitanje imalo je moralni, a ne samo estetski kontekst. Nije slučajno što je naša kinematografija prva potčala u susret toj stvarnosti. Prve naše profesionalne sineaste dobili smo četrdesetih godina ovoga stoleća, a prvi naši likovni umetnici javili su se u trinaestom veku.

Ako se Momčilo krković ipak odlučio da stvaralački

uđe u dijalog sa takvom stvarnošću, to, izvesno, nije učinio zato da bi dokazao njeno pravo na umetničku interpretaciju. Pre bi se moglo reći suprotno: eksponati na njegovoj izložbi u Galeriji ULUS svedoče o dubokoj indignaciji stvaraoca i čoveka, prožetog nemoćnim revoltom pred takvom stvarnošću kojoj se, tim načinom, simbolično osporava svaka vrednost. Ako ta stvarnost ipak mora da uđe u istoriju, treba pokazati da ona toga nije bila dostažna. To može da pokaže samo umetnost.

U čudnom spoju simbolike oblika i naturalističke ekspresije detalja Krković iskazuje svoje crne misli o nesreći koja nas je snašla, lažno predstavljena kao naša sudska bina. Tragovi balkanske apokalipse kojima je ruka umetnika dala simbolični oblik deluju kao potresni znaci dejstva stihije sumanute "neizbežne slučajnosti" kojom se zaklanja nečista savest nekažnjenih krivaca. Što je tako mučna slika ipak podnošljiva, što može da se gleda bez gnušanja, to je otud što je, u Krkovićevoj vajarskoj interpretaciji, umetnički prevladana njena groza. Ali je utoliko pojačano ono osećanje užasa koji posmatrač prima od umetnika svojim najdubljim ljudskim čulom, svestan da to što vidi nije sama umetnost, već umetnička slika i prilika prisutne životne stvarnosti.

Nesumnjivo da je Krković ovom izložbom načinio hrabar stvaralački iskorak iz "svog" vajarskog sveta po kome smo ga poznavali. U ovom momentu možda nije od najveće važnosti pitanje estetske vrednosti rezultata takvog umetničkog poduhvata – vrednosti koja uostalom, ni u čemu nije sporna. Čini se važnije sresti se uopšte sa jednom takvom umetničkom pojavom. Taj čin umetnika, naravno, neće nimalo promeniti stvarnost na koju aludira. Krković se uopšte ne zanosi takvom nadom. On čak i ne kritikuje ono "negativno" u stvarnosti time što pokazuje da gora ne može biti. Ne lamentira, kao nekad Vanja Radeuš, nad "događanjem nesreće" kao nekom apstraktном neminovnošću koju je već otrcano i gotovo lažno nazivati rečju sastavljenom od tri slova" rat. Uz obavezno otvoreno prozorče kroz koje zgroženi posmatrač treba da ugleda svetlost nade. Ono što ova izložba daje, to je još jedna kaplja žuči koja, uz tolike druge, povećava gorčinu u duhu čoveka sadašnjeg naraštaja, nasleđenu od predaka sa ovog ukletog tla, još, od seobe naroda, sa svih potonjih mogila iz kojih, kao na eksponatima sa ove izložbe, vire iscerene lobanje mrtvih svedoka "neizbežne slučajnosti" istorije, od Kosova i Mišara, od Sutjeske i Sremskog fronta, pa do Vukovara...

Đorđe Kadijević

Zapis autora

Sve češće se pitam zašto me moja reka smisla nije ostavila u nekom jezercetu ili barici da uživam u postignutom, nego me kotrlja niz oblutke svog korita terajući me da i dalje pronalazim mogućnosti spasa u kretanju te stihije, tačke oslonca kako me matica ne bi odnela u besmisleno.

Čini mi se da ovo što radim poslednjih desetak godina konačno zatvara moj stvaralački krug, ako je to uopšte moguće do zadnjeg časa.

Počeo sam u skulpturi od čoveka površno (površinski) sagledanog, spolašnjeg njegovog izgleda, na čemu se vajarstvo baziralo vekovima i milenijuma. Osetio sam zatim potrebu da prikažem u skulpturi čovekovu suštinu, bilo u snazi ili u padu, graditeljskim potencijalima ili rušilačkim ambicijama. To je bila faza "Čoveka tvrđave" i "Čoveka grada". U tom astojanju sam istrajavao dugo verujući da je to što radim sinteza misaono-emotivnog i fizičko-oblikovnog elementa u vajarstvu, što bi za vajara trebalo da znači vrhunski domet.

U momentu velike lucidnosti, ne baš svojom zaslugom doživeo sam prosvetljenje, mogućnost da s distanciram od svega. To je bilo novo osećanje mogućnosti da se vinem u nezamislive daljine i nemerljiva odstojanja od svega svakodnevnog, svega naučenog, svega rabiljenog u vajarstvu. To je bilo neobično odlepljenje u neke druge sfere sa čijih sam orbita (moja imaginacija naravno) mogao da sagledam elemente u okružujućoj prirodi očima (skoro) njenog tvorca-Boga.

U mojoj imaginaciji počele su da bujaju vizije stvaranja oblika u Svetu, u vremenu i van svakog pojmljivog vremena. Tu fazu sam nazvao "Pojavljivanje zaboravljenih prostora". Sve što je nastalo iz tih vizija udaljene percepcije bilo je jako poznato i meni i drugima iako je do tada bilo neviđeno. Nešto neviđeno i neznatno postalo je odjednom poznato; bile su to vizije prostora i oblika iz doba dramatične poetičnosti stvaranja Zemlje – nekog pangeističkog razdoblja. Iz nedoglednih davnina pojavljuvale su se predamnom u novim dimenzijama volumeni i forme, oku prihvatljive, ali sa mogućnošću zamišljanja njihovih nepreglednih, monumentalnih dimenzija ostvarenih moćnim gestom tvorca sveta i svetova.

Snaga zemlje koju sam osetio unutar pokrenute imaginacije ispunjavala me je svojim smislom, svršishodnošću koja ne podrazumeva mene u dodavanju ili oduzimanju. Skulptorske forme proizašle iz takvog saznanja i osećanja pojavljuvale su se kao definativne i potpunodorečene u svim svojim elementima.

Oduševljenje tom mogućnošću, radostzbog sposobnosti da tomoguda obavim ispunili su moje biće energijom maksimalnog zadovoljenja svih fizičkih, duševnih i mentalnih potreba. Iako je to tako definisano i definitivno dešavanje ličilo na moć života kroz stvaranje koje ničim nije bilo moguće zaustaviti, po nečem drugom – svojoj dorečenosti i konačnosti, reklo bise nepogrešivosti, takođe je ličilo na nešto što se dešava poslednji put, što je, ustvari, smrt – prestanak mogućnosti da posle tog ostvarenja dođe do bilo kakvog drugog.

Ipak, dešavaju se čuda. Nepredvidljiva je i nedokučivavelika volja i moć iz koje sve proističe, i nikad ne možemo znati koliko puta u nama može začeti početak, a poznato je da vaskrsenja nema bez smrti.

Posle dužeg vremena skoro potpune praznine postajem polako i neodlučno svestan podudarnosti između "velike glave" makrokosmosa i "male glave" mikrokosmosa. Veliku čini tvorac svega postojećeg, a malu čovek sa svojom "lobanjom", tvorac mogućeg u skučenom prostoru mikrokosmosa i to ne samo u nekom znanstvenom smislu i smislu apstraktnog mišljenja nego i u bukvalnom, vizuelnom, dostupnom čovekovim čulima, čak svačijim čulima, čak čulima bez posebnog senzibiliteta.

Pri "pojavljivanju" lobanje i razmišljanju njoj kao zamku ili kazamatu svega ostvarivog, otvorila mi se nova izrašajna mogućnost i već osećam narastanje nove energije za ostvarenje nevelikog ciklusa skulptura i crteža kojima ću, nadam se, "dorađujući" prethodni o "pojavljivanju zaboravljenih prostora" otkriti neke nove "nepoznate prostore" i kroz njih izraziti sve svoje te-gobe i gorka saznanja da dvadeseti vek ostavljamo kao teško breme koje nam nije dozvoliloda se popnemo na vrhove njegovih dostignuća, već nas je zadржалo "ispod dna vremena".

Lobanja kao čuvar svih ljudskih mogućnosti nije u ovom veku, i ne samo ovom, bila uvek na čovekovim ramenima. Često je, i an žalost sve češće, sastavni deo tla na koje je padala i pada i s kojimse integrisala upravo zbog toga što se u njoj nisu obavili neki očekivani procesi koji bi čoveku omogućili da se uzvisi iznad brutalnosti, zla, nerazumnosti.

U mojim novim vizijama lobanja, upravo njen od pamtiveka nepromjenjen oblik nameće mi se kao prao-blik koji urasta u ostale prao-blike; lobanja ili njeni delovi čine nove forme u prirodi, postaju sastavni delovi nekih čudnih predela, koji slično onima iz ciklusa "Pojavljivanje zaboravljenih prostora" nisu viđeni, ali ponekoj čudnoj logici, bez protivljenja ili uz njega, mogu biti primljeni i stavleni u arsenal likovnih vizuelnih poznanica.

Ranije su ti predeli-skulpture, "zaboravljeni prostori" bili bezljudni, bezglasni i tiki; upućivali su na pradavna vremena svog formiranja i nastanka; sada, u ovoj fazi njihovog "pojavljivanja" oni su nastanjeni značajnim ljudskim elementima integrisanim u zte imaginarne, ali dobro poznate prostore apokaliptičkog vremena, punog potmulog leleka, koje intenzivno traje tokom celog veka koji je na izmaku.

Nakon toga će, nadajmo se i verujući "Otkrovenju" dobra zrna početi da se odvajaju od loših.

Zemlja –terra – i u ovom slučaju se pokazala kao idealan materijal za iskazivanje ovih uzbudjujućih vizija, jer njenja izražajna snaga, kroz sve mene neuništiva, u stanju je da primi i izradi sve promenljive mogućnosti i impulse ljudske imaginacije i kreativnosti.

Sjedinjavanje sa terrom putem neograničavajućeg opštenja sa njom i koristeći je svojim mikrokosmičkim mogućnostima dolazim postupno do ovih novih ostvarenja u koja još sumnjam jer nisu nastala spontano kao "pojavljivanje zaboravljenih prostora", ali bez kojih ne bih mogao da opstanem u ovom smutnom vremenu, ni ja ni moja uz nemirena ludska i umetnička savest.

Momčilo Krković

Gospodar kamena i gline

Poslednjih nekoliko godina, sasvim neočekivano, pojavljuje se sve više knjiga monografskog, studijskog ili biografskog karaktera, posvećenih stvaraocima iz različitih oblasti. Kada su u pitanju likovni umetnici, toj pojavi trebalo bi dodati i sve češće organizovanje studijskih izložbi, velikih retrospektiva, promocija na specijalizovanim tribinama i u mas-medijima, izdavanje kompakt-diskova, video zapisa i slično. Naravno, sve se to može objasniti narasлом kulturnom sveštu i potrebom da se blagovremeno podupri i podrže sve stvaralačke ličnosti kako bi se za potomstvo sačuvalo što više izvorne građe i autentičnog svedočenja o njima, nama samima, i duhu vremena u kome smo živeli i radili.

Tom plemenitom cilju služi i ova knjiga posvećena vajaru Momčilu Krkoviću, koji već skoro pola veka svoje emocije, snove i umetničke vizije pretače u mermer, kamen, glinu ili u svoje crteže na papiru. Ovoga puta kao medij poslužio je mikrofon Drugog programa Radio Beograda, čiji je bio gost. Već poznati i veliki razgovornik, novinar i publicista Miloš Jevtić, kao koautor i izdavač, postarao se da promišljanja, ličnost i delo ovog umetnika uklopi u sada već poznatu seriju svojih štampanih

intervjua. Mnogi od nas, bilo kao učesnici u tim razgovorima ili kao čitaoci, davno smo postali svesni velikih i nesumnjivih vrednosti tako zabeleženih iskaza, koji, svi odreda, ulaze u dokumentarnu riznicu i stavljaju se na raspolaganje budućim naraštajima.

Već sam izbor Jevtićevog sagovornika ukazuje da je reč o nesvakidašnjoj ličnosti koja se nametnula i kvalitetom i obimom svoga likovnog dela. O sebi Momčilo Krković kaže: "Bog me je obdario energijom koja je bila dovoljna da je uvek proticala". Rekli bismo da je tu energiju pratilo i stečeno solidno obrazovanje u vidu dve fakultetske diplome. (Filozofskog fakulteta i Akademije za likove umetnosti 1955), postdiplomske studije (1958) i jednogodišnje usavršavanje u Poljskoj (1959). Kada se tome doda neophodni stvaralački nerv i prirodna darovitost, lako se mogu objasniti velike cifre kao što su: trideset samostalnih izložbi, dvesta pedeset izlaganja na grupnim i oko pet stotina izvedenih skulptura u trajnom materijalu. Realizovao je 27 spomenika ─ od toga 7 velikih skulptura ─ i učestvovao u izradi 30 konkursnih projekata za spomenička i memorijalna obeležja za brojne gradove u zemlji i inostranstvu.

I kako to biva sa svim umetnicima, i Krkovićevo likovno delo odvija se kroz nekoliko stvaralačkih ciklusa, koji su, opet, obeleženi karakterističnim i značajnim prekretničkim izložbama. Prvi put izlaže samostalno u Varšavi (1960) i Beogradu (1961). Od tada, preko dve decenije on stvara jednu vrstu monumentalne skulpture sa sintetičkom formom, koja, idejno i formalno, počiva na obliku ljudske figure sa metafizičkim i simboličkim značenjem. Ovaj ciklus sam autor je svrstao u dve faze: Čovek tvrđava i Čovek grad. Sledеći ciklus nastaje 1979. godine i krunisan je izložbom u Paviljonu Cvijeta Zuzorić 1987. pod naslovom Pojavljivanje zaboravljenih prostora. Deset godina kasnije (1997), dakle u poodmaklim godinama, Krković neumorno nastavlja svoja traganja i prijatno iznenađuje kulturnu javnost najnovijim ciklusom skulptura u terakoti nazivajući ga Ispod dna vremena.

Od samog početka, posle perio da učenja i ovlađivanja zanatskom stranom vajarstva, otkrio je i, potom, sistematski dograđivao svoj koncept skulpture na do tada neviđen način, uvodeći sebe i srpsko vajarstvo u vode moderne evropske umetnosti. Pri tom, nije napustio osnovnu ideju o čoveku, o udruženim grupama ljudi, kao izvoru i utoci svih istorijskih zbivanja i sopstvenog umetničkog prosedea. Takav čovek, po shvatanju ovog autora, izrastao je u njegovoј skulpturi kao prirođan elemenat, iz zemlje, kamena i betona i postao simbol većitog života i otpora, tvrd kao stena i jak kao tvrđava ili utvrđeni grad. Takva skulptura,

Momčilo Krković

budući da je, po pravilu, masivna, stamena, klesana u pravilnim, geometrizovanim vertikalnim formama, često je pri vrhu bila horizontalno razuđena, neodoljivo je podsećala na odrećene arhitektonske tvorevine što bila je predodređena za tzv. spomeničku skulpturu; mogla se, bez greške, postaviti bilo gde na gradski trg, usred spomen-parka ili na neki proplanak u prirodi. Zato je umetnička kritika jednodušno zaključila da Momčilo Krković, u toj fazi, nije bio toliko "vajar" koliko "graditelj" svojih skulptura, koje su, donekle, podsećale na neke kamene spomenike praistorije, na srednjovekovne stećke i spomenike iz krajputaše. Zahvaljujući takvom karakteru svojih skulptura, ali i kulturnoj klimi u društvu koja je bila spremna da u spomeničkoj i memorialnoj skulpturi ode dalje od do tada preovlađujućeg socrealističkog i naturalističkog klišea, Moma Krković se ubraja u velike graditelje javnih spomenika u zemlji, zajedno sa Otom Logom, Miodragom Živkovićem, Bogdanom Bogdanovićem i drugima. Izveo je spomenike u rodnom Malom Gradcu (1957), Glini (1960), Rudniku (1962), Mladenovcu (1964), Malom Požarevcu (1966), Boru (1968), Sopotu (1972), Beogradu (1973) i ima više dela koja su postavljena na javnim mestima u Beogradu, Austriji, Prilepu, Labinu i drugim mestima.

Evo kako o svom etičkom i estetičkom opredeljenju u vajarstvu govori sam autor: "Stao sam, osećajno, na stranu poniženog čoveka, pa sam, u početku spontatno, a kasnije svesno, nastojao da nađem ono što je u čoveku snaga i, dalje, veza te snage sa otpornošću ljudskog dela... nastojeći da se dođe... do sinteze tih elemenata... čovek u skulpturi za mene nije više mogao da bude splet mišića, on je postao građevina, bedem, stena, poistovećen je sa prethodnim elementima i arhitektonskim oblicima što dehumanizovani čovek je preobražen u humanizirani kamen. Došao sam do novog odnosa prema čoveku, do njegove moguće transformacije, do njegove prisutnosti u prirodi." Radeći bezbrojne spomenike, katkad ogromnih dimenzija i teških nekoliko desetina tona mermera ili kamena, nije težio pompeznom i patetičnom prikazivanju događaja ili ličnosti, niti pukim strip-ilustracijama. On nije veličao sam čin borbe, borce i oružje, već je sve to sveo na samo jednu meru što meru ljudskosti, i to je bilo dovoljno. Pa, čak, i tako stilizovana i krajnje redukovana forma imala je samo metaforički, smisao i simbolički značaj. Sve što je narativno ostalo bi prikriveno, iznutra, kao nešto što se više podrazumeva nego što se vidi. Jer, kao što je poznato, u svakom umetničkom iskazu uvek ostaje deo misterije i deo tajne i za njegovog tvorca i za posmatrača. Kod dela tzv. asocijativne umetnosti publici ostaje na volju da otkriva i one značenske slojeve koji odgovaraju samo njima, tj.

svakom pojedincu i njegovom senzibilitetu.

Koncepcijski zaokret u radu ovog umetnika, uslovno rečeno, nastao je 1980. godine, kada je posle kraćeg perioda izvesne fizičke i duhovne usamljenosti, ali uz stalna i intenzivna promišljanja kuda će i kao dalje usmeriti svoj rad, našao se na novom početku, pred ciklусом nazvanim *Pojavljivanje zaboravljenih prostora*. Ovoga puta napušta teško klesanje kamena i livenje u betonu, pošto mu to ni fizički ni materijalno više nije odgovaralo, i sa obnovljenom strašcu i energijom prepušta se novom mediju – zemlji, glini i keramici. Razume se, nije reč o prostoj zameni jednog materijala drugim. Menja se i sam koncept skulpture i njen tematski sloj. Ako se ranije i moglo govoriti o "građenju" i "klesanju" skulptura, sada je postupak čisto vajarski; prethodna ruralnost i grubost u kreativnom postupku sa "ljutim" materijalima, sada je morala ustupiti mesto suptilnom modelovanju sa mekom i podatnom glinom. Ranije tematske asocijacije na čoveka–grad–tvrdavu, zamjenjene su novom preokupacijom, zemaljskim predelom u najširem značenju tog pojma. Tako nastaje nova serija dela – pejzaža sa imaginarnim predelima, koji kao da su nastali usled tektonskih poremećaja u zemljinoj kori. To su sasvim apstraktne kompozicije, bez ikakve praktične primene. Razlog njihovog nastanka je čisto estetske i istraživačke prirode. Umesto pravolinijskih i geometrizovanih formi, nailazi se na meko oblikovanje, na slobodnu, razigranu igru masa i volumena, na dramaturgu uskovitlanih vulkanskih predela koji nisu preuzeti iz prirode već su nastali u mašti umetnika, kome se, sada, nudi široka skala mogućnosti ne samo u oblikovnom smislu već i u čisto likovnom. Ovoga puta stoji mu na raspolaganju bogata valerska skala boje pečene gline, pa i direktna upotreba boje kao novi likovni elemenat skulpture. U takvom likovnom postupku dolazi do svojevrsne sinteze klasičnog vajarskog iskustva sa iskustvom jednog slikara. To spajanje dalo je nov i neočekivani kvalitet vajarskom opusu Momčila Krkovića, koji mu se ponovo predaje svom snagom. Dela iz ovog ciklusa prikazao je na već pomenutoj izložbi u Paviljonu Cvijeta Zuzorić 1987. godine, na kojoj je izložio 52 skulpture raznih formata i 120 crteža. Sam autor ocenjuje ovu fazu svoga rada kao novi početak (mada je već bio poznati vajar) i kao sopstveni stvaralački vaskrs.

Međutim, Moma se prevario! Za vaskrs je bilo rano, jer je 1990. napravio još jedan iskorak u sopstvenom razvoju i otpočeo rad na trećem ciklusu skulptura koji je nazvao Ispod dna vremena. Povod je nađen u tragičnim društvenim i političkim događajima koji su, počev od 1990, počeli da potresaju ceo srpski narod, a naročito onaj njegov deo nastanjen na teritoriji bivših

Momčilo Krković

republika – Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Razumljivo je da su rat, ponovljeni akti genocida nad Srbima, nove žrtve i neviđeni egzodus tog naroda, posebno pogodili i Momčila Krkovića, čoveka rodom sa Banije, koji je, kao i mnogi od nas, verovao da se takvo zlo ne može i neće ponoviti dva puta u ovome veku. Pa, podsetimo se, nije li se baš ovaj umetnik borio protiv tih aveti prošlosti na najprikladniji i na najhumanijim način – celokupnim svojim stvaralaštvo, naročito delima iz svog prvog ciklusa i svim svojim velikim i monumentalnim memorijalima. Sudbina je odredila da prvi javni spomenik Krković podigne u svom selu Mali Gradac na Baniji (1957), a da završi velikim memorijalnim kompleksom u Glini, tom kultnom mestu stradanja Srba u novijoj istoriji. U ovoj knjizi on objašnjava da je deset godina radio da bi taj spomenik završio uz veliku pomoć i saradnju svoje nedavno preminule supruge, vajara Mire Jurišić. Ometan raznim birokratskim smicalicama iz vrhova tadašnje hrvatske vlasti, uspeo je, jedva, da spomenik završi za vreme kratkotrajnog "života" Srpske Krajine, da bi ga hrvatski nacionalisti i osvedočeni srbomrsci u bestijalnoj oružanoj akciji, u svojoj "Olui" (1995), potpuno uništili. Memorijal se, kao što je poznato, odnosio na pokolj 1564 Srbina 1941. godine i predstavljao je još jedan Momin pokušaj da svojom umetnošću svedoči protiv zla. Nažalost, zlo je, makar i privremeno, bilo jače.

Taj osećaj sveopšte ugroženosti, okruženost slikama rata i patnji sa svih strana, kod senzibilnog umetnika, kakav je Moma Krković, oživeo je stare i nove strahove za sudbine, živote i egzistencije ljudi. Moma nije mogao da čuti. Uporedo sa razvojem tih opasnosti pristupio je, nenadano, najnovijem ciklusu nazvavši ga Ispod dna vremena. Za njega je bilo prosto neprihvatljivo da nastavi sa Zaboravljenim prostorima, sa tom neutralnom i hedonističkom temom, sa tim arkadijskim prostorima njegove imaginacije, a da ih ne suprotstavi stravičnoj stvarnosti života oko nas. Skupio je tako nastale radove u terakoti i odgovarajuće crteže i izložio ih, prvo u Galeriji ULUS-a u Beogradu 1997, a potom u Vršcu i drugim gradovima. Stvarnost protiv koje je podigao svoj glas uslovila je novu tematiku i simbole: bivše idilične prostore naselile su aveti smrti, ljudske lobanje i krstovi. Sada je u te "prostore" ugradio svoje apokaliptičke znake ljudske smrti, svekolikog uništenja i kosmičke strepnje za čoveka i ljudski rod. Nove "ćeće kule" kao da opominju na krhkost ljudskog bitisanja, na stalno ponavljanje bestijalne istorije zla i na permanentnu ugroženost čovekove egzistencije i njegovog okruženja. Zlo opstavlja uprkos herojskim otporima i upinjanjima (prvi ciklus skulptura), nasuprot veličanstvenosti zemljinog šara (drugi ciklus) i apokaliptičke vizije stvarnosti (treći

ciklus). Očigledno, Krković je morao da progovori, sada na nov način: da se umetničkim sredstvima suprotstavi svim ratovima na svetu i svakom obliku nasilja koje praktikuje taj svet i njegov "novi svetski poredak".

O takvom, skoro poluvekovnom putu kroz život i svoje stvaralaštvo, o društvenim i umetničkim zbivanjima, svedoči Momčilo Krković u ovoj knjizi, obilno potpomognut već poznatim, razgranatim i inteligentnim pitanjima svoga sagovornika Miloša Jevtića. U mnoštvu svojih umetničkih i generacijskih savremenika i prijatelja, u ogromnoj i sve većoj produkciji obrazovanih i darovitih vajara, uprkos gotovo nepopravljivom položaju skulpture i skulptora zbog sveopštег siromaštva, Moma Krković ostao je originalan i svoj. Uvek aktivan i produktivan, nalazio je duhovnu snagu i preko potrebna materijalna sredstva da stalno obnavlja i širi horizonte svoje umetnosti, a time i prostore srpske skulpture. Zbog svega toga, uvereni smo, trajno će opстати u nacionalnoj istoriji umetnosti, i ne samo u njoj. Uostalom, poznajući pravu prirodu vajara Krkovića i njegovu beskonačnu odanost vajarstvu, verujemo da ni ovaj ciklus stvaralaštva neće biti poslednji. Već se daju naslutiti novi nemiri i nova kreativna uzbuđenja. Poželimo mu to, a Milošu Jevtiću još mnogo ovakvih odgovornika i knjiga.

Jevta Jevtović

Predgovor u knjizi: M. Jevtić, Reka smisla Momčila Krkovića, Beograd 2002.

Momčilo Krković

Period od 1999-2005. Ciklus "Posthumni period"

Epilog
Posthumni ciklus
Zapis autora.

1999. godine, pred sam kraj NATO bombardovanja, 31. maja, u osvit zore - četiri sata i četiri minuta - na desetak metara od mog doma - ateljea, eksplodirala je bomba, čija je velika razorna moć pored ogromne materijalne štete i mene, učinilo mi se tako, izmestila u neku drugu dimenziju. Iako živ i nepovređen, osetio sam, unutar sebe, da počinjem živeti u nekim drugim, drugaćijim okvirima, kao da sam se preselio u drugu nepoznatu stvarnost što je ličilo na potpuni prekid sa ranjom, mada ne u potpunosti, jer čovek je, želeo to ili ne, bio toga svestan ili ne, neminovno vezan za jedno, ali i za množinu.

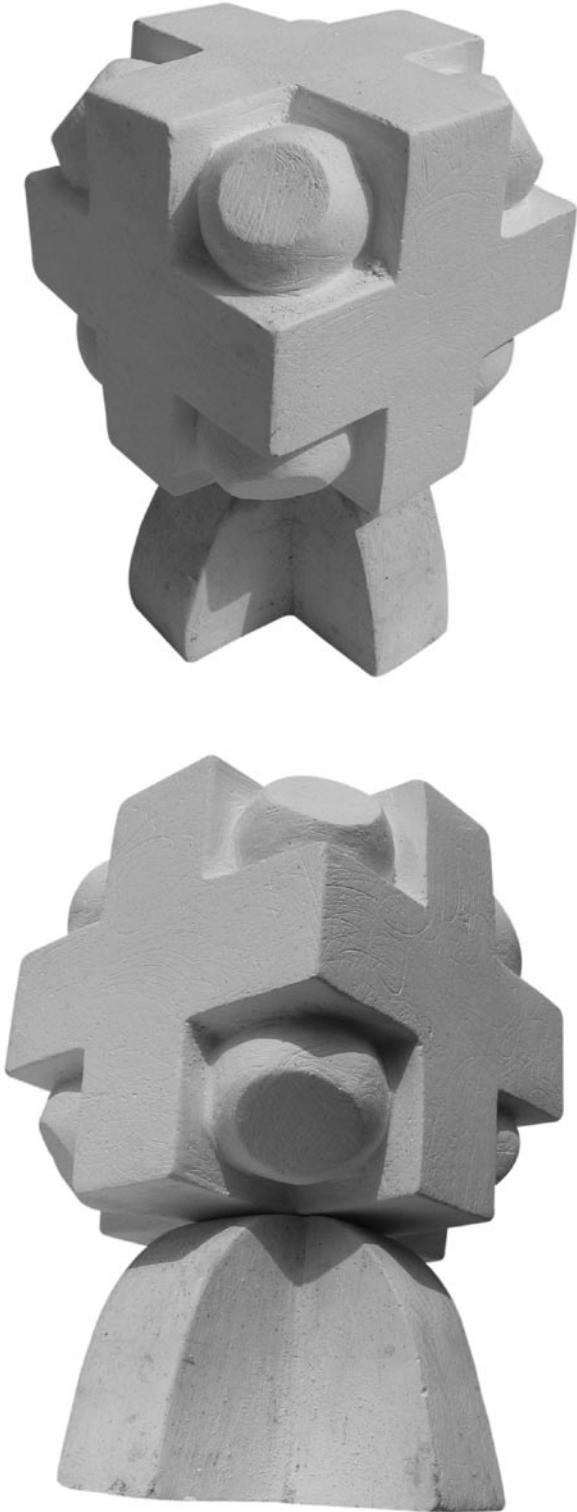
Osetio sam, na sreću priliv nove energije i snage i, na još veću sreću skoro agresivnu potrebu za radom umesto moguće depresije, a uz to i svežih ideja, i pre pojave dobrih, povoljnih okolnosti da neke od njih budu realizovane, počeo da pravim skulpture ispunjene snažno izraženim sakralnim duhom, što je bilo mnogo utemeljenije, ubedljivije i snažnije od mojih stvarnih religijskih opredeljenja i iskonske, ugrađene u bića, pobožnosti.

Stekao sam, činilo mi se, ponovo sposobnost, kao u vreme "pojavljivanja zaboravljenih prostora" da, zahvaljujući novom, drugaćijem sagledavanju problema i korišćenjem minimalnog broja oblika formiram vajarske kompozicije koje su u nekoliko slučajeva mogle da prihvate i iskažu obimne sadržajeve zasnovane na misaonim, a i vidljivim temeljima prošlosti, sadašnjosti i, verovatno, budućnosti, pošto se čovekova priroda, i pored mnoštva mnogih saznanja, skoro ne menja, ili se menja malo i sporo.

Ispunjen zbujujućim saznanjima i uzburkanim osećanjima skoro sam posumnjao da živim u istom svetu kao i ranije, jer se taj svet za moju sporu pamet o kojoj sam mislio da je stabilna, živa i prijemčiva, nagle i stvarno menjao, te sam osetio da sam u njemu sve više zalutali stranac koji je, nošen inercijom, još uvek u njemu, ali skoro bez ikakve mogućnosti uklapanja u njegove nove norme koje se menjaju vrtoglavom brzinom.

I onda sam najpre osetio a potom i spoznao da, u stvari, živim odeljak života koji se odvija, makar na

psihološkom planu, kao posthumno bitisanje, jer ne znam kako bih drugačije mogao da nazovem tu skoro totalno, suštinsku, izopštenost iz svakodnevnice.

Ta svakodnevica, iako zabrinjavajuće stvarna, ličila mi je na nešto potpuno nepoznato, čak neshvatljivo, potpuno tuđe i nerazumljivo.

To moje stanje koje sam proglašio "posthumnim" periodom života neki su prihvatali kao jednu od mojih novih šala, ali je Nikola Kusovac u svoj eseju o mom johorinsko-romanijskom triptihu, spomenicima na Palama, Sokolcu i Han Pijesku, te usvojenom rešenju za spomenik u srpskom Sarajevu, taj termin prihvatio, jer je bio dovoljno lucidan da u njemu spozna moju gorku istinu, koja možda i nije samo moja.

Ovaj "posthumni" ciklus započeo je skulpturom "sunce" isklesanom na Palama u Republici srpskoj 1999. godine, nekoliko meseci nakon NATO bombardovanja. Sledе četiri spomeničke skulpture od kojih su tri realizovane a četvrta čeka bolje dane.

Posebno mesto u ovom ciklusu zauzima "dunavljanin", skulptura zamišljena u kolosalnim dimenzijama /100 m/, posvećena porušenim mostovima. Sledе skulpture "ukroćena goropad", "obelisk sa meandrom", "spomenik sebi" isklesan 2004. godine u venčačkom mermeru i skulptura "pomirenje", zamišljena kao monumentalni obelisk, puna ritma ostvarenog multipliciranjem arhetipskog znaka krsta, i još desetak skulptura koje čine varijante u razradi ovih tema - ideja.

Iako proizile iz stanja duha koje sam opisao, te skulpture deluju veoma realno, dovršeno i monumentalno i mada su nastale "posthumno" u odnosu na moje stanje opšte rascepljenosti bića više su otpor smrti i nestajanju nego pomerenje sa nesavršenošću i ništavilom.

Kako se desilo da u "posthumnom" periodu budem tako plodan i "zreo" ne mogu da dokučim, da pomiren sa tom nepoznanicom prihvatom bez roptanja saznanje da su putevi Gospodnji nepoznati, a da je njegova tvorevina čovek neodgonetljivo čudo.

Beograd, 12. 3. 2005.
Momčilo Krković

Drugi život Momčila Krkovića ili
posthumno delo Mome Krkovića

Kada je u deliću sekunde, vođen brigom za život svojih unučića, vajar Momčilo Krković izbegao smrt, koja bi za zlotvore iz Nato alijanse bila tek još jedna u nizu kolaterlanih šteta i štetica, počeo je njegov drugi

Momčilo Krković

život ili, kako on duhoviti kaže, stvoreni su povoljni uslovi za njegovo posthumno stvaralaštvo.

U stvari, sve se zbilo u magnovenju, jedne strašne noći, kada su jahači apokalipse, uz zaglušujući topot pobesnelih konja, galopirali desetak hiljada metara nad Beogradom, razarajući ga pametnim i manje pametnim bombama, raketama i drugim tehnički usavršenim spravama za ubijanje nedužnih. Ugledni beogradski i jugoslovenski vajar Krković bio je tada sa porodicom, sinom, snahom i unucima, u svom domu i ateljeu, u mirnoj Volginoj ulici na Zvezdari, nadomak jednog "legalnog" cilja, prema proceni stručnjaka iz Pentagona i njima potčinjenih natovaca. Uprkos uzbune pokušavali su da snom pobegnu od srove jave. U jednom trenu, verovatno rasutan zastrašujućim fijukom smrtonosnog projektila, panično zabrinut za život najdražih koji su se sklupčali ispod pokrivača u susednoj sobi (to ih je sačuvalo od težih povreda), Krković je skočio sa ležaja i krenuo prema njima. U tom času, uz zaglušujući tresak, na njegov ležaj se sručio zid sa nekoliko tona knjiga, kataloga i drugih publikacija o umetnosti. Samo za delić sekunde i jedan korak izbegao je smrt. Tako je počeo njegov drugi život i tako je nastalo njegovo posthumno vajarsko delo.

Činjenica da je ubrzo posle bombardovanja Beograda, tačnije 5. oktobra 2000, kod nas došlo do korenitih društvenih promena, po nekim revolucionarnih, bitno je uticala na dalji životni i stvaralački put Momčila Krkovića. Nova vlast i njena vlada u kojoj su značajnu ulogu dobile nekad nevladine organizacije, sačinjene uglavnom od osvedočenih protivnika rata, potom i antiratnih profitera, u svom udvoričkom odnosu i svojoj bezmerno zahvalnosti za podršku koju su zdušno dobijali od natovih bojovnika, popreko gledaju na svako pominjanje zločina učinjenih nad srpskim narodom, a posebno na bezdušje globalnih siledžija iz Amerike i njenih evropskih poslušnika. Za Krkovića koji je naprsto morao, po nekom unutrašnjem stvaralačkom nagonu, da na svoj način, skulpturom i graditeljstvom, trajno obeleži divljačko razaranje Srbije, nije moglo biti ni mesta, ni prostora, a ponajmanje razumevanja. Tako će njegov Dunavski kolos, njegov 100 m visoki Dunavljani, kojim je želeo da simbolično, na platou Petrovaradinske tvrđave, moćnom vajarski oblikovanom građevinom, inače otelotvorenjem njegove skulptorske ideje o Čoveku tvrđavi, ostavi trajni antiratni spomenik varvarskom bombardovanju Beograda 1999. i posebno rušenju mostova širom Jugoslavije, morati da čeka neke bolje prilike i neku drugu, nadajmo se, slobodniju vlast i vladu. Mada je stoga ovaj spomenik, po dimenzijama i zamisli moderna parafraza Kolosa sa Rodosa, ostao

samo kao idejno rešenje jedne monumentalne metalne konstrukcije sa ugrađenim delovima porušenih novosadskih mostova, ipak se u njegovoј plastičnoј strukturi sadrže bitne odlike njegovih spomen obeležja što ih je tokom nekoliko narednih godina izveo.

Ali, ono što Krkoviću nije dozvoljeno u srpskim zemljama istočno od Drine i, bogme, severno od Save i Dunava, omogućeno je u Republici Srpskoj. Jedno za drugim, iz godine u godinu, podizana su njegova spomen beležja stradalim Srbima u ratu od 1992. do 1995. godine. Prvo je urađeno 2000. obeležje na Palama, zatim u Sokocu 2001. i leta 2002. u Han Pijesku. Izveo ih je u duhu njegovih prethodnih vajarskih istraživanja, zatim iz rešenja do kojih je došao radom na idejnoj skici za spomenik Dunavski kolos, tačnije onih ostvarenja koja su doprinela da njegovo delo doista preraste, kako piše Sreto Bošnjak, u simbol trajnosti, čvrstine, otpora i snage.

U stvari, ako bismo sudili prema bitnim odlikama stvaralačkog postupka, onda bismo za Krkovićev poluvekovni vajarski rad mogli da kažemo da je prošao kroz dve osnovne razvojne faze. Prvu, kada su nastale skulpture za koje je dobar poznavalac njegovog stvaralaštva, Vanda Ekl, napisala da su više građene nego vajane. I drugu, od sredine osme decenije, u kojoj je išao obrnutim putem, tvoreći čisto skulptorskim sredstvima svojevrsne građevine. Dela što ih je ostvario u tom drugom stvaralačkom razdoblju, izrazito vajarskom, celovito je prikazao na izložbama što ih je priredio krajem osamdesetih godina, posebno upečatljivo na izložbi skulptura i creaža priređenoj u Umetničkom paviljonu na Malom Kalemgdanu, u leto 1987. godine. U pitanju su, naravno, oni stvaralački rezultati, onaj deo njegovog vajarskog opusa, koji mu jemči izuzetno važno, istaknuto i značajno mesto u istoriji savremene srpske i jugoslovenske umetnosti. Štaviše, bez njega i njegovog dela nemoguće je zamisliti bilo kakav antologiski izbor i bilo kakvo predstavljanje vitalnih tokova jugoslovenske skulpture poslednjih decenija HH stoleća.

Međutim, zahvaljujući visokim umetničkim vrednostima spomen obeležja što ih je uradio u Srpskoj, tačnije na Palama, u Sokocu i Han Pijesku, ili kako ih on opet slikovito i metaforično naziva: U ime Oca, Sina i Duha Svetoga, dakle dela ostvarenih u ovom veku, u njegovoј tzv. posthumnoj stvaralačkoj fazi, postaje očigledno da se bez Momčila Krkovića neće moći svedočiti o dometima srpske memorijalne plastike na početku trećeg milenijuma. Pri tome valja istaći da je opet u njemu progovorio onaj Krković iz prve stavaralačke faze, u kojoj se njegova graditeljska narava nalazi ispred ili iznad prirode vajara. Mada bi trabalo

istači, kada se radi o njegovim spomenicima i javnim skulpturama - izvedenim za slobodan prostor, da graditelj u njemu nije nikada sasvim ustuknuo pred vajarem. Ta njegova graditeljska priroda ogleda se u njegovom radu tokom cele druge faze, kada je nesumnjivo dosegao najviše domete čisto vajarskog oblikovanja ili, kako to zapaža Sreto Bošnjak, kada u je njegovom delu dominantno prisutna žudnja za punim oblikom-idejom, oblikom-emocijom, oblikom-simbolom, bez obzira na metrijal kojim se služi. Jer, i u času kada su se u njegovoj skulpturi, kako sam piše, počeli vulkan-skom kreativnom snagom da oblikuju prostori koje je nekad video i osetio, otvarajući mu mogućnost da se poi grava tvoraštvom na način božanskih sila u prirodi, njegovi spomenici i dalje nose osobine ranih radova čija se poetika sadrži u slikovitim složenicama čovek-grad ili čovek-tvrđava. Takvi su, na primer, spomenici u Kragujevcu, Početak oslobođanja (1978), u Beogradu na Adi Ciganlji, Lučonoša (1984) i u Glini, Dveri (1995). Zapravo, ovo spomen obeležje u Glini, postavljeno na mestu užasne pogibelji Srba 1941. u glinskoj pravoslavnoj crkvi, koje je neposredno posle svečanog otvaranja doživelo sudbinu naroda o čijem je stradanju svedočilo, nagoveštava stilsku prirodu spomenika izvedenih u Srpskoj tekom dve netom minute godine.

Tako je spomenik podignut na Palama zamišljen i realizovan u duhu onih Krkovićevih shvatanja čija se stilска struktura izvodi iz njegovih prethodnih iskustava, definisanih u skulpturama i spomenicima iz tzv. graditeljske faze. Štaviše, ne može se oteti utisku da je na njima neimar savim natkrilio vajara. Potreba da spomen svetilište deluje poput memorijalnog hrama ili kapele, nagnala ga je da zadatku pristupi kao arhitekta koji gradi, a ne kao vajar koji slobodno oblikuje mase u prostoru. Otuda su naglašena geometrijska strogost forme i dosledno sproveden princip simetrije, u kojima se jasno razaznaje struktura crkvene građevine centralnog tipa sa stilizovanim završetkom što stremi prema nebu i jedva naglašenim apsidalnim oblinama bočno, osnovne odlike spomen svetilišta na Palama. Da bi se utisak sakralnog na njemu sasvim očitovao, Krković ga je u vajarski artikulisao u istom euklidovskom duhu. Gledano frontalno, svejedno sa koje strane, prednje ili zadnje, utisak je istovetan. Umesto portala i oltara javlja se krstolika perforacija koja ima dvostruku ulogu. S jedne strane, uvodi u redukovani enterijer spomenika, a sa druge, aktivira okruženje pogledom na urbani deo Pala i njegovu dalju okolinu. Iznad dominirajuće krstolike perforacije Krković je na stilski dosledan način, jednostavnim geometrijskim oblikovanjem polulopte u masi spomenika, koja asocira na rozetu, postigao preko

Momčilo Krković

potreban efekat razbijanja monotonije i funkcionalnog ritmičkog raščlanjivanja vizuelno udarnih površina. Jednako efektno, redukovanim izražajnim sredstvima, on je rešio i bočne strane spomen svetilišta. Oživeo ih je nenaglašeno modelovanom kompaktnom masom što oblikom oponaša stilizovane pevnicike apside koje se, pak, završavaju usečenim krstom. Taj krst, kao i ona krstolika forma na frontalnim površinama spomenika, prirodno se pretaču u četiri elementa što oblikom asociraju na pandantife, inače, graditeljske nosače kupole koje na ovom spomeniku nema. Nažalost, voljom naručilaca a ne autora, na mesto kupole čije se postojanje samo sluti, postavljen je krst koji doslovnošću narušava umetnikovu upečatljivu graditeljsko-vajarsku asocijativnu zamisao.

Ukratko, spomen svetilište na Palama, Krkovićev prvenac nastao u njegovom "posthumnom" stvaralačkom razodblju, u svakom pogledu, graditeljskom i vajarskom, sažetošću i ubedljivošću izraza, uzvišenom simbolikom, uspešno ostvarenom težnjom da se minimumom plastičnih sredstava iskaže maksimum emocija, deluje spomenički monumentalno i što je važnije u bolu i žalosti uzdržano.

Rešenje do kojeg je Krković došao izvodeći na Palama spomen obeležje srpskim borcima i žrtvama palim u ratu 1992-1995, poslužilo mu je potom da na srođan način, veštim variranjem osnovne zamisli, ostvari odgovarajuće spomenike u Sokocu i u Han Pijesku. Mada spomenik u Sokocu nije zamišljen kao svetilište već pre kao kapija utvrđenja, s tim što su bočni "zidovi plača" svrshodno iskorišćeni za postavljanje ploča sa imenima ratnih žrtava, ipak je graditeljska i vajarska arkulacija u osnovi izvedena u duhu rešenja spomenika na Palama. Ponovljen je krstoliki otvor kapije, kao što je na srođan način, ritmovanjem geometrijski definisanih masa, raščlanjen gornji deo spomen obeležja, sa jasnim asocijacijama na tvrđavu.

U Han Pijesku Krković se vratio ponovo prvo bitnom rešenju spomen svetilišta u vidu potkupolnog hrama ili kapele. Stiče se utisak da je poučen rđavim iskustvom, kada je spomeniku na Palama nakalemjen krst, odlučio da ovaj treći spomenik u nizu izvede od kupole na dole. Tako se dogodilo da je težina mase kape spomenika, dakle kupole sa ovde skladno postavljenim krstom, odredila geometrijski doslednu graditeljsku i vajarsku prirodu donjih delova. Istini za volju frontalni otvori, dakle prednja i zadnja strana spomenika, izvedeni su kao vrata sa lučnim završetkom iz koga se preko svojevrsne arhitravne grede prelazi u široko krstobrazno polje koje sugeriše štit sa četiri ocila. U istom duhu, geometrijski doslednom i strogom, obrađene su i bočne zatvorene

strane spomenika. U donjem delu je reljefno istaknut krst koji preko ponovljenih elemenata, što sugerišu funkciju grede nosača, prelazi u dekorativno, po vertikali rešeno polje ravnih i plitko kaneliranih površina.

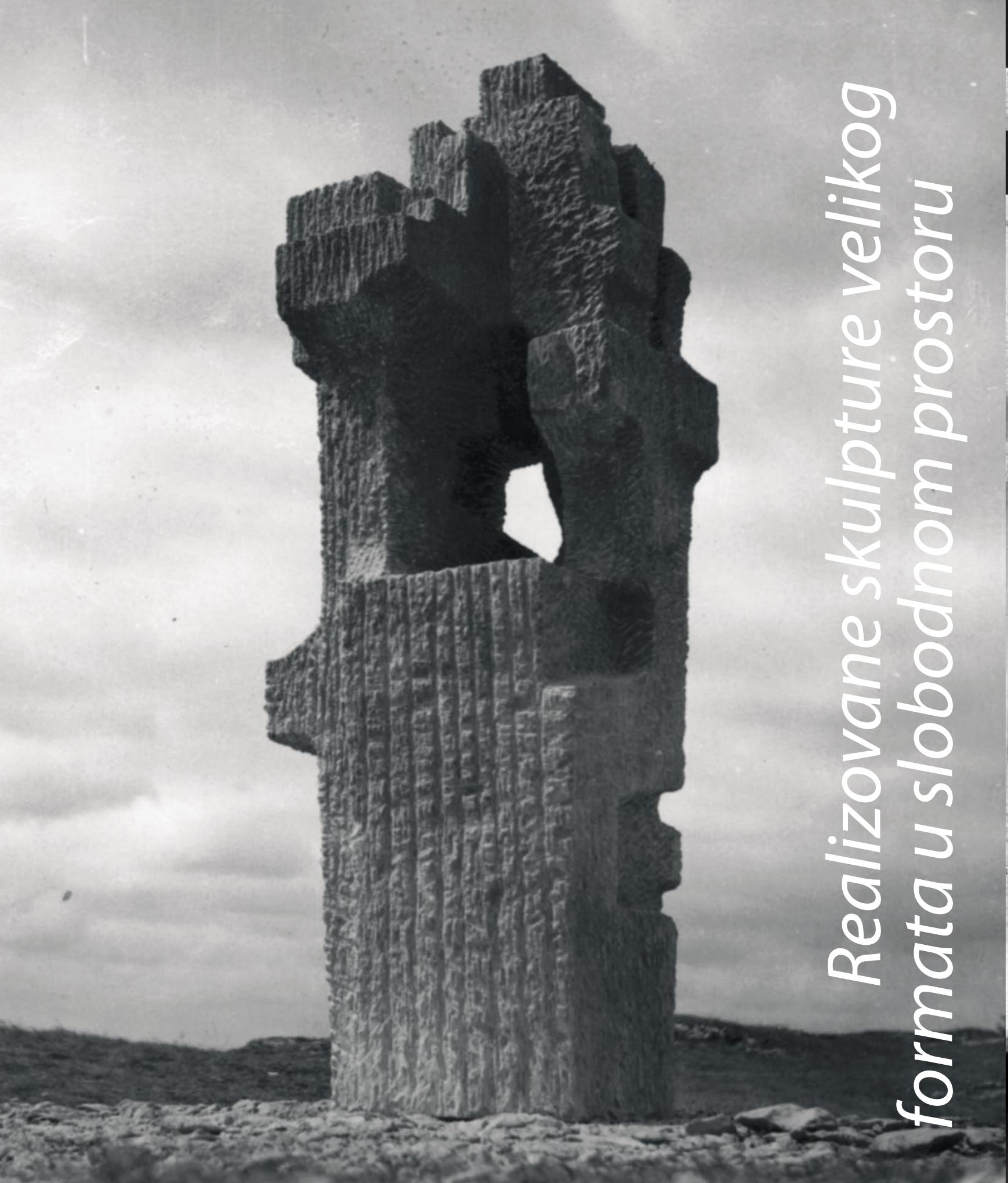
U svakom slučaju, ostvareni sklad svih elemenata, osnovnih masa i dekorativno razuđenih površina, u punoj meri ističe sakralnu prirodu i preko potrebnu monumentalnost spomen svetilištima Momčila-Mome Krkovića što ih je izveo na ratom ranjenim prostorima Srpske. Utoliko pre i više, što se u njihovim proporcijama, u ritmu masa po visini, zatim u ispoljenom osećanju za stilizovanu geometrizaciju širokih dekorativnih površina i, naročito, u ostvarenoj harmoniji između pri-tajenih ali nabujalih emocija i želje da one ostanu pod strogom racionalnom kontrolom, kao preduslovom dostojanstva u bolu, jasno prepoznaće čvrsto oslanjanje na tekovine srpske srednjovekovne graditeljske i umetničke baštine.

Na kraju, spomenicima što ih je ostvario na Palama, podno Jahorine, odnosno u Sokocu i Han Pijesku, na Romaniji, Krković se u prvim godinama HHI veka javlja kao autentični sledbenik onih blistavih ideja i uvek aktuelnih shvatanja u srpskoj istoriji umetnosti, što su ih delom uobličili, tako duboko ukorenjeni u sopstveno uemtničko nasleđe i sopstvenu kulturnu tradiciju, slikari: Aleksandar Tomašević, Lazar Vozarević, Stojan Ćelić i, na sreću, još uvek aktivni i živo prisutni Miodrag B. Protić.

Nikola KUSOVAC
Beograd, 24. H 2002.god.

*Realizovane skulpture velikog
formata u slobodnom prostoru*

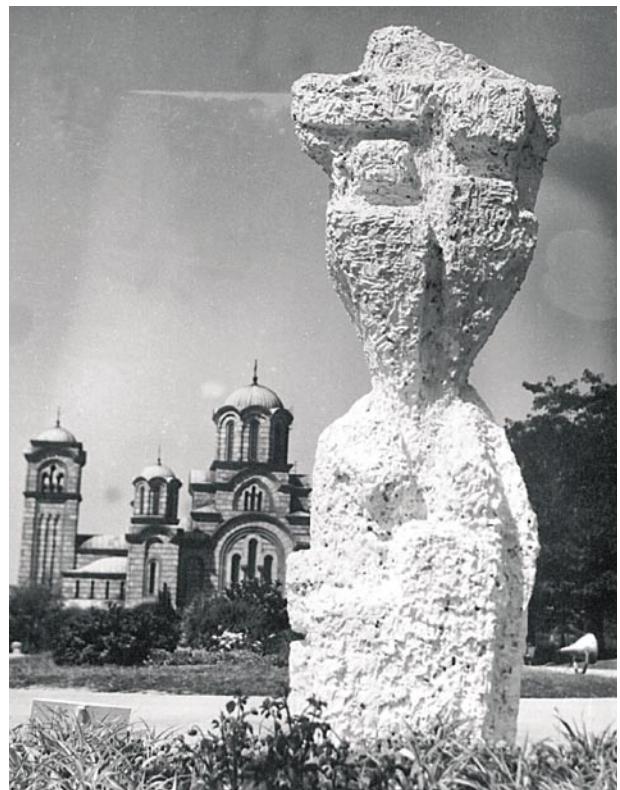

Realizovane skulpture velikog formata u slobodnom prostoru

1. SVETILIŠTE, 1963.
kamen peščar, 300 h 100 h 100 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
St. Margarethen, Austria (izvedeno na međunarodnom
vajarskom simpozijumu)

2. PEŠČANI SAT, 1963.
ojačani gips, visina 300 sm
dvorište Osnovne škole "Marija Bursać", Beograd

3. BUĐENjE, 1964.
prilepski mermer, 300 sm
skulptura izvedena na vajarskom simpozijumu u Prilepu
postavljena u Skoplju kao poklon građana Prilepa

4. BUĐENjE, 1965.
liveni kamen, ssa 200 sm
Beograd, ispred Osnovne škole "Vladimir Ilić Lenjin"
(sada Srednja turistička škola)

5. ČOVEK TVRĐAVA, 1967.
venčački mermer, visina ssa 300 sm
Vrnjačka Banja, skulptura izvedena na vajarskom
simpozijumu

6. MARIJA GLINSKA, 1969.
kamen bihacit, visina 300 sm
Ostrožac kod Bihaća - izvedeno na vajarskom
simpozijumu

7. SUSRET, 1970.
liveni kamen, visina 300 sm
Maribor, izvedeno na vajarskom simpozijumu

8. NIKA LABINSKA, 1971.
kamen vinkuran, visina 270 sm
Labin - izvedeno na vajarskom simpozijumu

9. POČETAK OSLOBAĐANjA, 1973 / 1978.
kamen bihacit, 315 h 245 h 140 sm
Kragujevac, prostor ispred sportskog centra "Jezero"

10. PESNIK, 1982.
venčački mermer, visina 499 sm
Aranđelovac, izvedeno na vajarskom simpozijumu "Beli

Venčac"
11. LUČONOŠA, 1984.
liveni kamen, visina ssa 220 sm
Beograd, Ada Ciganlija

12. RAĐANJE SUNCA, 1999.
kamen hršan, visina ssa 130 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
Studentski centar na Palama, Republika Srpska

Momčilo Krković

Momčilo Krković

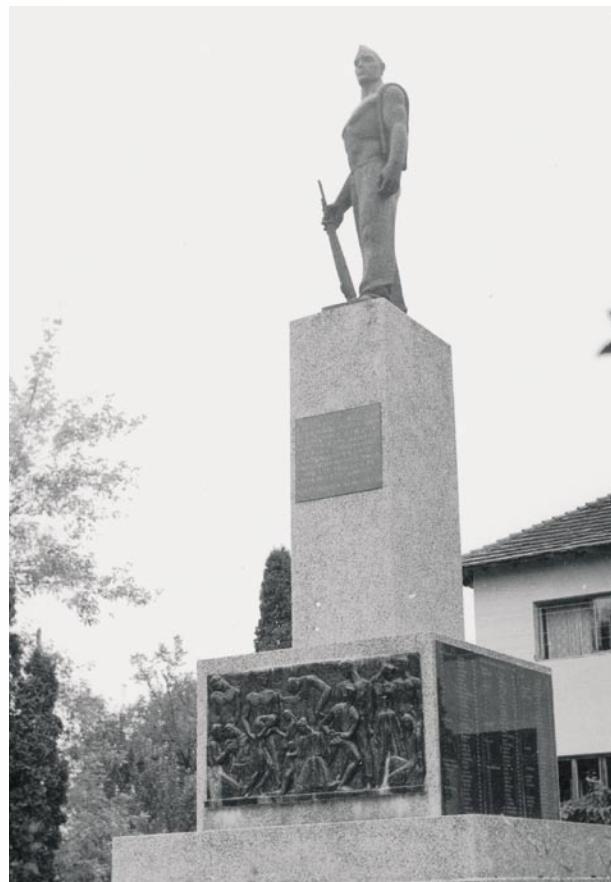

Momčilo Krković

Konkursni projekti i izvedeni spomenici

1. BISTA NARODNOG HEROJA VASA ĐUROVIĆA, 1954.
bronza, visina ssa 70 sm
Đurakovac

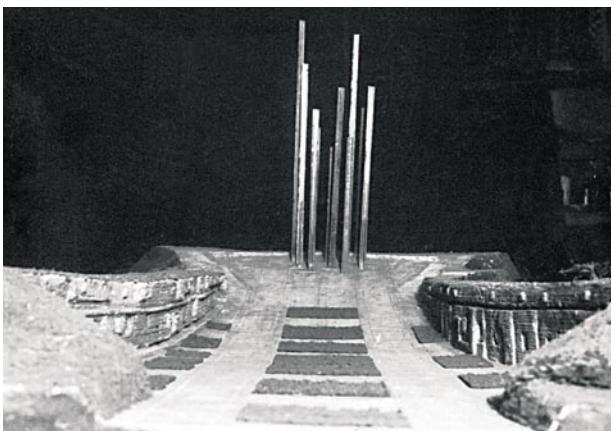
2. SPOMENIK PALIM BORCIMA I ŽRTVAMA FAŠIZMA,
1957, bronza, visina ssa 300 sm
Mali Gradac [124][411][193]

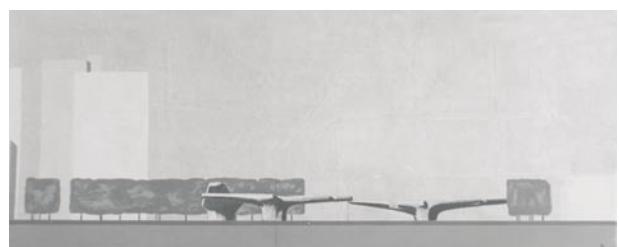
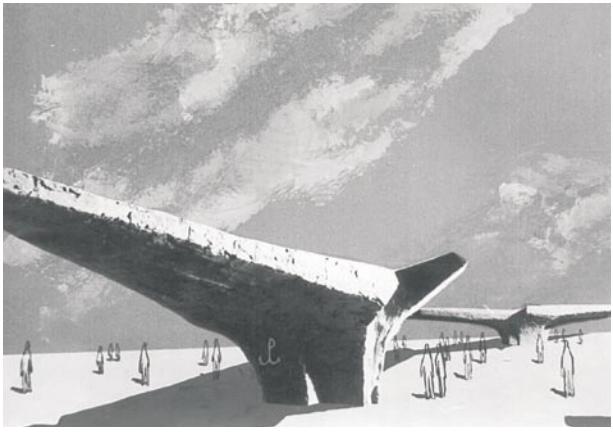
3. PREDLOG ZA SPOMENIK U KRAGUJEVCU, 1958. [352]

4. PREDLOG ZA SPOMENIK HOZE BATLEU U
MONTEVIDEU, 1958. [353]

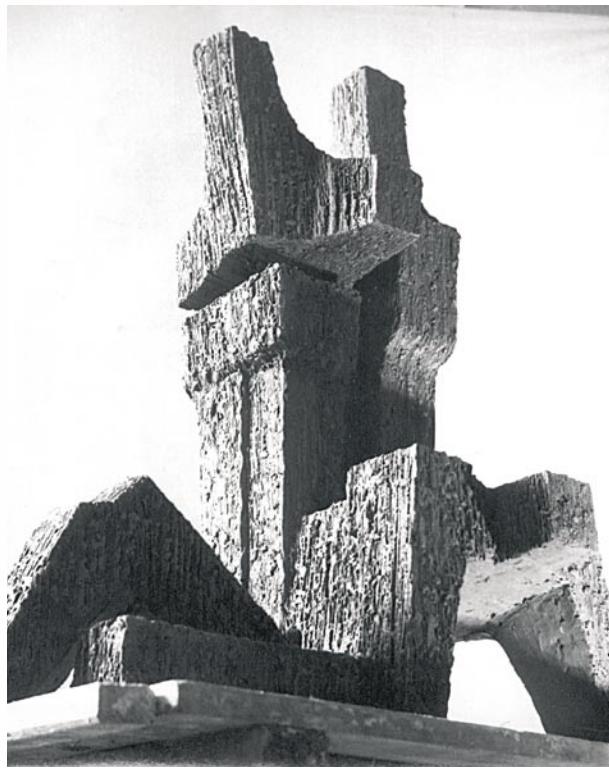
5. PREDLOG ZA SPOMENIK NA BUBNU
KOD NIŠA, 1959.

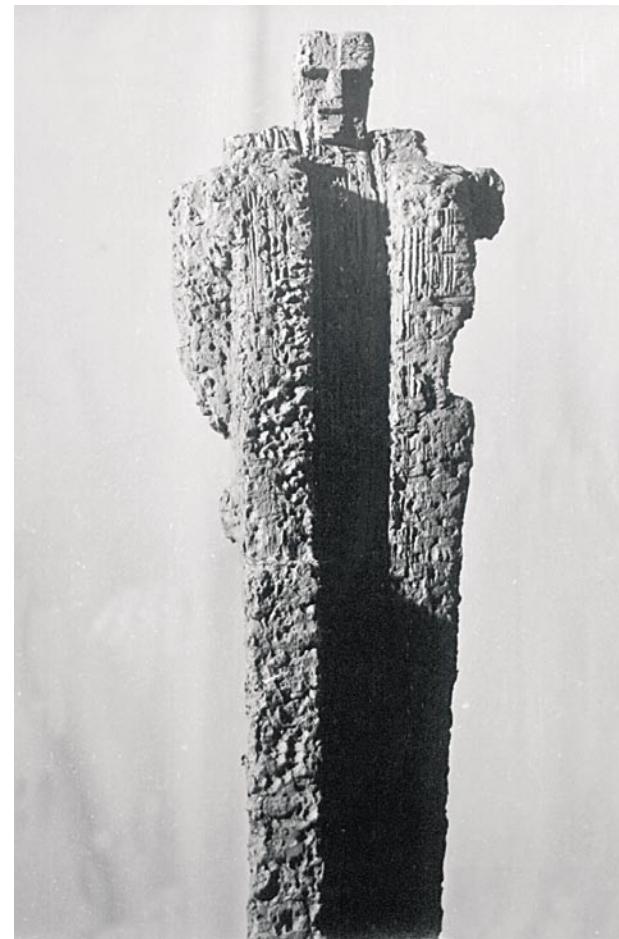
6. PREDLOG ZA SPOMENIK HEROJIMA VARŠAVE, 1959.

7. SPOMENIK PALIM LUGARIMA HRVATSKE, 1960.
liveni kamen, visina ssa 500 sm
Šuma Pogledić kod Gline [192]

8. PREDLOG ZA SPOMEN-KOSTURNICU U TETOVU, 1961.
[72]

10. TREĆA NAGRADA ZA SPOMENIK S.S. KRANJČEVIĆU
ISPRED FILOZOFSKOG FAKULTETA U ZAGREBU, 1961.
[12]

9. SPOMENIK ŽRTVAMA FAŠIZMA, 1961.
granit, visina ssa 250 sm, Bojna [191]

11. OTKUP NA KONKURSU ZA SPOMENIK REVOLUCIJE U
KAMENSKOM, 1961. [91]

Momčilo Krković

13. BISTA NARODNOG HEROJA SVETOZARA POPOVIĆA,
1961.

bronza, visina ssa 70 sm
Gornji Milanovac

14. BISTA NARODNOG HEROJA DRAGANA JEVTIĆA,
1961.

bronza, visina ssa 70 sm
Gornji Milanovac

15. BISTA NARODNOG HEROJA DRAGOMIRA
DRAGOJEVIĆA, 1961.

bronza, visina ssa 70 sm
Gornji Milanovac

12. SPOMENIK PALIM BORCIMA RUDNIČKOG KRAJA,
1961.

granit, visina oko 400 sm
Rudnik [6][190]

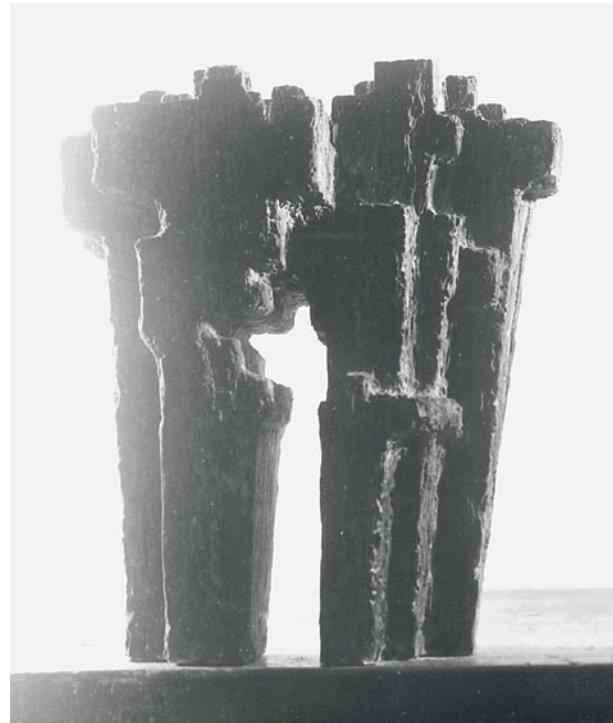
16. BISTA NARODNOG HEROJA NIKOLE POPOVIĆA,
1961.

Čačak [189]

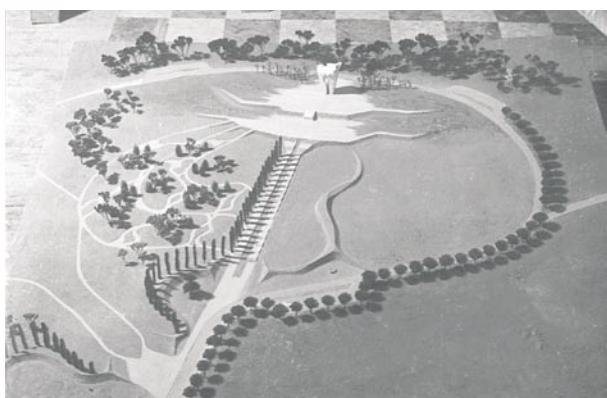
Momčilo Krković

17. Fontana LIRA, 1962.
bronza, visina 300 sm
Beograd, ispred Doma kulture "Vuk Karadžić" [186]

19. TREĆA NAGRADA ZA SPOMENIK REVOLUCIJE U LJUBLJANI, 1962. [161]

18. PRVA NAGRADA NA KONKURSU ZA IDEJNO REŠENJE SPOMENIKA PALIM BORCIMA NOB U ČAČKU, 1962. [94]

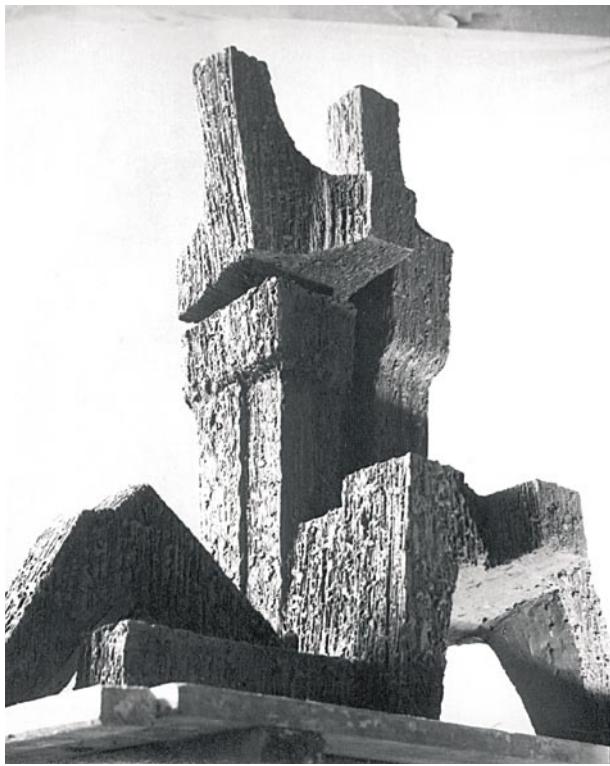
20. UDOVICE (spomenik neimarima sa Morače), 1963. [182], kamen bihacit, visina 225 sm
Novo groblje u Beogradu

Momčilo Krković

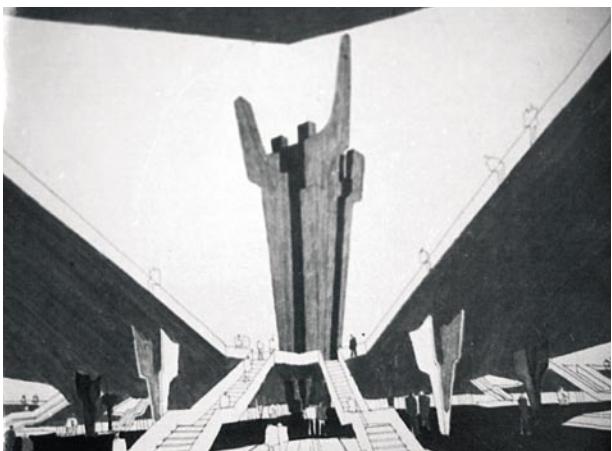
21. PORTRET ILIJE KRKOVIĆA, 1963.
bronza, visina 41 sm
spomenik na Novom groblju u Beogradu

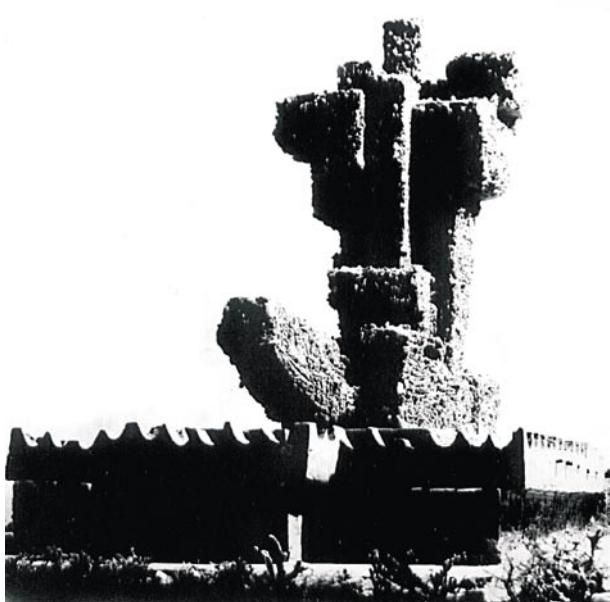
22. SPOMENIK BORCIMA I II SVETSKOG RATA, 1963.
granit, visina ssa 400 sm
selo Mladenovac [96]

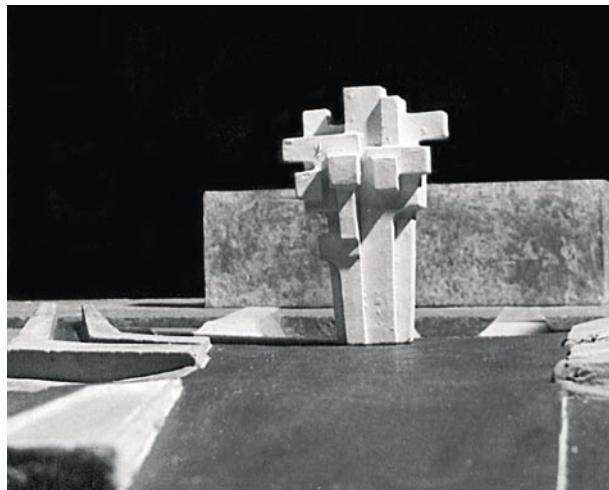
24. PROJEKAT ZA SPOMEN-KOSTURNICU U TITOVOM VELESU, 1964. [72]

23. PREDLOG ZA SPOMENIK NA PLAJA HIRON, KUBA, 1963. [86]

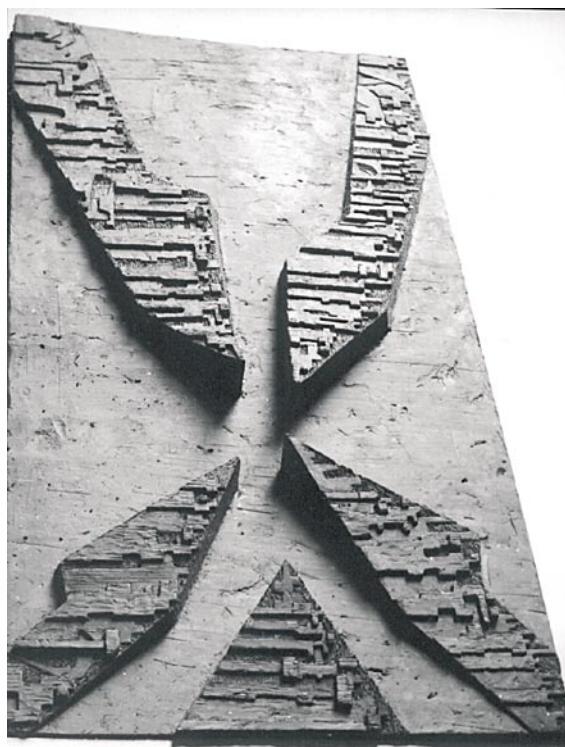
25. PREDLOG ZA SPOMENIK U TUNISU, 1964. [90]

26. PREDLOG ZA SPOMENIK U SKOPLJU, 1964 [89]

28. PREDLOG ZA SPOMENIK U GNJILANU, 1964. [83]

27. NAGRADA NA KONKURSU ZA MURAL NA DOMU OMLADINE U BEOGRADU, 1964. [73]

29. SPOMENIK REVOLUCIONARIMA RANKU VELEBITU, PETRU RESANOVIĆU I BORCIMA I ŽRTVAMA FAŠIZMA, 1965.

granit, visina ssa 350 sm
Ravno Rašće [410]

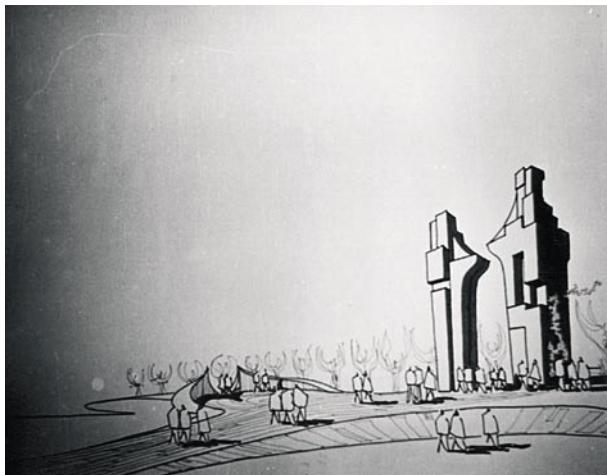
Momčilo Krković

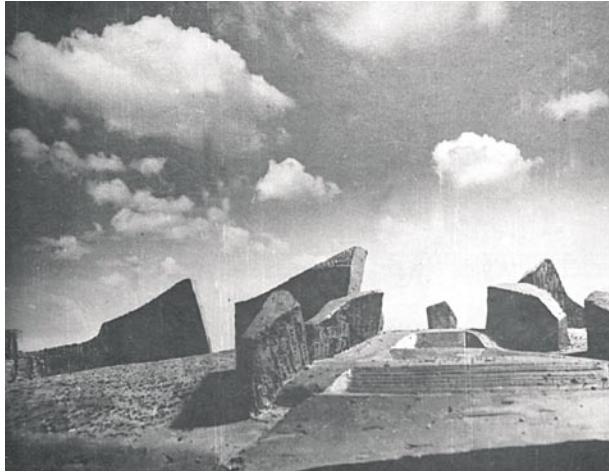
30. SPOMENIK PORODICI ŠĆEPANOVIĆ - ZBLIŽAVANJE,
1965.
liveni kamen, visina 200 sm
Lužnica kod Bijelog Polja [176]

31. IDEJNI PROJEKAT ZA SPOMENIK KIKINDSKOM
PARTIZANSKOM ODREDU, 1965. [155]

32. OTKUPNA NAGRADA ZA URBANISTIČKO REŠENJE
PARKA PRIJATELJSTVA U BEOGRADU, 1965. [143][88]

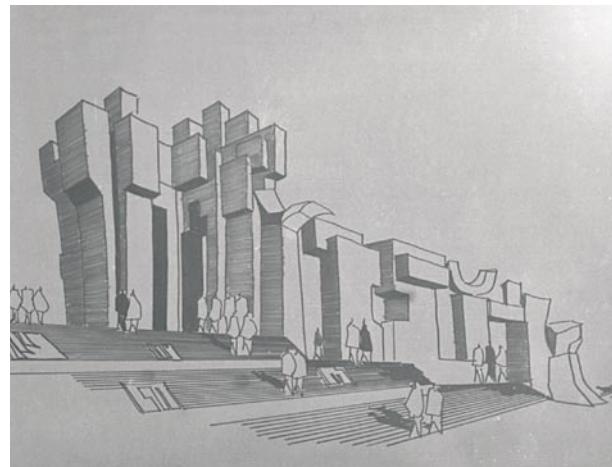
33. PREDLOG ZA SPOMENIK NA VRACAMA KOD SARAJEVA, 1965. [102]

34. SPOMENIK ŽRTVAMA BANJIČKOG LOGORA, 1966.
liveni kamen, visina 12 m
Mali Požarevac [48][409]

35. PREDLOG ZA SPOMENIK TELEKOMUNIKACIJE U ŽENEVI, 1966. [382]

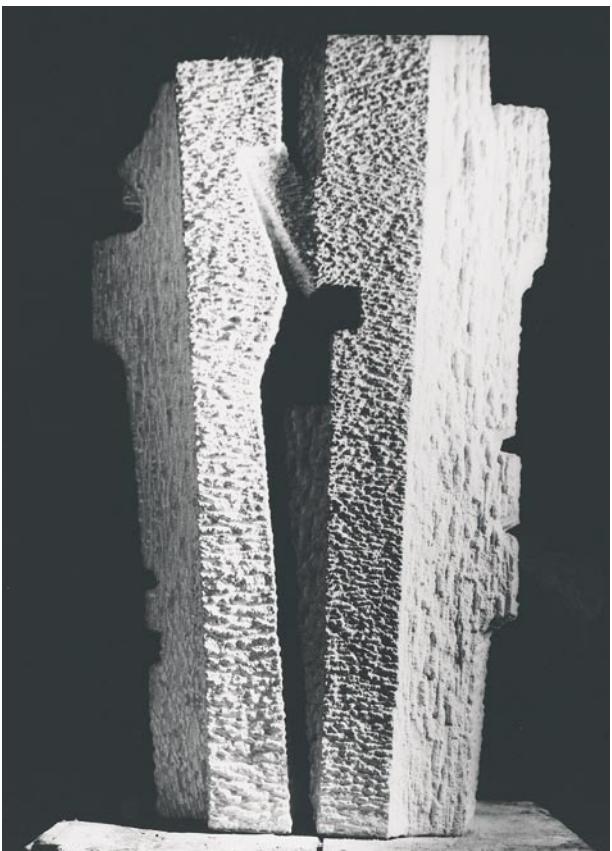

36. OTKUPNA NAGRADA NA KONKURSU ZA IDEJNO REŠENJE SPOMENIKA PALIM BORCIMA U PEĆI, 1967. [52]

Momčilo Krković

37. SPOMENIK JEVREJIMA ŽRTVAMA FAŠIZMA, 1968.
venčački mermer, visina ssa 200 sm
Bor [169]

38. TREĆA NAGRADA NA KONKURSU ZA SPOMENIK
ŽRTVAMA SELA PODHUM, 1968. [263]

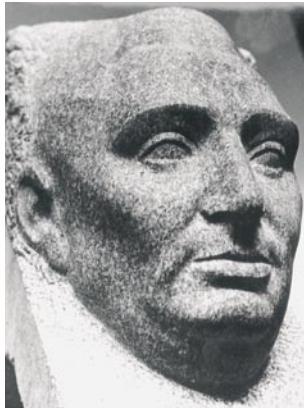
39. NAGRADANA KONKURSU ZA SIMBOL GRADA SISKA,
1968. [70]

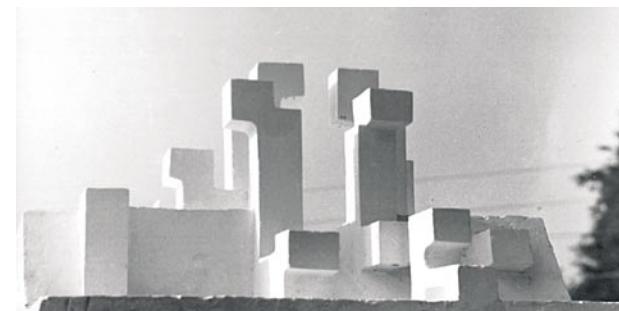
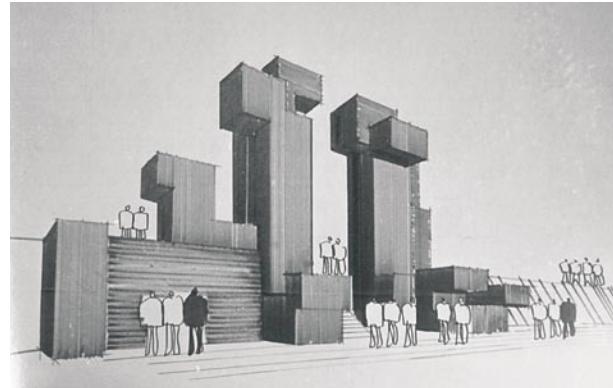
40. OTKUPNA NAGRADA NA KONKURSU ZA SPOMENIK
NA KOSMAJU, 1969. [17]

41. MEANDER, 1970.
kamen bihacit, visina cca 220 sm
sign.: M. Krković 1970
Novo groblje u Beogradu [168]

42. PORTRET RADOVANA ŽIKIĆA, 1970.
visoki reljef, granit, 44,5 h 24 sm.
spomenik na Novom groblju u Beogradu [167]

43. PREDLOG ZA SPOMENIK PALIM RODOLJUBIMA,
JABUKA KOD PANČEVA, 1970. [84][47]

44. OTKUPNA NAGRADA NA KONKURSU ZA SPOMENIK
U KUČEVU, 1970. [85]

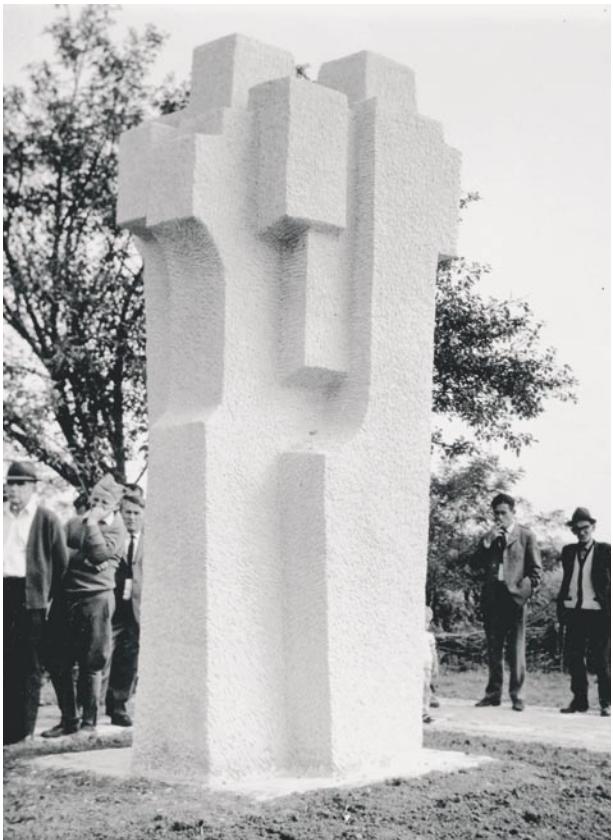
Momčilo Krković

45. PREDLOG ZA SPOMENIK U KUMANOVU, 1970. [100]

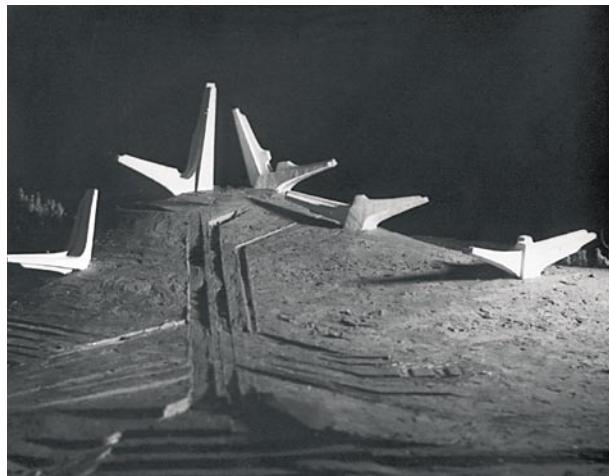
47. SPOMENIK PALIM BORCIMA SOPOTA I ROPOČEVA - NIKA, 1972.
liveni kamen, visina ssa 270 sm
Sopot [98]

46. SPOMENIK NARODNOM HEROJU ĐORĐU JOVANOVIĆU, 1972.
kamen bihacit, visina ssa 400 sm
Slatina – Kosmaj [165]

48. PORTRET ŽIVANA PETROVIĆA, 1972.
bronza, visina 37 sm
sign.: M. K. 1972
spomenik na Novom groblju u Beogradu

49. PORTRET KARLA NIKOLIĆA, 1972.
bronza, visina 52 sm
sign. M. K. 1972
spomenik na Novom groblju u Beogradu

49. OTKUPNA NAGRADA NA KONKURSU ZA SPOMEN OBELEŽJE "BORBA NARODA JUŽNOG BANATA" U DELIBLATSKOJ PEŠČARI, 1972. [74]

50. OTKUPNA NAGRADA NA KONKURSU ZA SPOMENIK LENJINU, 1972. [55]

51. SPOMENIK ŽRTVAMA BOMBARDOVANJA BEOGRADA 1944. GODINE, 1973.
kamen bihacit, visina oko 350 sm
Centralno groblje u Beogradu [164]

52. SVETOVID, 1973.
liveni kamen, visina 177 sm
Novo groblje u Beogradu [391]

57. SPOMENIK NARODNOM HEROJU STEVANU DOŠENU
I ŽRTVAMA FAŠIZMA DODOŠA I KRALJEVČANA, 1976.
liveni kamen i bronza, visina ssa 400 sm
Jabukovac Petrinjski [392]

58. PORTRET SESTRE DR KAZIMIRA VISKOVIĆA, 1976.
liveni kamen, visina ssa 80 sm
spomenik na groblju u Kraljevu [97]

53. BISTA NARODNOG HEROJA SLAVKA RODIĆA, 1974.
bronza, visina ssa 60 sm

Geodetska škola u Beogradu

54. BISTA NARODNOG HEROJA LjUBIVOJA GAJIĆA,
1974.

bronza, visina ssa 70 sm
Sopot

55. BISTA NARODNOG HEROJA MILOSAVA GAJIĆA,
1974.

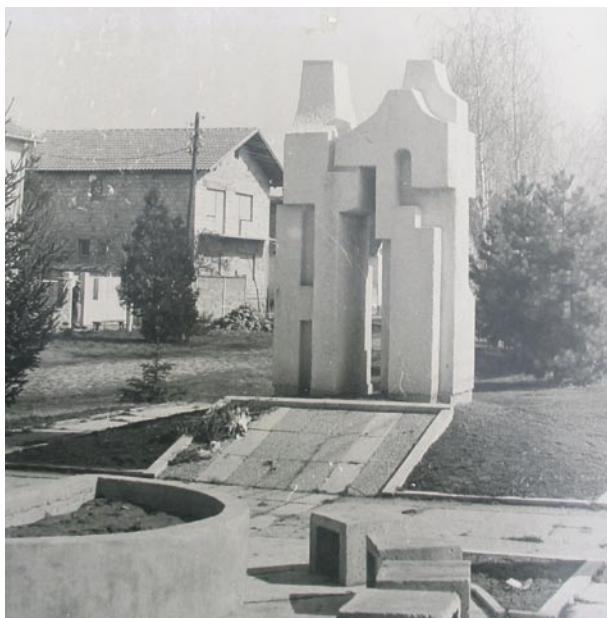
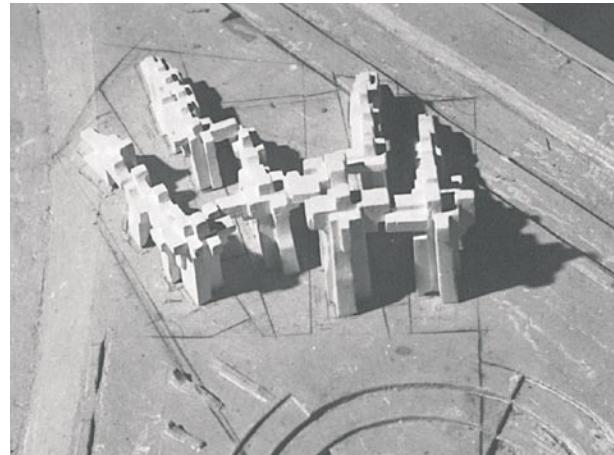
bronza, visina ssa 70 sm
Sopot

56. BISTA NARODNOG HEROJA RADA JOVANOVIĆA,
1974.

bronza, visina ssa 70 sm
Sopot

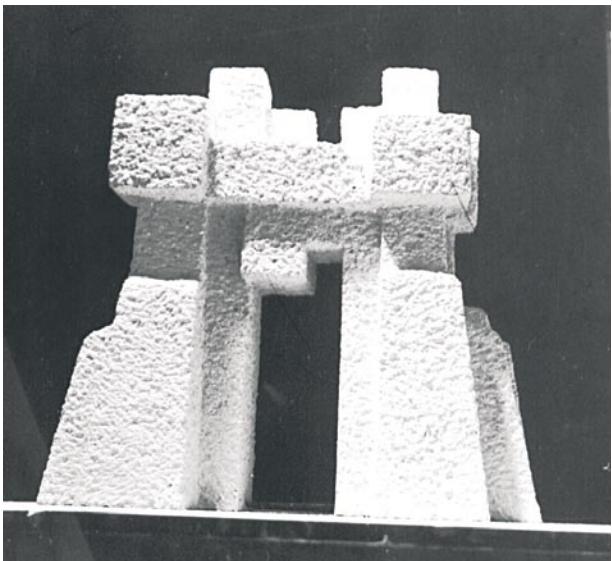
59. PORTRET MAJKE DR KAZIMIRA VISKOVIĆA, 1976.
liveni kamen, visina ssa 80 sm
spomenik na groblju u Kraljevu [97 ista slika kao i prethodna]

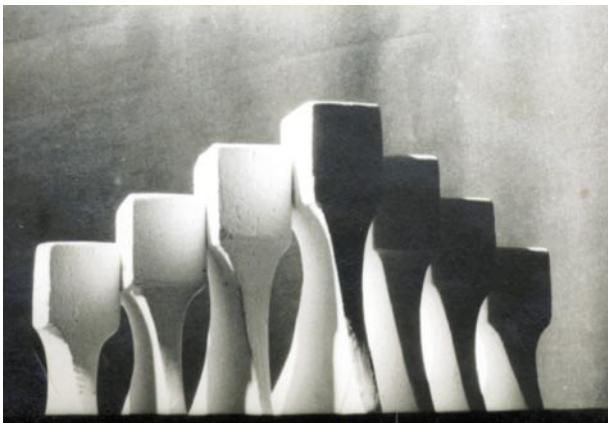
60. SPOMENIK BRATSTVU I JEDINSTVU, 1978.
liveni kamen, visina ssa 350 sm
Novi Banovci [414]

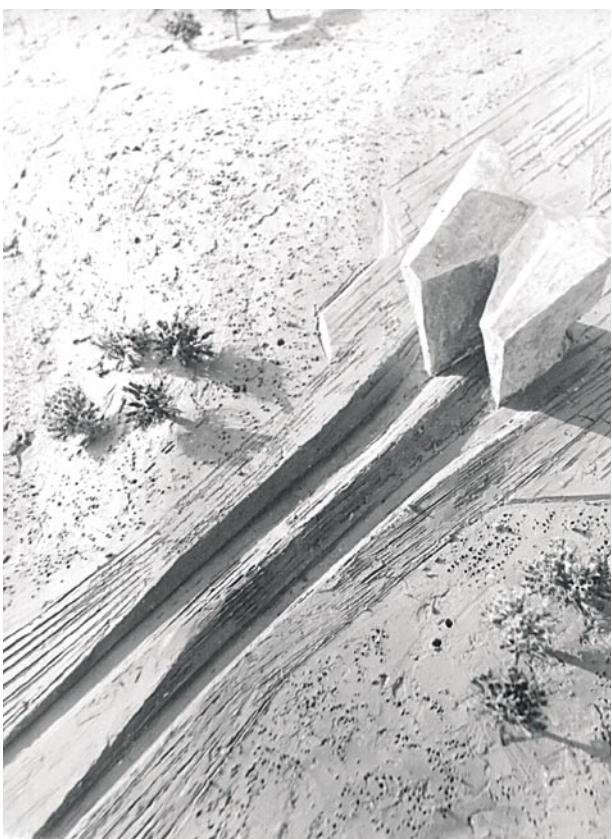
61. PREDLOG ZA SPOMENIK U PRIJEPOLJU, 1978.
[57][54][92] [366]

62. PREDLOG ZA SPOMENIK U PETRINJI, 1979. [2]

64. PREDLOG ZA SPOMENIK DRVOSEČAMA NA RUDNIKU, 1979. [342]

63. PREDLOG ZA SPOMENIK MATIJI GUBCU U STUBICI, 1979. [77]

65. SPOMEN BISTA NARODNOG HEROJA LJUBIVOJA GAJIĆA, 1983.
Grocka

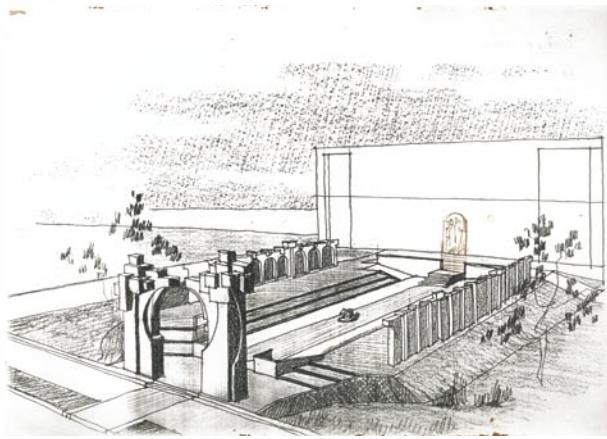
66. PORTRET DRAGIŠE MARIČIĆA, 1983.
bronza, visina 68 sm
sign.: Momčilo Krković 1983
spomenik na Novom groblju u Beogradu

67. SPOMEN BISTA HRONIČARA ROVINJA ANTONIJA SEGARIOLA, 1984.
bronza, visina ssa 70 sm
Rovinj

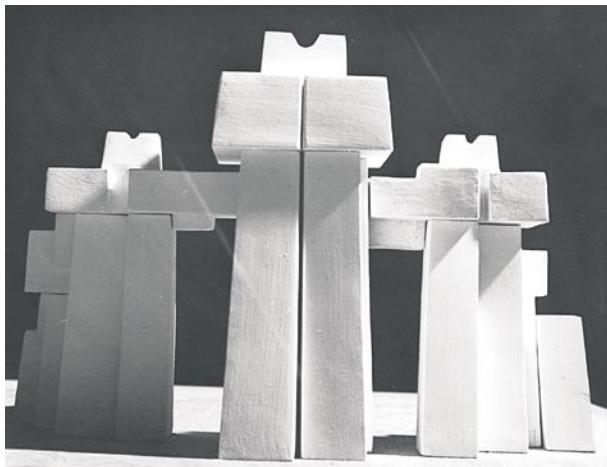
68. BISTA NARODNOG HEROJA ADAMA PETROVIĆA GIGCA, 1985.
bronza, visina ssa 60 sm
Glina, Banija

69. BISTA NARODNOG HEROJA STEVE DOŠENA, 1985.
bronza, visina ssa 60 sm
Glina, Banija

70. BISTA NARODNOG HEROJA DUŠANA ĆORKOVIĆA, 1985.
bronza, visina ssa 60 sm
Glina, Banija

71. PRIHVAĆEN JE IDEJNI PROJEKAT MEMORIJALNOG PROSTORA U GLINI, 1985. [327]

72. IDEJNI PROJEKAT SPOMENIKA U BANSKOM GRABOVCU (HRVATSKA), 1987. [82]

73. BISTA PJERA KRIŽANIĆA, 1990 / 1994.

bronza, 45 h 29 h 31 sm

Glina, Banija

74. SPOMEN OBELEŽJE ŽRTVAMA USTAŠKOG GENOCIDA U GLINSKOJ PRAVOSLAVNOJ CRKVI 1941. GODINE (porušen nedelju dana posle postavljenja za vreme ofanzive hrvatske vojske u akciji "Oluja"), 1995.

visina Dveri 370 sm, zidovi Narikača 250 h 1000 sm

Izvedeno je u saradnji sa slikarom Draganim Čubrićem, vajarom Mirom Jurišić i arhitektom Jovanom Rosićem.

liveni kamen i bronza

Glina

74a. Skulptura "Dveri" [154]

74b. U toku izgradnje [387]

74c. Otkrivanje spomenika u Glini [204]

Momčilo Krković

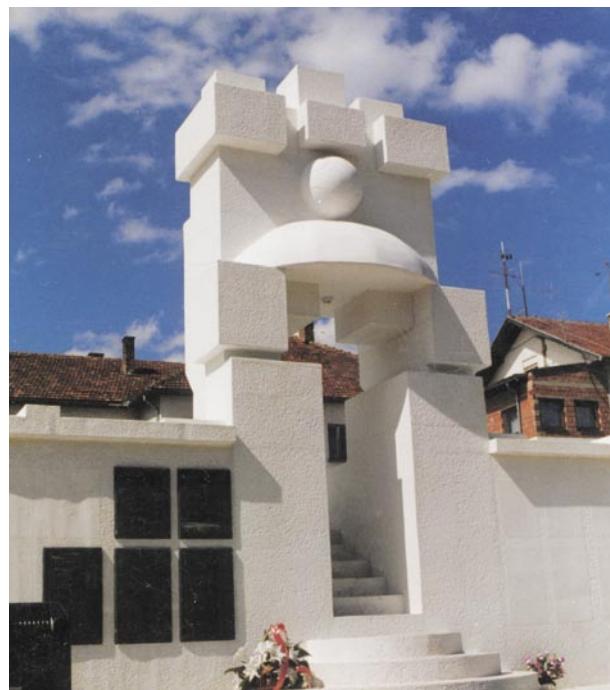
74d. Pored zida "Narikača" [117]

75. SPOMENIK PALIM BORCIMA RATA 1990-95, 2000.
liveni kamen, visina 500 sm
Pale, Republika Srpska [201][200][199][269]

74e. Stanje nakon rušenja spomenika [194]

76. SPOMENIK PALIM BORCIMA RATA 1990-95, 2001.
liveni kamen i bronza, visina ssa 400 sm
Sokolac, Republika Srpska [233][275]

77. SPOMENIK PALIM BORCIMA RATA 1990-95, 2002.
liveni kamen, visina ssa 600 sm
Han Pijesak, Republika Srpska [232]

78. PREDLOG ZA SPOMENIK SOLUNSKOM BORCU U
SOKOLCU, 2003. [368]

79. USVOJENI PROJEKAT ZA SPOMENIK U SRPSKOM
SARAJEVU, 2003. [398][399][400][401]

Momčilo Krković

79a. Neusvojen predlog za spomenik u Srpskom Sarajevu [397]

79b. Neusvojen predlog za spomenik u Srpskom Sarajevu [396]

79c. Neusvojen predlog za spomenik u Srpskom Sarajevu [408]

80. PREDLOG ZA SPOMENIK NA ZVEZDARI U BEOGRADU,
2004. [229][228]

Momčilo Krković

80. PREDLOG ZA SPOMENIK NA ZVEZDARI U BEOGRADU,
2004. [229][228]

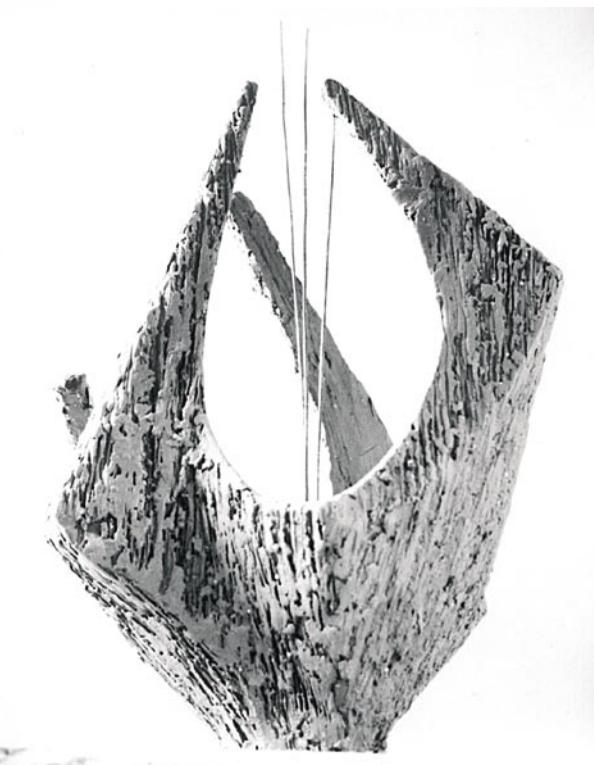
81. PREDLOG ZA SPOMENIK NA SLAVIJI U BEOGRADU,
2004. [359][360]

Momčilo Krković

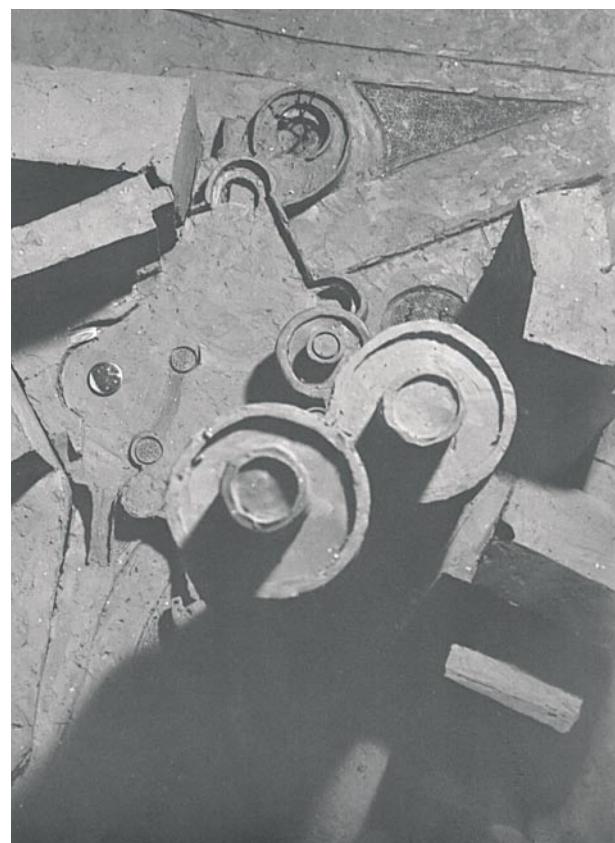
Momčilo Krković

Predlozi za fontane

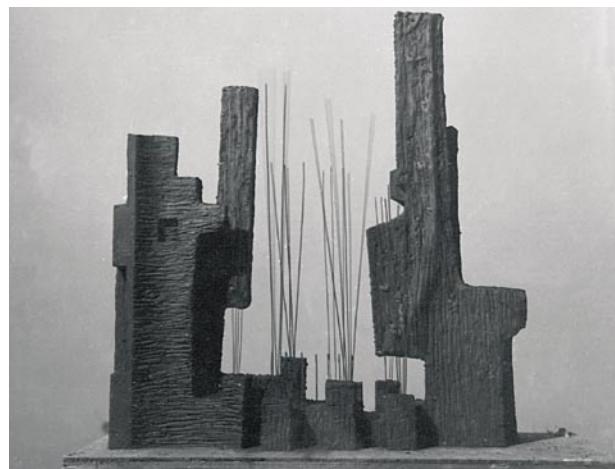
1. 1968. god. 49

3. 1968. god. 58

2. 1968. god. 51

4. 1969. god. 59

Momčilo Krković

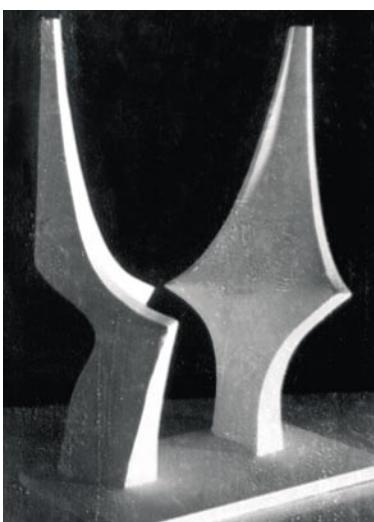
5. 1969. god. 60

8. 1985. god. 384

6. 1978. god. 66

7. 1985. god. 81

9. SPOMEN ČESMA U HAN PIJESKU, 2002. [113]

Momčilo Krković

Katalog

1. GLAVA MUŠKARCA, 1944.
vosak, 6,5 h 4 h 5,5 sm

2. DEDA ĐURO, 1948.
patinirani gips, 40,5 h 20,5 h 26 sm

3. PORTRET BOGDANA TERZIĆA, 1954.
patinirani gips, 34 h 27,5 h 22 sm
prof. Bogdan Terzić, Beograd

4. KOPLjANIK, 1956-57.
patinirani gips, 46 h 22 h 10 sm

5. KOPLjANIK, 1956-57.
bronza, visina 46 h 22 h 10 sm
Fabrika kablova Svetozarevo

6. IGRAČICA, 1957.
drvo, visina cca 70 sm
Viktor Kolaček, Beograd

7. RANJENI BORAC, 1957.
gips, visina cca 80 sm
Muzej Revolucije, Sisak

8. GLAVA DEVOJKE, 1959.
brački mermer, 37 h 23 h 28 sm

9. PORTRET MIRE JURIŠIĆ, 1959.
brački mermer, 34 h 17 h 31,5 sm

10. MOST, 1959.
gips, visina cca 45 sm
Marian Bogusz, Varšava

11. SUSRET, 1959.
granit, 41,5 h 21,2 h 15 sm
Muzej savremene umetnosti, Beograd, inv. br. 384

12. NIKA, 1959.
gips, 30,5 h 11 h 9 sm
umetnički fotograf Rolke, Varšava

13. ČOVEK - TVRĐAVA, 1959.
patinirani gips, 31,5 h 18 h 24 sm
ciklus "Čovek tvrđava"

14. ČOVEK TVRĐAVA, 1959/1974.
bihacit, 40 h 35 h 56 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
SO Petrinja

15. PORODICA, 1959.
gips, 50 h 70 h 25 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Muzej Revolucije, Sisak

16. LEŽEĆA FIGURA, 1959.
gips, visina cca 15 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Tadeusz Szimansky, Stokholm

17. NJEGOŠ, 1959.
patinirani gips, 60 h 22 h 30 sm
ciklus "Čovek tvrđava"

18. NJEGOŠ, 1959/1974.
kamen bihacit, 65 h 35 h 25 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Narodni muzej, Kragujevac

19. BUĐENJE, 1959-60.
granit, 98 h 43 h 27 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Muzeum narodonje, Varšava, inv. br. 27571

20. PORTRET KAĆE ČEŠLJAR, 1960.
granit, prirodna veličina
Gradski muzej, Subotica

21. NIKA, 1960.
gips, visina ssa 60 sm
Gradski muzej, Sombor

22. ČUVAR STAROG GRADA, 1960.
patinirani gips, 31 h 15 h 15 sm
ciklus "Čovek tvrđava"

23. ČUVAR STAROG GRADA, 1960.
gips, visina cca 60 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
prof. Ruda Polšak, Zagreb

24. ČUVAR STAROG GRADA, 1960.
liveni kamen, visina cca 25 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
porodica Mate Jerkovića, Beograd

25. ČUVAR STAROG GRADA, 1960.
liveni kamen, visina cca 25 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Vesna Krmpotić, Beograd
26. BALERINA, 1960.
bronza, visina cca 60 sm
Radovan Kujunxić, Subotica
27. PREDLOG ZA SPOMENIK, 1960.
gips, r - 35/33,5 sm
28. PORODICA, 1960.
gips, visina cca 40 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
prof. Josip Zagorac, Sisak
29. PREDLOG ZA SPOMENIK, 1960-61.
reljef, gips, 37 h 31 sm
30. HOMER - SVETILIŠTE, 1960/1970.
gips, 40,5 h 23,5 h 16 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
31. MEANDER (skica za spomenik na Novom groblju),
1960/1970.
gips, 24 h 10 h 20 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
32. KRALjEVIĆ MARKO, 1961.
liveni kamen, 104 h 45 h 45 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
33. KRALjEVIĆ MARKO, 1961.
gips, visina cca 30 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Moderna galerija, Rijeka
34. LELEK, 1961.
bronza, 29,5 h 21 h 16 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Muzej savremene umetnosti, Beograd, inv. br. 52
35. KARIJATIDA, 1962.
patinirani gips, 37,5 h 10,5 h 11 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
36. SUSRET (skica za skulpturu u Parku prijateljstva),
1962.
liveni kamen, 34,5 h 23 h 9 sm
37. SUSRET , 1962.
liveni kamen, visina cca 35 sm
Grozdana Olujić, Beograd
38. SUSRET , 1962.
liveni kamen, visina cca 35 sm
Vesna Krmpotić, Beograd
39. KONCENTRACIJA (skica za spomenik u Ljubljani),
1962.
patinirani gips, 42 h 35,5 h 26 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
40. PREDLOG ZA SPOMENIK U LJUBLJANI, 1962.
gips, 38,5 h 32,5 h 20 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
41. SUSRET , 1963.
liveni kamen, visina cca 60 sm
visina cca 35 sm
Branko Pavlović, Beograd
42. SVETILIŠTE, 1963.
kamen travertin, 33,5 h 12 h 11,5 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
43. SVETILIŠTE, 1963.
patinirani gips, visina 100 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
44. BREMENITA, 1963.
kamen bihacit, 15,5 h 30 h 18 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
45. KRANjČEVIĆ (skica za spomenik), 1963.
gips, 75 h 38 h 31 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
46. LELEK GLINSKI, 1964-65.
patinirani gips, 30,5 h 16,5 h 22 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
47. USPON, 1964/1974.
kamen bihacit, 70 h 25 h 25 sm
ciklus "Čovek grad"
48. PORODICA (predlog za spomenik u Kragujevcu),
1965.
patinirani gips, 47,5 h 73 h 29,5 sm
49. ODRED, 1965.

Momčilo Krković

- patinirani gips, 26 h 55 h 15 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
50. ODRED, 1965.
patinirani gips, 50 h 110 h 25 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Muzej istorije Jugoslavije, Beograd
51. SUSRET II, 1965/1973.
kamen bihacit, 51 h 30 h 25 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
52. LIVAC, oko 1966.
bronza, visina ssa 70 sm
Muzej 25. maj, Beograd
53. RAVNOTEŽA, 1967.
venčački mermer, 20 h 30 h 8 sm
ciklus "Čovek grad"
54. MENORA, 1967.
venčački mermer, visina ssa 20 sm
ciklus "Čovek grad"
Jevrejski muzej, Beograd
55. MENORA, 1967.
venčački mermer, visina ssa 20 sm
ciklus "Čovek grad"
Savez jevrejskih opština, Budimpešta
56. PREDLOG ZA SPOMENIK NA PETROVOJ GORI, 1967.
balza, 36 h 15 h 14,5 sm
ciklus "Čovek grad"
57. GNEV, 1967-68.
liveni kamen, visina ssa 75 sm
ciklus "Čovek grad"
Božidar Stamenković, Smederevo
58. APOKALIPSA, 1967/1974.
kamen bihacit, 110 h 60 h 60 sm
ciklus "Čovek grad"
u parku kod Muzeja savremene umetnosti
59. SUSRET - ZGARIŠTE, 1968.
liveni kamen, 55 h 35 h 25 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
60. EGZODUS, 1968.
patinirani gips, 35 h 55 h 14 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
61. RASPEĆE, oko 1968.
drvo, 21,5 h 14 h 16,5 sm
ciklus "Čovek grad"
62. NADRASTANjE, 1968/1974.
kamen bihacit, 70 h 40 h 30 sm
ciklus "Čovek grad"
63. NADRASTANjE, 1968/1974.
kamen bihacit, 70 h 40 h 30 sm
ciklus "Čovek grad"
64. PIETA I, 1969.
venčački mermer, 20 h 30 h 8 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
65. GRUPACIJA U POKRETU (LEVI MARŠ), 1969.
liveni kamen, visina ssa 70 sm
ciklus "Čovek grad"
arh. Zvonko Kuburović, Prijepolje
66. SVETOVID, 1970.
patinirani gips, 35,5 h 17,5 h 16 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
67. SUSRET, 1970.
liveni kamen, 72 h 24 h 46 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
dr Andrija Gvozdenović, Beograd
68. NIKA LABINSKA (skica), 1970.
gips, 25,5 h 11 h 11,5 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
69. NIKA LABINSKA, 1970.
kamen vinkuran, visina ssa 70 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Zavičajni muzej Rovinj
70. NIKA LABINSKA, 1970.
gips, visina ssa 20 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Vlado Košutić, Beograd
71. MARIJA GLINSKA, 1970.
liveni kamen, visina ssa 70 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Muzej Revolucije, Sisak
72. MARIJA GLINSKA, 1970.

- liveni kamen, visina ssa 70 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
arh. Aleksandar Đokić, Beograd
73. SKICA ZA SPOMENIK KNEZU LAZARU U KRUŠEVCU,
oko 1970.
gips, 14,5 h 17 h 15,5 sm
ciklus "Čovek grad"
74. KULE RATNICI, 1971.
liveni kamen, 62 h 55 h 70 sm
ciklus "Čovek grad"
75. SUSRET I, 1971.
kamen bihacit, 70 h 40 h 25 sm
ciklus "Čovek grad"
76. PROCEP I, 1972.
liveni kamen, 20 h 21 h 21sm
ciklus "Čovek grad"
77. POČETAK OSLOBAĐANjA (skica), 1972.
gips, 25 h 30 h 13 sm
ciklus "Čovek grad"
78. POČETAK OSLOBAĐANjA I, 1972.
venčački mermer, 68 h 88 h 38 sm
ciklus "Čovek grad"
79. SUSRET, 1973.
liveni kamen, 65 h 34 h 43 sm
ciklus "Čovek grad"
Muzej savremene umetnosti, Beograd, inv. br. 444
80. SVETOVID, 1973.
liveni kamen, 36 h 20 h 12 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Narodni muzej, Kragujevac
81. ZAZID, 1973.
kamen bihacit, 79 h 100 h 35 sm
ciklus "Čovek grad"
82. GRUPACIJA, 1973-74.
siporeks, visina ssa 30 sm
ciklus "Čovek grad"
arh. Božidar Krković, Valjevo
83. GRUPA, 1973-74.
siporeks, visina ssa 40 sm
ciklus "Čovek grad"
- Zavičajni muzej Rovinj
84. SEĆANjE NA HADRIJANA, 1973-74.
liveni kamen, visina ssa 60 sm
ciklus "Čovek grad"
Transportšped, Beograd
85. FINIŠ, 1973-74.
liveni kamen, 70 h 60 h 30 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
86. FINIŠ, 1973-74.
liveni kamen, visina ssa 30 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
Zavičajni muzej Rovinj
87. KONCENTRACIJA, 1973-74.
kamen bihacit, visina ssa 60 sm
ciklus "Čovek grad"
Galerija Centralnog kluba Vojske Jugoslavije, Beograd
88. POČETAK OSLOBAĐANjA, 1974.
kamen bihacit, 27,5 h 34,5 h 18,5 sm
ciklus "Čovek grad"
89. KONCENTRACIJA II, 1974.
kamen bihacit, visina ssa 25 sm
ciklus "Čovek grad"
Momčilo Pavlović, Beograd
90. KONCENTRACIJA III, 1974.
kamen bihacit, visina ssa 25 sm
ciklus "Čovek grad"
dipl. ing. Dragoljub Stefanović, Beograd
91. KONCENTRACIJA IV, 1974.
siporeks, 25 h 17 h 15 sm
ciklus "Čovek grad"
92. PIETA II, 1974.
siporeks, 20 h 25 h 8 sm
ciklus "Čovek tvrđava"
93. KATAKLIZMA, 1974.
liveni kamen, 32 h 26 h 16 sm
ciklus "Čovek grad"
94. KATAKLIZMA, 1974.
kamen bihacit, 90 h 70 h 31 sm
ciklus "Čovek grad"

Momčilo Krković

95. POKRET, 1974
venčački mermer, 75 h 45 h 40 sm
ciklus "Čovek grad"

96. PROCEP, 1974.
kamen bihacit, 30 h 45 h 20 sm
ciklus "Čovek grad"
Moderna galerija, Niš

97. SEĆANjE NA MAČU PIKČU, 1974.
mermer unarot, 52 h 59 h 39 sm
ciklus "Čovek grad"
Muzej savremene umetnosti, Beograd, inv. br. 591

98. SEĆANjE NA GRAD, 1974.
liveni kamen, 84 h 100 h 70 sm
ciklus "Čovek grad"

99. KULA, 1974.
venčački mermer, 46 h 36 h 26 sm
ciklus "Čovek grad"

100. BELI GRAD, 1974.
gips, 54 h 45 h 40 sm
ciklus "Čovek grad"

101. BELI GRAD, 1974.
liveni kamen, 107 h 90 h 90 sm
ciklus "Čovek grad"

102. PROLAŽENjE KROZ VREME, 1974.
kamen bihacit, 75 h 185 h 65 sm
ciklus "Čovek grad"

103. USPON, 1974.
kamen bihacit, 70 h 25 h 25 sm
ciklus "Čovek grad"

104. GRUPA, 1974.
siporeks, visina ssa 20 sm
ciklus "Čovek grad"
arh. Tatjana Kašnar, Njujork

105. DOLAZAK, 1975.
poliester sa granitom, 66 h 53 h 44 sm
ciklus "Čovek grad"

106. APOKALIPSA, 1975.
kamen bihacit, 110 h 60 h 60 sm
ciklus "Čovek grad"

107. SUSRET, 1975.
kamen bihacit, 70 h 45 h 25 sm
ciklus "Čovek grad"

108. PODHUMSKO SVETILIŠTE, 1975.
kamen bihacit, 70 h 40 h 30 sm
ciklus "Čovek tvrdava"
pesnik i novinar Mića Jelić Brnović

109. KANjON, 1975-76.
liveni kamen, 18,5 h 21,5 h 21 sm
ciklus "Čovek grad"

110. SUSRET, 1976.
poliester, visina ssa 80 sm
ciklus "Čovek grad"
SO Glina

111. HABITUS, 1977.
poliester, 55 h 24 h 34 sm
ciklus "Čovek grad"

112. NADRASTANjE, 1978.
poliester, 73 h 28 h 20 sm
ciklus "Čovek grad"

113. POBEDNIK KOD DAKTOA, 1979.
siporeks, 25 h 39 h 14,5 sm
ciklus "Čovek grad"

114. KATAKLIZMA, 1979.
siporeks, visina ssa 25 sm
ciklus "Čovek grad"
dr Radoslav Davidović, Beograd

115. APOKALIPSA II, 1980.
poliester, 55 h 30 h 25 sm
ciklus "Čovek grad"

116. NjEGOŠ, 1980.
liveni kamen, 47 h 14,5 h 25,5 sm
ciklus "Čovek tvrdava"

117. NjEGOŠ, 1980.
kamen bihacit, 66 h 25 h 36 sm
ciklus "Čovek tvrdava"
dr Andrija Gvozdenović, Beograd

118. NjEGOŠ (skica za "Pesnika" u Aranđelovcu), 1980.
liveni kamen, visina ssa 25 sm
ciklus "Čovek tvrdava"

dr Radoslav Davidović, Beograd

119. NADNESENjE (skica za spomenik), 1981.
siporeks, 14 h 25 h 8,5 sm
ciklus "Čovek grad"

120. NADNESENjE (skica za spomenik), 1982.
mermer, 26 h 15 h 25 sm
ciklus "Čovek grad"
Muzej grada Beograda, inv. br. U 1932

121. SEDLO, 1984.
terakota, 25 h 35 h 25 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

122. PUPAK SVETA - OMFALOS, 1984.
terakota, 23 h 20 h 15 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

123. PUPAK SVETA - OMFALOS II, 1984.
terakota, visina ssa 30 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Zoran Gluščević, Beograd

124. FOSIL BARKE, 1984.
terakota, 10 h 30 h 13 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

125. SARKOFAG, 1984.
terakota, 12 h 21 h 13 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

126. STOŽER, 1984.
terakota, 25,5 h 15,5 h 12,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

127. STOŽER II, 1984.
poliester, 200 h 100 h 100 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

128. SUSRETI, 1984.
nepečena bojena glina, 13,5 h 25 h 16 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
dr Andrija Gvozdenović, Beograd

129. ZABORAVLjENI PROSTOR, 1984.
terakota, 13 h 23 h 16 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

130. DVERI (skica za spomenik u Glini), 1984.
gips, 39 h 37 h 16,5 sm

131. DVERI, 1984.
gips, 70 h 45 h 32 sm
Spomen muzej u Glini

132. MARIJA GLINSKA, 1984.
liveni kamen, 80 h 35 h 25 sm
ciklus "Čovek tvrdava"
Spomen muzej u Glini

133. LELEK GLINSKI, 1984.
kamen bihacit, 70 h 50 h 70 sm
ciklus "Čovek grad"
Spomen muzej u Glini

134. ZBEG, 1984.
poliester sa granitom, 75 h 70 h 35 sm
Spomen muzej u Glini

135. ZATVORENA DOLINA, 1985.
terakota, 28 h 40 h 25 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

136. VELIKI PREVOJ, 1985.
terakota, 25 h 35 h 25 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

137. KRISTALIZACIJA, 1985.
terakota, 25 h 28 h 15 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

138. ZATON, 1985.
terakota, 20 h 30 h 12 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

139. ČUN, 1985.
terakota, 12 h 30 h 16 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

140. NOJEVA BARKA I, 1985.
terakota, 10 h 32 h 16 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

141. NOJEVA BARKA II, 1985.
poliester, visina ssa 80 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

142. DOLINA MIRA, 1985.
terakota, 15 h 25 h 19 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

143. SJEDINjAVANjE, 1985.
terakota, 22 h 30 h 18 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
144. SUSRET, 1985.
terakota, 8,5 h 10,5 h 8 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
145. SAVINA ISPOSNICA, 1985.
terakota, visina ssa 35 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
prodato na humanitarnoj aukciji
146. PUT, 1985.
nepečena glina, 14 h 28,5 h 16,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
dr Andrija Gvozdenović, Beograd
147. PREDEO SA SFINGOM, 1985.
terakota, 14 h 22 h 13,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
148. USPAVANA PLANINA, 1985.
terakota, 24,5 h 60 h 27 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
149. SEĆANjE NA MAČU PIKČU, 1985.
terakota, 40 h 49 h 33,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Galerija "Terra", Kikinda
150. DALEKI PREDEO, 1986.
terakota, 50 h 80 h 45 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Muzej savremene umetnosti, Beograd, inv. br. 667
151. HRAM GEE, 1986.
poliester, 60 h 85 h 65 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
152. PROMETEJ, 1986.
poliester, 60 h 85 h 65 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
153. OSTACI HRAMA, 1986.
poliester, 70 h 70 h 60 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
154. KATAKLIZMA, 1986.
poliester, 45 h 70 h 70 sm
- ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
155. ODRON, 1986.
terakota, visina ssa 30 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
prodato na humanitarnoj aukciji
156. ČOVEK - GRAD (skica), 1986.
terakota, 15 h 10,5 h 9 sm
ciklus "Čovek grad"
157. RAZUĐENO OSTRVO, 1986.
terakota, 15 h 40 h 28 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
158. ZATVORENA NOJEVA BARKA, 1986.
terakota, 17,5 h 35 h 20 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
159. OSTRVO, 1986.
terakota, 12 h 34 h 26,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
160. GOLI OTOK, 1986.
terakota, 12 h 38 h 20 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
161. PROSTOR POD KUBETOM, 1986.
terakota, visina ssa 25 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
162. RANjENI PREDEO, 1986.
terakota, 45 h 35 h 30 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
163. SIZIF, 1986.
terakota, 17 h 36 h 26,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
164. SIZIF, 1986.
poliester, 87 h 60 h 65 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
165. STARO NASELjE, 1986.
terakota, 17,5 h 20,5 h 21 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
166. ZATVORENI PROSTOR, 1986.
terakota, 26,5 h 39 h 30 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

167. FOSIL BARKE, 1986.
terakota, 40 h 80 h 40 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Muzej savremene umetnosti, Beograd, inv. br. 592
168. FOSIL BARKE, 1986.
terakota, 17 h 36 h 26,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
169. USPAVANI BREG, 1986.
terakota, 10 h 25 h 20 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
170. GLEČER, 1986.
terakota, 21,5 h 32,5 h 17 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
171. GLEČER, 1986.
poliester, 100 h 160 h 80 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
172. FALOS II, 1986.
terakota, 18,5 h 21 h 16 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
173. SNAGA ZEMLJE, 1986.
terakota, visina ssa 25 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Galerija "Terra", Kikinda
174. KOMPOZICIJA (skica za parkovsku skulpturu u Kikindi), 1986.
terakota, 28,5 h 19,5 h 12 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
175. KONCENTRACIJA, 1986
terakota, visina ssa 30 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Jugopetrol, Beograd
176. SUSRET DVA VISA, 1986.
poliester sa granitom, 60 h 50 h 50 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
dr Andrija Gvozdenović, Beograd
177. PREVOJ SA PIRAMIDOM, 1986.
terakota, ssa 30 h 20 h 15 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
dr Vanda Ekl, Opatija
178. TROGLAVA PLANINA, 1986.
- terakota, 19,5 h 33,5 h 28,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
179. SEĆANJE NA HELADU, 1986.
terakota, visina 60 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Galerija "Terra", Kikinda
180. SEĆANJE NA HELADU, 1986.
terakota, visina ssa 15 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
dr Vladeta Jerotić, Beograd
181. SEĆANJE NA HELADU, 1987.
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
poliester, 45 h 60 h 35 sm
182. PREDEO, 1987.
terakota, visina ssa 15 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
arh. Tatjana Kašnar, Njujork
183. ARARAT, 1987.
terakota, 14 h 19,5 h 11 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
184. VELIKI STOŽER, 1987.
poliester, 200 h 100 h 85 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
185. VELIKI PREDEO, 1987.
poliester, 110 h 150 h 50 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
186. NOJEVA BARKA, 1987.
terakota, 25 h 28 h 15 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
187. VODOPAD, 1987.
terakota, 30 h 30 h 25 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
188. LEŽEĆA PLANINA, 1987.
terakota, visina 25 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Galerija Narodnog sveučilišta, Poreč
189. PREDEO KOJI SE ODMARA, 1987.
terakota, 20 h 38 h 25 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"

Momčilo Krković

190. SMIRENI PROSTOR, 1987.
terakota, 14,5 h 34,5 h 25 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
191. SNAGA ZEMLJE, 1987.
terakota, visina ssa 20 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Vesna Krmpotić, Beograd
192. VELIKI FOSIL, 1987.
terakota, 13 h 20 h 15 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
193. VELIKI FOSIL II, 1987.
terakota, visina ssa 20 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Univerzitetski centar Pale, Republika Srpska
194. BLAGI PREVOJ, 1987.
terakota, 15 h 35 h 25 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
195. POKRENUTI PROSTOR, 1987.
terakota, 20 h 35 h 26 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
196. UZNEMIRENI PROSTOR, 1987.
terakota, 14,5 h 38,5 h 19 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
197. NAPON, 1987.
terakota, visina ssa 20 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Đorđe Birač, Australija
198. KUBUS, 1987.
terakota, 12 h 14,5 h 13,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
199. KATAKLIZMA, 1987.
terakota, 19 h 27,5 h 17,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
200. NAPON, 1988.
kamen bihacit, visina ssa 40 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
201. ČUN HAZARA, 1988.
terakota, 12 h 47 h 10 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
- 202 KANjON, 1988.
terakota, 13,5 h 32 h 27,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
203. OSTRVO, 1988.
terakota, 12,5 h 27 h 21 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
204. PREVOJ, 1988.
terakota, visina ssa 35 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Zavičajni muzej, Rovinj
205. IZLOMLjENI PROSTOR, 1988.
terakota, visina ssa 15 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Galerija Ane Balzareno, Rovinj
206. SEĆANjE NA METORE I, 1989.
terakota, 40 h 20 h 20 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
207. SEĆANjE NA METORE II, 1989.
terakota, 35 h 25 h 15 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
208. RASCEPLjENI PROSTOR, 1989.
terakota, 29 h 35 h 20 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
209. UZNEMIRENI PROSTOR, 1989.
terakota, 15 h 35 h 20 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
210. UZNOSEĆI PROSTOR, 1989.
terakota, 34 h 30,5 h 19,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
211. VODODERINA, 1989.
terakota, 28,5 h 31 h 24,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
212. TUMULUS, 1989.
terakota, 24 h 19 h 15 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
213. PFER KRIŽANIĆ, 1990.
gips, 46 h 30 h 32 sm
sign. pozadi: M. Krković 1990
214. PFER KRIŽANIĆ, 1990.

- bronza, 45 h 29 h 31 sm
Politika, Beograd
215. SKICA ZA SPOMENIK U ORAŠCU, oko 1990.
gips, 14 h 48 h 47,5 sm
216. HILjADUOSAMSTOČETVRTA (skica za spomenik u Orašcu), 1991.
gips, 40 h 100 h 85 sm
217. KARAĐORĐEVA KULA (skica za spomenik na Voždovom trgu u Beogradu), 1991.
balza, 52,5 h 16 h 16 sm
218. POREMEĆENI MIR, 1991.
terakota, 13,5 h 37,5 h 22,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
219. SARKOFAG I - SEĆANjE NA MAČU PIKČU (skica), 1993.
terakota, 9 h 8,5 h 17 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
220. SEĆANjE NA HELADU, 1994.
terakota, 9 h 10 h 17 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
221. URASTANjE I, 1994.
terakota, 15 h 25 h 18 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
222. POKROV, 1994.
kamen bihacit, 30 h 23 h 32 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
223. KATAKLIZMA, 1995.
kamen bihacit, 25 h 37,5 h 31 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
Narodni muzej, Beograd, inv. br. 708
224. URASTANjE II, 1995.
terakota, 18 h 25 h 18 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
225. URASTANjE III, 1995.
terakota, 20 h 30 h 20 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
226. LOBANjA, 1994.
terakota, 25 h 25 h 20 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
227. SARKOFAG, 1995.
terakota, 16 h 30 h 16 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
228. ZAŠTIĆENI GRAD, 1995.
terakota, 20 h 15 h 15 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
229. KANjON, 1995.
terakota, 10 h 27 h 17 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
230. TALAS, 1995.
terakota, 15 h 23 h 18 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
231. KRTIČNjAK, 1995.
terakota, 18 h 23 h 23 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
232. OSTRVO LOBANjA, 1995.
terakota, 14 h 35 h 25 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
233. EPILOG, 1995.
terakota, 14 h 35 h 25 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
prodato na humanitarnoj aukciji
234. VULKAN, 1996.
terakota, 25 h 35 h 25 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
235. MEMORIJAL, 1996.
terakota, 45 h 20 h 35 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
236. URASTANjE IV, 1996.
terakota, 25 h 35 h 25 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
237. GOLGOTA, 1996.
terakota, 35 h 50 h 30 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
238. ODUPIRANjE ZUBU VREMENA I, 1996.
terakota, 16 h 26 h 18 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
239. ODUPIRANjE ZUBU VREMENA II, 1996.

- terakota, 13 h 30 h 23 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
240. ODUPIRANJE ZUBU VREMENA III, 1997.
terakota, 30 h 35 h 27 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
241. APOKALIPSA, 1997.
terakota, 30 h 30 h 25 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
242. DOLINA RASPETOG KRSTA, 1997.
terakota, 18 h 40 h 25 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
243. UKROĆENA GOROPAD, 1999.
terakota, 36 h 17,5 h 18 sm
ciklus "Ispod dna vremena"
244. NOJEVA BARKA, 1999.
terakota, 12 h 30 h 15 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
245. DUNAVLJANIN - DUNAVSKI KOLOS (skica za spomenik - sećanje na porušene mostove), 1999.
gips, 24 h 10 h 20 sm
246. SKICA ZA SPOMEN SVETILIŠTE NA PALAMA, 2000.
gips, 51 h 20 h 20 sm
247. SKICA ZA SPOMENIK NA SOKOLCU, 2001.
gips, 54 h 44,5 h 30,5 sm
248. GOLGOTA, 2001.
kamen bihacit, 82 h 34 h 27 sm
249. DVERI, 2001.
gips, 40 h 40 h 15 sm
250. ARARAT, 2002.
venčački mermer, 48 h 62 h 37,5 sm
ciklus "Pojavljivanje zaboravljenih prostora"
251. SKICA ZA SPOMENIK U HAN PIJESKU, 2002.
gips, 28,5 h 12 h 12 sm
252. PREDLOG ZA SPOMENIK NA ZVEZDARI, 2003.
gips, 70 h 32 h 20 sm
253. PREDLOG ZA SPOMENIK NA ZVEZDARI, 2003.
gips, 25 h 10 h 10 sm
254. PREDLOG ZA SPOMENIK U SRPSKOM SARAJEVU, 2003.
gips, 25 h 15 h 10 sm
255. PREDLOG ZA SPOMENIK U SRPSKOM SARAJEVU, 2003.
gips, 25 h 15 h 10 sm
256. PREDLOG ZA SPOMENIK U SRPSKOM SARAJEVU, 2003.
gips, 25 h 15 h 10 sm
257. PREDLOG ZA SPOMENIK U SRPSKOM SARAJEVU, 2003.
gips, 25 h 15 h 10 sm
258. PREDLOG ZA SPOMENIK MODERNOJ SRBIJI (na Slaviji), 2004.
gips, 40 h 6 h 6 sm
259. SPOMENIK SEBI, 2004.
venčački mermer, 30 h 30 h 30 sm
260. POMIRENJE (predlog za spomenik), 2005.
gips, 25 h 10 h 10 sm